

SOCIAL NA PEDAGOGIKA

LETNIK 2 • ŠTEVILKA 4 • 1998

ZDRUŽENJE
ZA SOCIALNO
PEDAGOGIKO
WZSP

ANKELOVA PLOŠAD 1A,
1000 LJUBLJANA

Zbornica za socialno pedagogiko Zbornica za socialno pedagogiko

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Zbornica za socialno pedagogiko is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Revija Socialna pedagogika izdaja Združenje za socialno pedagogiko - slovenska nacionalna sekcija FICE. Revija izhaja četrtletno. Vse izdajateljske pravice so pridržane.

Socialna pedagogika is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Naslov uredništva je:
Address of the editors:

Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije Socialna pedagogika
Kardeljeva pl. 16 (pri Pedagoški fakulteti)
1000 Ljubljana
Fax: (061) 189 22 33.

Odgovorna in glavni urednik:
Co-Editors:

Bojan Dekleva (glavni urednik)
Alenka Kobolt (odgovorna urednica)

Uredniški odbor sestavljajo:
Members of the editorial board:

Josipa Bašić (Hrvaška, Croatia)
David Lane (Velika Britanija, Great Britain)
Margot Lieberkind (Danska, Denmark)
Leo Ligthart (Nizozemska, The Netherlands)
Martha Mattingly (ZDA, USA)
Mojca Peček (Slovenija, Slovenia)
Friedhelm Peters (Nemčija, Germany)
Vinko Skalar (Slovenija, Slovenia)
Mirjana Ule (Slovenija, Slovenia)

Uredniški svet sestavljajo:
Members of advisory board:

Lučka Babuder
Mojca Bekš
Brane Franzl
Borut Kožuh
Bojana Silahič
Ivo Škoflek
Jožica Tolar
Darja Zorc-Maver

Oblikovanje in prelom:
Fotografija na naslovnici:
Lektorirala:
Angleška lektura:

Srečko Gorenc
Barbara Papež
Marinka Milenkovič
Al Stone

Letnik II, 1998, št. 4
Vol. II, 1998, No. 4
ISSN 1408-2942

Naročnina na revijo za leto 1998 je 4.000 SIT za fizične osebe ter 5.000 SIT za pravne osebe. Naročnina na revijo je za člane Združenja vključena v članarino.

Po mnenju Ministrstva za kulturo (št. 415-623/97) šteje revija Socialna pedagogika med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Izdajanje revije v letu 1998 finančno podpirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Članke v reviji abstrahira in indeksira *Family Studies Database*

Kazalo/Contents

Izvirni znanstveni članek	Research/Empirical article
<i>Bojan Dekleva</i>	<i>Bojan Dekleva</i>
Tipologija uporabnikov plesnih drog	5 Typology of dance drugs users
Pregledni znanstveni članek	Theoretical/Comparative article
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Strategije preprečevanja kriminalitete v zahodnem svetu	37 Strategies of crime prevention in the Western world
Strokovni članki	Professional articles
<i>Srečo Burkelc</i>	<i>Srečo Burkelc</i>
Vzgojni zavod Preddvor: iz zavoda v stanovanjske skupine	57 The child care establishment "Preddvor": from institution to housing association
<i>Darja Klasinc</i>	<i>Darja Klasinc</i>
Stanovanjske skupine Mladinskega doma Maribor	67 The housing association "Mladinski dom Maribor"
<i>Bojana Krepek</i>	<i>Bojana Krepek</i>
Delo s prostovoljci v stanovanjski skupini Mladinskega doma v Mariboru	75 Voluntary work in the "Mladinski dom Maribor" housing association
<i>Mojca Čepon</i>	<i>Mojca Čepon</i>
Sorosov begunski vrtec v Ljubljani	83 Soros refugee nursery school in Ljubljana
Prikaz	Review
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Begunci v Sloveniji (pregled dosedanjih aktivnosti)	97 Refugees in Slovenia (a review of activities)

Tipologija uporabnikov plesnih drog

Typology of dance drugs users

Bojan Dekleva

Povzetek

Bojan Dekleva, dr. psih., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana. Prispevek prikazuje proces oblikovanja tipologije uporabnikov in uporabe plesnih drog. Podatki so bili zbrani s terenskimi intervjuji s 43 mladimi ljubljanskimi uporabniki, starimi večinoma od 16 do 24 let, ki zaradi uporabe drog še niso bili v nobenih strokovnih obravnavah. Podatke smo obdelali kvalitativno. Dve temeljni spoznanji te raziskave govorita o veliki raznolikosti vzorcev uporabe drog ter o potrebi, da se oblike preventivnega in drugega dela približajo stvarnemu svetu mladih uporabnikov.

Ključne besede: plesne droge, kvalitativno raziskovanje, mladina, tipologija uporabe drog

Abstract

The process of forming the typology of users and the use of dance drugs is described in the article. Data was collected in field interviews with 43 young users from Ljubljana, mainly aged between 16 and 24, who have not received any professional treatment for their drug use. The data has been analysed using qualitative methods. The two basic fin-

dings of the reserach are that there is a great heterogeneity in the patterns of drug use and that the preventive and other work shoul take into account the life conditions and realities of the young users.

Key words: *dance drugs, qualitative methodology, youth, typology of drug use*

Uvod

Takoimenovane "plesne droge" so postale v zadnjih nekaj letih predmet mnogih raziskovanj, publikacij in še pred tem tudi zanimanja javnih občil iz več razlogov. Zdelo se je, da gre za nove droge, katerih uporaba se je pojavila nenadoma in postala kar globalna. Dejansko gre za - v glavnem - večini razvitih zahodnih držav že dolgo poznane droge. Presentljivi in novi pa sta dve okoliščini: da je uporaba teh drog postala v več državah razmeroma hitro "masovna", predvsem med mladimi ljudmi, ter da se je z njo razvil specifičen vzorec (mladinske) kulture, ki pogojuje tudi načine uporabe, deloma imidž, vrsto poslušane glasbe, načine preživljanja prostega časa in podobne stilne značilnosti. Kot se vedno zgodi pri razvoju masovnih (mladinskih) kultur, je eno od pomembnih vlog pri njihovem širjenju in "normaliziranju" imela industrija prostega časa.

Izraz "plesne" droge se nanaša na razvoj nove - "plesne" - kulture uporabe značilnega "šopka" starih in novih drog. Za to novo kulturo je značilna (vendar ne izključno) uporaba drog, povezana z obiskovanjem plesnih prireditev ("party"-jev ali "rave"-ov, v nadaljevanju - "rejvov") z značilnimi vrstami glasbe (house, techno, rave, drum and basse, jungle, goa, itd). Nova plesna kultura zajema obiskovanje rejvov ob koncu tedna in razmeroma dolgotrajno plesno aktivnost (celo noč, z možnim podaljškom zjutraj /"after"/ in možnim nadaljevanjem naslednjo noč ali več noči). Običajno štejejo med plesne droge ecstasy, amfetamine, LSD, kokain in še nekatere, pri nas manj poznane droge. Najznačilnejši predstavnik plesnih drog je ecstasy (MDMA oz. 3,4-metiledioksimetamfetamin). Pretežno delovanje večine teh drog je poživilno (stimulativno). Izraz "plesne droge" pa se ne nanaša toliko na morebitne skupne farmakološke ali kemične značinnosti drog, kolikor na način in stil njihove uporabe.

Izraz "plesne droge" (ki jih včasih poimenujejo tudi "sintetične" ali "dizajnirane" droge) in značilni načini njihove uporabe vključujejo tudi posebno "ideologijo" uporabe. Ta ideologija obsega načine, s katerimi si uporabniki sami, "industrija" drog ter (predvsem subkulturna) javna ob-

čila razlagajo delovanje drog ter socialne pomene njihove uporabe. Ideologija običajno poudarja rekreativno uporabo teh drog, to je uporabo, ki je kontrolirana, namenjena zabavi in doseganju užitkov predvsem v prostem času, in ki ni povezana z zasvojenostjo, socialnim odpadništvom in propadom. Plesne droge naj bi bile neagresivne, nevsiljive, miroljubne in "ljubeče" ter nasprotno mačistični in nasilni kulturi, ki spremlja našo kulturno drogo alkohol. Nova ideologija povezuje nove stile in namene uporabe z enostavnostjo izdelave in uporabe teh drog, njihovo cenenost in priročnost ter njihove domnevno šibke in obvladljive stranske učinke pa s konceptom "varnosti" teh drog. Vse to sestavlja "socialno reprezentacijo" (Calafat in drugi, 1997) "varne droge, ki je dobra za posameznika in družbo, in ki pomeni kemično uresničitev demokratične ideologije" (Synthetic ..., 1998).

Namen raziskave

O plesnih drogah in ecstasy-ju kot njihovem najbolj razširjenem predstavniku vemo v Sloveniji zelo malo. Poleg zelo maloštevilnih prispevkov v laičnem, dnevnem in revialnem tisku ni bilo doslej objavljenega niti enega strokovnega članka, ki bi bil namenjen tej temi. Hkrati pa so prav v zadnjih nekaj letih postale ecstasy in plesne droge v zahodni Evropi naravnost modne teme raziskovanja in drugačnega ukvarjanja. Samo v zadnjih dveh letih je izšlo skoraj ducat monografij s to vsebino (npr. Ashton, 1996; Collin, 1997; Demand ..., 1997; Donoghoe, 1997; Eisner, 1997; Griffiths, 1997; Meisch, 1998; Monitoring ..., 1997; Spruti, 1997; in druge).

Urad za preprečevanje zasvojenosti Mestne občine Ljubljane je zato naročil izdelavo raziskovalne naloge na to temo. Nosilec raziskovalne naloge je bilo Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela iz Ljubljane, vodja naloge pa pisec tega članka. Ta prispevek predstavlja povezane in dopolnjene izseke iz poročila o tej raziskovalni nalogi (Dekleva, 1998a).

Najširša namena naloge sta bila dva:

- a) razvijati metodologijo kvalitativnega raziskovanja uporabe drog ter
- b) spoznavati uporabo prav plesnih drog med ljubljansko mladino, staro od 14 do 24 let. Raziskava naj bi poglobljeno raziskala naslednja področja oz. odgovorila na naslednja vprašanja:
 1. kako se oblikujejo mreže ponudnikov drog in kakšna je narava ponudbe drog (ali lahko govorimo o "agresivnosti" ponudbe);
 2. koliko so uporabniki seznanjeni s škodljivimi posledicami drog ter ali obstajajo individualna ali skupinska dogajanja (stališča, prepri-

čanja, prakse), ki lahko pomenijo zmanjševanje potencialne škode ob uporabi drog;

3. kako in kdaj pride do socialnih posledic uporabe drog, kako se uporabniki zavedajo teh posledic in kako jih razumejo;
4. kako uporabniki dojemajo preventivna in kurativna delovanja in možnosti in kakšna so njihova morebitna tovrstna pričakovanja ali želje;
5. v kolikšni meri bodo zbrani podatki potrjevali tekmujoče hipoteze razlag uporabe drog (npr. uporaba drog kot normativno dogajanje, kot regresivni odziv na težave in neuspehe, kot strategija spopadanja z razvojnimi nalogami, itd.)?

Med izvajanjem raziskave pa smo se (sodelavci raziskovalne skupine) srečali z vprašanjem, kdo sploh so uporabniki ecstasy-ja in drugih plesnih drog ter kakšni so. Odločili smo se, da na to vprašanje odgovorimo tako, da na podlagi zbranih podatkov najprej oblikujemo tipologijo uporabe in uporabnikov plesnih drog. Ta članek opisuje samo postopek oblikovanja te tipologije in njene rezultate, medtem ko bodo odgovori na zgoraj omenjenih pet vprašanj objavljeni drugje.

Metode raziskovanja

Izhodiščna zamisel našega raziskovanja je bila, da bomo na različne načine ("na terenu") poiskali mlade uporabnike ecstasy-ja (in drugih plesnih drog) ter se z njimi pogovarjali o načinih in razlagah uporabe drog. Sam sem v začetku vedel le malo o tej temi, zato se je vsebina in metodologija raziskovanja oblikovala hkrati z oblikovanjem raziskovalne skupine ter pridobivanjem prvih terenskih izkušenj.

Raziskovalno skupino je v enem letu in pol sestavljalo šest članov¹. Na začetku nas je bilo v skupini pet, sredi dela je en član zapustil skupino, drugi pa se nam je pridružil. (Poleg teh šestih osrednjih članov sta podatke zbiralala še dva sodelavca, ki nista sovplovala na oblikovanje raziskave in sta opravila tudi manjše število intervjujev).

Skupino so tvorili: dva poklicna raziskovalca in štirje študentje (eden od njih je postal študent šele v času raziskovanja). Najmlajši član je bil star 22 let. Domnevam, da so trije od šestih članov imeli z nedovoljenimi drogami malo izkušenj, dva od teh gotovo prav zanemarljive. Za druge tri

¹ Na tem in še na nekaterih drugih mestih v tem raziskovalnem poročilu pišem o "članih" raziskovalne skupine v moškem spolu. S tem dejansko mislim na ženske in moške člane skupine, vendar njihovega spola ne določam natančneje, ker menim, da to za izražene misli ni pomembno. Podobno uporabljam moški spol tudi v drugih delih besedila, ko govorim o "študentih", "uporabnikih", itd.

člane pa velja, da so imeli z nedovoljenimi drogami dosti izkušenj, ki so si jih pridobivali (vsaj) zadnja 3-4 leta, vsaj eden med njimi je v nekem času svojega življenja približno eno leto redno uporabljal heroin in bil z njim fizično zasvojen. Vsi so imeli tudi veliko izkušenj z ecstasy-jem, ki je bil nekakšno središče raziskave. Prvi trije člani skupine so imeli večkrat vlogo "zunanjih" raziskovalcev, drugi trije pa bolj vlogo "notranjih" raziskovalcev oz. nekakšnih ekspertov "s scene".

V času priprav smo se precej pogovarjali, zakaj delamo to raziskavo in kakšni so njeni nameni. Na podlagi teh pogovorov smo izdelali seznam področij, ki naj bi nas pri pogovorih z uporabniki zanimala. Na tej podlagi so posamezni člani skupine izdelali vsak svojo inačico vprašalnika (oz. seznam vprašanj, o katerih naj bi se v intervjujih pogovarjali); tako smo prišli do treh vprašalnikov, ki pa so se razlikovali bolj stilno kot pa vsebinsko. To so bili naši **raziskovalni instrumenti**.

Metodo vzorčenja raziskave je težko enoznačno opredeliti, med drugim tudi zato, ker smo uporabljali različne pristope k vzorčenju. Na vsak način ne gre za naključno, reprezentativno ali prav zelo sistematično vzorčenje. V večji meri gre za oportunistično vzorčenje, z izbiranjem tipičnih primerov, z elementi metode snežne kepe (Hartnoll, 1993) in samoizbire respondentov.

Naj pojasnim omenjene splošne opredelitve vzorčenja bolj nazorno! V raziskovalni skupini šestih (osrednjih) članov smo v času priprav večkrat razpravljali o ciljni populaciji raziskave. Ta je bila formalno kolikor toliko opredeljena, neformalno pa smo o njej razmišljali bolj ohlapno. Za dejansko vzorčenje je bistveno, da po končanih pripravah nismo imeli posebej zapisanih **meril vzorčenja**, temveč je vsak nosil svoje "v glavi", kakor jih je pač razumel. Skupni elementi meril vseh članov skupine so bili naslednji: iščemo:

- mlade uporabnike,
- ki so povezani z Ljubljano (tu živijo ali uporabljajo droge),
- ki z drogami bolj ali manj aktivno eksperimentirajo,
- ki so blizu plesni sceni oz. uporabi ecstasy-ja,
- ki niso "cestni" uporabniki, "džankiji", oziroma niso fizično zasvojeni s heroinom.

Meril vzorčenja oziroma konkretnih postopkov iskanja respondentov nismo natančneje opredeljevali, ker je bilo jasno, da bo vsak član raziskovalne skupine moral na svoj način, prek svojih socialnih zvez in z uporabo svojih "pripomočkov" najti te osebe in jih motivirati za pogovor.

Nato so anketarji šli na teren ... in prinašali zapisane intervjuje. Na podlagi pogovorov v raziskovalni skupini je mogoče sklepati, da so trije člani z obsežnejšimi osebnimi izkušnjami z uporabo drog intervjuvali osebe, ki so jih poznali "s scene", pa bodisi da so to bili njihovi nekdanji ali sedanji prijatelji ali vsaj dobri znanci. Četrti študent je verjetno prav tako začel iskati prve respondente med svojimi znanci, nato pa - v nekaterih primerih - z uporabo metode snežne kepe poiskal respondente druge ali tretje "generacije". Član, ki je v tistem času vodil skupino mladih, je intervjuval dva 16-letnika iz te skupine.

Poleg zgoraj opisnega vzorca zbiranja podatkov pa smo uporabili še druge načine: nekatere naključno, druge sistematično. Med naključne načine sodita dva intervjuja, ki sta jih pripravili študentki socialne pedagogike v okviru svojih seminarских študijskih obveznosti, ne da bi sploh vedeli za raziskavo. Ker so njuni izdelki ustrezali tudi našemu namenu, smo ju zaprosili za dovoljenje, da njune intervjuje uporabimo.

V drugem primeru se je izkazalo, da bi nekatere (razmeroma zelo mlade) osebe bile pripravljene sodelovati pri raziskavi, vendar bi jim bil osebni pogovor neprijeten, zato se je član skupine dogovoril za "pisni intervju". V nekem drugem primeru se je respondentka ponudila, da bi lahko posredovala stik s tretjimi osebami, ki bi tudi bile pripravljene pisno odgovarjati. Na ta način smo dobili manjše število "pisnih" intervjujev.

Izvedba intervjujev je bila različna. Vsaj trije od izpraševalcev so intervjuje opravljali tudi na svojem domu; vsaj trije so pri tem snemali odgovore na diktafon; vsaj dva sta odgovore (vsaj občasno) neposredno vnašala v računalnik (tako da je imel respondent nadzor nad točnostjo oblikovanja in vnosa podatkov). Intervjuji so trajali do nekaj ur in nekateri so bili opravljeni v več fazah oziroma v več stikih med izpraševalcem in intervjuvancem.

Našo nalogo lahko torej metodološko v splošnem opredelimo kot deskriptivno kvalitativno raziskavo, katere glavni instrument zbiranja podatkov je bil polstrukturirani, poglobljeni intervju, vzorčenje pa kvotno oz. oportunistično (Dekleva in Fojan, 1997). Bolj specifično bi lahko metodo zbiranja podatkov opredelili kot mešanico zbiranja podatkov na terenu ter opazovanja s sodelovanjem.

Način obdelave podatkov in rezultati

Izvedli smo 43 intervjujev. Med intervjuvanci je bilo 22 deklet in 21 fantov. Do 16 let starih jih je bilo 5, od 16 do 20 let - 13, od 20 do 24 let - 24, nad 24 let stara sta bila le 2. Zbrane podatke, ki so imeli obliko bolj ali

manj dobesedno zapisanih pogovorov, smo v raziskovalni nalogi obdelovali kvantitativno in kvalitativno. Kvantitativna obdelava je zajemala preproste tabelarične prikaze intervjujev ter frekvenčne distribucije, kvalitativna obdelava pa je obsegala:

1. večkratni pregled vseh zapisanih intervjujev
2. oblikovanje zabeležk, "kod" in izbor tipičnih stavkov/izjav pri posameznih intervjujih
3. določitev kratkih simboličnih opredelitev (v nekaj besedah) posameznih intervjujev
4. oblikovanje prvih shem (meril/dimenzij) razvrščanja
5. poskusno razvrščanje intervjujev oz. "profilov uporabnikov" v različne razrede različnih dimenzij
6. morebitno ponavljanje 4. in 5. koraka, dokler ni bila dosežena dovolj smiselna in izčrpna razvrstitev.

Ker gre za prvo tovrstno raziskovanje v Sloveniji in ker je uporaba plesnih drog tudi v Evropi razmeroma nov pojav, se nismo odločili uporabiti kake že uveljavljene tipologije uporabe in uporabnikov. Namesto tega smo se odločili oblikovati tipologijo naivno, intuitivno oz. "od spodaj navzgor", torej izhajajoč iz opaženih razlik med intervjuji in ne iz nadrejenih in predpostavljenih pojmovnih shem. Kljub deklarirani "naivnosti" pa smo se ob oblikovanju tipologije seveda zavedali nekaterih ustaljenih načinov razvrščanja. Tako smo poznali "klasifikacijsko" razmišljanje Flakerja (1993), ki izhaja iz dela Kuševiča, Sanghera ter Pearsona s sodelavci, potem razmišljanje Coffielda in Goftona (1994), ki poudarjata pomembnost odnosa uporabnikov do heroína, pisanje Eisnerja (1994) in Saundersa (1995 in 1997), ki sta opisovala različne vrste uporabe ecstasy-ja in drugih plesnih drog, in nekaterih drugih.

Oblikovanje tipologije je dejansko potekalo v **štirih korakih**. V prvem koraku smo intervjuje pregledali v skupini študentov socialne pedagogike, od katerih nobeden (razen enega) sicer ni sodeloval pri intervjuvanju. Vsak študent je intervjuje pregledal najprej sam in si na njem označil tiste besede, stavke ali miselne zveze, ki so se mu zdele tipične za tega intervjuvanca, hkrati pa so se razlikovale od izjav drugih intervjuvancev. Dodatno je oblikoval tudi svoje opombe, ocene in vtise, ki naj bi intervjuje dodatno osvetlili. Nato smo se v skupini pogovarjali o tako izbranih izjavah in opombah in drug drugega opominjali na pomembne dele intervjujev.

Za vsak intervju smo tako oblikovali tabelo tipičnih izjav in opomb;

teh je bilo povprečno 10 na intervju, najmanj 3 in največ 26. Število izbranih izjav je bilo odvisno od dolžine intervjuja, od njegove vsebinske "polnosti" in "posebnosti", pa tudi od njegovega razlikovanja od drugih intervjujev. Upoštevali smo vse predloge za izbor izjav in opomb, ne glede na to, kolikšna je bila v skupini stopnja strinjanja o tem, da je določena izjava res pomembna za intervju. V tabeli 1 navajam izbrane izjave in opombe za enega od intervjujev.

Tabela 1: Prvi korak analize: izbor pomembnih izjav in komentarjev k intervjujem - primer enega intervjuja.

Intervju št.:	Izbrane izjave in opombe/opažanja k intervjuju:
24.	- vse zaliva z alkoholom (temeljna droga) - "učinek droge je bil enkrat, čeprav se ne spomnim" (pozaba kot cilj?) - "vedno sem se spomnila samo začetka in konca" (luknje v spominu) - uporablja spid in kokain (na rejvu) - droge uporablja kaotično - "od nobene droge nisem odvisna" ... "zabava je pogojena z drogo" (dvojnost izjave) - "uporaba droge je gensko pogojena" (ima biološko teorijo) - "tisti, ki so nagnjeni k drogam, so luzerji" ... "sebe si predstavljam kot uspešno žensko" (spet zanika sebe; je mar luzer?) - "alkohol je nevaren, bruhanje, koma, smrt ... pri alkoholu vem, kje je meja, pri drugih drogah ne" (razlikovanje drog) - naslednji dan po pitju vzame apavrine, vendar pravi: "če pa mešaš, potem je pa slabo" - "včasih nisem nadzirala uporabe, pila sem, kolikor sem mogla" - "saj vsi vemo, da je droga škodljiva, a jest se drogiram iz užitka" (relativnost škodljivosti) - "če bi še enkrat živel, bi črtala samo nekaj dni, drugače bi pa vse še enkrat isto" (ne obžaluje) - "nisem še doživela užitka z ecstasy-jem" (ni kompatibilna z ecstasy-jem)) - ne vidi posledic uporabe droge (v šoli); to pripisuje "norim letom" - ko je bila mlajša, je videla socialne posledice, zdaj ko je starejša, nadzira uporabo (čeprav z luknjo v spominu!)

Tabele z izbranimi izjavami, ki smo jih pripravili za vsak intervju, so nekakšni *povzetki* pogovorov z izbranimi poudarki. V drugem koraku² sem kot nosilec naloge, na podlagi - v prvem koraku oblikovanih - tabel in lastne predstave o celoti zbranih intervjujev, oblikoval shemo 13 elementov za bolj usmerjeno izdelavo *boljših povzетkov* intervjujev. V shemo sem uvrstil tiste elemente, ki smo jih našli v (skoraj) vseh intervjujih in ki naj bi bili - teoretično - pomembni za razlago drog. Enotna shema naj bi omogočala primerjavo med intervjuji, medtem ko so bili povzetki, oblikovani v prvem koraku (tabela 1), povsem heterogeni in manj primerni za primerjavo. Tabela 2 kaže 13 elementov te sheme.

Tabela 2: Drugi korak analize: izbor elementov sheme za oblikovanje primerljivih povzетkov intervjujev.

Št.Element sheme:	Vsebina:
1 Zaporedna številka:	Identifikacija intervjuja
2 Moto, ključni izsek intervjuja:	Ena ali več izbranih izjav ali izsekov intervjuja, ki po oceni ocenjevalca najboljše izraža bistvo tega tipa uporabe in uporabnika
3 Uporaba marihuane (način, pogostost, staž):	Začetek, kako se je uporaba s časom razvijala, kakšna je sedaj (količinsko in po okoliščinah)
4 Uporaba alkohola (način, pogostost, staž):	Kdaj je začel, kako se je uporaba s časom razvijala, kakšna je sedaj (količinsko in po okoliščinah)
5 Uporaba ecstasy-ja (način, pogostost, staž):	Kdaj je začel, kako se je uporaba s časom razvijala, kakšna je sedaj (količinsko in po okoliščinah)
6 Uporaba heroína, kokaina, LSD-ja, amfetamina (način, pogostost, staž):	Kdaj je začel, kako se je uporaba s časom razvijala, kakšna je sedaj (količinsko in po okoliščinah)
7 Samopodoba, samospoštovanje:	Ocena uporabnikovega samovrednote nja, samoocene, samospoštovanja
8 Prihodnost:	Ocena uporabnikove zaznave prihodnosti, obstoja (pozitivnih ali negativnih) vizij
9 Družina:	Ocena stopnje razumevanja uporabnika s svojo družino, odnos do družine, družinska podpora

² Drugi in tretji korak oblikovanje tipologije ni več potekal skupinsko; izvedel sem ga sam.

10 Prijatelji:	Ocena vloge prijateljev v življenju in pri uporabi drog
11 Filozofija življenja in uporabe droge:	Ena ali več izbranih izjav ali izsekov intervjuja, ki po mnenju ocenjevalca najbolje izraža uporabnikovo življenjsko filozofijo, še posebej v zvezi z drogami
12 Bodočnost brez droge možna:	Odgovor na vprašanje, ali bo v prihodnosti uporabljal droge
13 Poskus opisa/označitve tipa uporabe v nekaj besedah:	Ad hoc postavljena "diagnoza", kratek opis, ki naj zajema zgodovinski in aktualni vzorec uporabe drog in njeno mesto v uporabnikovem življenju

Shema vsebuje nekaj področij (samopodoba, prihodnost, družina, prijatelji), ki naj bi bila po nekaterih razlagah (npr. Hirschijevi kontrolni teoriji) pomembna za napovedovanje uporabe drog. Za razliko od prvega koraka, ko smo izbirali kakršnekoli zanimive izjave, sem v drugem koraku poskusil izbrati iz intervjujev predvsem tiste tipične izjave, ki so se v večji meri *skladale z izbrano teoretsko osnovo*. Pri izpolnjevanju shem sem imel pred seboj tabelo demografskih značilnosti intervjuvancev, celoten zapis intervjuja ter tabelo z izbranimi izjavami in komentarji (iz prvega koraka analize). Pri vsakem intervjuju sem za vsak element sheme oblikoval svojo oceno in jo vpisal na ustrezno mesto, pri nekaterih elementih (predvsem pri 2. in 7. do 12.) pa sem dodatno pripisal tipično izjavo ali izsek intervjuja v ponazoritev svoje ocene. V nekaterih intervjujih nisem našel dovolj izstopajočih oz. "tipičnih" izjav, v nekaterih pa tudi ni bilo dovolj izjav ali dovolj vsebinsko polnih izjav, da bi sploh lahko oblikoval ustrezno oceno. Pri dveh intervjujih zato tudi nisem izpolnil 13. elementa sheme: tip uporabe in uporabnika. Tabela 3 kaže tri primere takih (v drugem koraku analize) izpolnjenih shem.

Tabela 3: Drugi korak analize: trije primeri izpolnjenih shem 13 elementov/področij intervjuja.

Intervju št.: Povzetek intervjuja	
1. (A.A.)	2. Moto: M.S: Misliš, da se bo uporaba tvojih drog v prihodnosti povečala/zmanjšala? A.A: Povečat se ne more. Ha. Lahko se samo zmanjša.
	3. Uporaba marihuane: dolg staž, zelo veliko

M.S.: V kakšnih okoliščinah sedaj uporabljaš drogo?

A.A: S prijatelji se dobimo, pridejo na obisk. Kadim tudi s punco...

M.S: Kako pogosto?

A.A: Ja kr skoz. Vsak dan. Včasih tud ne.

M.S: Kadiš tudi sam?

A.A: Ja, grem na sprehod s psom. Ja tudi sam.

4. Uporaba alko+nik+kava: alko malo, kadi veliko

5. Uporaba E: nikoli

6. Uporaba H, C, 3P, AMF: enkrat poskusil, sedaj ima izrazito odklonilen odnos

7. Samopodoba, samospoštovanje: nizka

M.S: Kako bi opisal sebe kot osebnost?

A.A: Zmeden tip.

8. Prihodnost: ni pozitivne vizije

M.S: Kako si predstavljaš svojo prihodnost?

A.A: Sploh si je ne.

M.S: Faks?

A.A: Ni faksa. Sploh ne vem, kje je smisel. Čudni so nekateri pogledi na svet. Predvsem to s kešem. A res samo to kej pomen.

9. Družina: bolj negativno kot pozitivno

Smo čudna družina. Včasih mi težijo ... nič posebnega.

10. Prijatelji: povsem integrirani s travo

Mojo družbo sestavlja več skupin. V vsaki se nekako znajdem in sem sprejet. V vsaki tudi kadimo travo.

11. Filozofija: umik, sprijaznjenje

A.A: Sej nobenmu nč nočem in kadim čisto sam...Jest bi rad samo v miru kadil in mislim, da ne bi kadil nič več. Tudi droge ne bi menjal.

M.S: Ali bi si želel kakšne pomoči?

A.A: A da ti drogo na dom pripeljejo? Ja.

12. Bodočnost brez droge možna: ne

13. Tip: stabiliziran "hašišar"

34. (C.E.) 2. Moto:
Vsakič, ko grem na rave, se drogiram-včasih pa tudi pijem.Večkrat na teden ne grem na rave, ker ni denarja in ker te E uničuje, čutiš luknje v glavi-manjši spomin, fizično pešanje.Posledic ne poznam, pa saj jih še nihče. Rabim 3 dni, da pridem popolnoma k sebi... Zavedam se, kaj počnem na drogi, ker ne pretiravam. Svojemu otroku bi odsvetoval drogo, če že mora, naj pa kadi travo. Najlažje

10. Prijatelji:	<i>bi se odrekel heroinu, najbolj pa sem navezan na travo.</i>
3. Uporaba marihuane: veliko	
4. Alko, nikotin, kava: redno	
5. Uporaba E: redno	
6. Uporaba H, C, 3P, AMF:redno	
	H.K.: Povej nekaj o okoliščinah in osebah, s katerimi uživaš droge. Ali se drogiraš vedno v družbi ali tudi sam? Kdo je tvoja družba?
	C.E. Predvsem se s temi ljudmi družim le na ravu. Sicer se družim z drogeraši in clean ljudmi. E jemljem samo v družbi, le na ravu. Jemljem še speed, kokain, vendar tega redko-ko je in ko je denar.
	C.E. Vsakič, ko grem na rave, se drogiram-včasih pa tudi pijem.Večkrat na teden ne grem na rave, ker ni denarja in ker te E uničuje, čutiš luknje v glavi-manjši spomin, fizično pešanje.Posledic ne poznam, pa saj jih še nihče. Rabim 3 dni, da pridem popolnoma k sebi.Probal sem ga (E) pred 1 letom, od takrat ga redno jemljem. Zavedam se, kaj počnem na drogi, ker ne pretiravam.
	C.E. E mešam tudi z alkoholom-priporočljivo.Cigarete kadim-1 škatlo, travo 2 jointa na dan, odvisen sem psihično.Rave zame tudi ni možen brez trave-a le zjutraj.Heroina z E ne mešam, sem ga le probal.Imel sem slabo izkušnjo.Spoznal sem junkyja, ki je čez 1 teden umrl. Takrat sem bil star 15 let, zato imam odpor do heroina.
7. Samopodoba, samospoštovanje: ni znano	
8. Prihodnost: težnja k zmernosti	
	<i>Moj namen je zmanjšati porabo droge, popolnoma brez pa tudi ne.Zmanjšal bi zaradi skrbi za zdravje, fizično in psihično.Najlažje bi se odrekel heroinu, najbolj pa sem navezan na travo.</i>
	<i>Prelomnica-ko postaneš zrel; ne vem, kdaj bom nehal, vsaj točno ne.</i>
9. Družina: ni znano	
10. Prijatelji: ni znano	
11. Filozofija:	
	C.E. Če se drogiraš, pa hočeš normalno funkcionirat, moraš imeti ful energije.
	H.K. Ali bi užival več drog, če bi bile cenejše? Kako vpliva cena drog nate in na druge?
	C.E. Bi več uporabljal - a ne vsega.
12. Bodočnost brez droge možna: ne	
13. Tip: še močno na rejverski sceni	

35. (Son.)
2. Moto:
Ker sem imela občutek, da sem šla v to drogo samo zaradi prehodnega obdobja, odraščanja, da bi bila nekaj drugega, da bi se upirala standardu, mi je bilo nekaj časa všeč, potem pa nič več, ker nočeš biti, potem ko si že odrasel, nek stari džunki, ki si v bistvu ne znaš organizirati življenja, ne znaš imeti nikogar več rad.
3. Uporaba marihuane: malo eksperimentirala
S travo sem v bistvu čisto nehala, je trajalo eno leto (od 2. do srede 3. razreda).
4. Alko, nikotin, kava: malo alko, kava in cigarete redno
ja sedaj sem spet nazaj v teh gostilniških scenah, a grem redko tja
5. Uporaba E: nehala
Ko sem šla prvič na reju, so rekli, pa to moraš probrat, saj drugače ne zdržiš, celo noč, pa si še na afterju, pa sem prvič probala zastonj, imela sem tako čuden občutek. Poln energije, pa ne veš, kako bi jo potrošil, pa samo plešeš pa plešeš, pa sam to. Padeš noter, padeš v muziko, ti je vseeno za vse ostale. Ko si bil na travi, imaš občutek, da si skupaj, pa da se imamo radi, na reju pa je drugače, ti je vseeno za ostale, sem kar pozabila, s kom sem prišla.
6. Uporaba H, C, 3P, AMF: nekajkrat poskusila, nehala po slabih izkušnjah
7. Samopodoba, samospoštovanje: kar dobro
8. Prihodnost: ima vizije in ambicije, išče socialni vzpon
9. Družina: razmeroma dobro izhodišče
10. Prijatelji: pustila "slabo" družbo, se vrnila v "dobro"
Družba se mi je zamenjala, ko sem nehala, oni pa me več niso hoteli sprejeti tako, brez droge, so hoteli nekoga, ki bi nabavljal pri njih. Sem se vrnila v prejšnjo družbo, ki me je sprejemala tako kot sem.
11. Filozofija: delovna, čista
Ja je prihodnost čisto določena. No, v bistvu je v grobih orisih že načrtana. Služba ziher, prej grem študirati. Vem, v katero smer plavati.
12. Bodočnost brez droge možna: da, sedaj vem, da je lepše brez droge
13. Tip: hiter in razmejen zaključek eksperimentiranja

Poskus opisa ali poimenovanje tipa uporabe (13. element) je bil zadnja faza izpolnitve te sheme. Te opise sem oblikoval na "ad hoc" in "od spodaj navzgor" način, torej še vedno izhajajoč predvsem iz vtisa o osebi, ki sem ga dobil iz intervjuja, in brez prizadevanja, da bi s poimenovanjem tipov oblikoval enotno tipologijo, ki bi seveda morala biti konsistentna v izrazih in v svojih implicitnih dimenzijah. Zaradi takega načina določanja tipov uporabe sem na koncu prišel do kar 39 različnih tipov uporabe, od katerih so se nekateri med seboj malo razlikovali. Ker bi tipologija s skoraj toliko razredi, kolikor je bilo uporabnikov, zgrešila svoj namen, sem moral število razredov na nek način zmanjšati.

Temu je bil namenjen **tretji korak** oblikovanja tipologije. V njem sem najprej poskušal poiskati skupne dimenzije, ki so jih odražali opisi tipov uporabe in uporabnikov (13. element sheme). Po ponovnem (večkratnem) pregledovanju izvornih intervjujev in trinajstih elementov izpolnjenih shem (iz drugega koraka analize) so se mi pokazali nekateri novi vidiki oz. dimenzije, ki bi - domnevno - lahko najbolj pojasnili podobnosti in razlike med 43 intervjuvanimi osebami. Te dimenzije so bile:

1. **Vrsta/tip** (najpogostejše in najbolj intenzivno) **uporabljanih drog**. Tu sem našel v glavnem naslednje kategorije: alkohol, marihuana in ecstasy/LSD/amfetamini. Seveda pa vsi vzorci uporabe niso sodili v "čisto" kategorijo uporabe samo ene droge; taki se je v nekaterih primerih še najbolj približevala "čista", to je pretežna ali skoraj izključna uporaba marihuane. Dodatna pomembna razsežnost je bila torej vzporedna, kombinirana ali sukcesivna uporaba drugih drog.
2. **Pogostost oz. kontroliranost uporabe drog**. Čeprav v glavnem nihče ni rekel, da uporablja droge nekontrolirano, pa je nekaj intervjuvancev reklo, da so droge uporabljali nekontrolirano v preteklosti. S tem so mislili v glavnem na to, da so jih - izhajajoč iz sedanje perspektive - uporabljali preveč, kar se je večinoma poznalo po kasnejših posledicah, včasih pa po prevelikih takojšnjih nezaželenih stranskih učinkih. Nekontroliranost je bila torej v besedah uporabnikov bolj ali manj identična s prepogosto uporabo. Mere ali meje nekontroliranosti pa ni lahko določiti. Tu so bili uporabniki različnih mnenj; za ene je bila - potem ko so z drogami nehali - prepogosta že sleherna uporaba droge, za druge pa je bila vsakodnevna uporaba (vendar po službi) ravno pravšnja. Mnogi uporabniki pa so se strinjali z oceno, da je (ali "bi") veliko manj drog pomenilo več in boljši učinek.
3. **Odnos do "trdih" drog**, med katere so dejansko prištevali predvsem heroin. Pri večini uporabnikov smo našli jasno izražen odklonilen odnos

do heroína, včasih pa tudi do drugih, na primer kake od plesnih drog (ecstasy-ja, LSD-ja in amfetaminov). Pri posameznikih smo opazili močan odpor do posameznih drog, npr. LSD-ja ali amfetamina, ponavadi že zaradi enkratnih, izrazito slabih izkušenj. Pri posameznikih je bil izražen tudi bolj ali manj jasen odpor do alkohola, kot zahrbtni in "ideološko" nesprejemljive droge. Najbolj neobičajna pa se nam je zdela kombinacija zavedanja in izkušenj o mnogih slabih posledicah (in neobvladljivosti) nekaterih drog, s hkratnim pogostim uživanjem le-teh. Drug del intervjuvancev, tistih, ki so imeli izkušnje s heroinom, pa pogosto heroína ni odklanjal. Natančneje rečeno, taki so bili samo tisti, ki - po svojih izjavah - s heroinom niso bili zasvojeni in so ga uporabljali "kontrolirano". To je pomenilo, da so ga uporabljali s primernimi presledki, z razmeroma jasnimi načeli, kdaj ga "lahko" vzamejo in kako. "Kontrolirana" uporaba heroína v našem vzorcu ni zajemala vbризgavanja.

4. **Dinamika/razvojna faza uporabe drog.** Na podlagi intervjujev sem domneval, da se uporaba nedovoljenih drog razvija v nekakšnih značilnih ciklikih oziroma z značilno dinamiko. Najbolj značilen cikel je bil gotovo takle: 1. začetek uporabe v zgodnji adolescenci, 2. nato eksperimentiranje, poglobljanje uporabe, stabilizacija na razmeroma nizki ravni ali opuščanje v naslednjem obdobju, 3. nadaljnje poglobljanje (prehod na sceno), ko uporaba droge začne obladovati življenjsko polje posameznika, 4. opuščanje, opustitev ali stabilizacija v zadnjem obdobju. Natančnejša časovna opredelitev faz je precej težka, zato ker niso vsi šli v isti starosti skozi iste faze, vendar bi lahko v povprečju čas začetka postavili med 13. in 16. leto, čas prvih zaključkov eksperimentiranja že kako leto kasneje, v starosti od 21 let naprej pa zadnje obdobje, ko so nekateri z uporabo zaključili, drugi pa jo stabilizirali (tretji pa bili šele v fazi življenja na sceni). Na te faze sem sklepal iz štirih vrst izjav: i) iz opisov pretekle uporabe, ii) iz opisov trenutnih naravnosti, stališč in želja (ki so večkrat obsegale namen končati ali zmanjšati uporabo drog), iii) iz njihovih lastnih napovedi, kako bo z njihovo nadaljnjo uporabo drog, iiiii) ter iz navedb življenjskih scenarijev, ki so jih uporabniki prepoznali bodisi kot relevantne zase bodisi kot "splošno veljavne" (npr. "ko se poročiš in greš v službo nehaš" ali "nekje do 50. pa vsak neha"). Pomembna informacija za ocenitev razvoja uporabe drog je bila tudi dolžina "staža" uporabe drog in seveda starost ter spol uporabnikov.

5. **Integriranost/povezanost sveta drog s siceršnjim življenjskim oko-**

- ljem uporabnika. V intervjujih sem našel različne stopnje tovrstne integriranosti. S tem v zvezi naj naštejemo nekaj možnosti in alternativnih vidikov: 1. uporaba drog je ostro ločena od ostalega (konvencionalnega) življenja uporabnika ali pa uporabnik svojo uporabo drog skriva pred večino svojih referenčnih skupin; 2. uporabnik sebe (svoje cilje, prihodnost, itd.) opredeljuje predvsem s sklicevanjem na drogo in z njo povezane izkušnje ali pa ne; 3. uporabnikovo življenje je "prepojeno" z drogo, kar pomeni, da je droga del njegovega vsakodnevnega življenja, npr. navzoča je pri delu, zabavi, prostem času, partnerskem življenju, itd., ali drugače, uporabnik drogi daje svoje, razmeroma jasno omejeno mesto v vsakdanjem življenju; 4. pri tem lahko droga "izriva" druge življenjske vsebine ali pa jih, nasprotno, dopolnjuje in izpolnjuje, ali pa gre za dve razmeroma ločeni področji življenj; 5. integracija drog z različnimi drugimi vidiki uporabnikovega življenja je lahko bolj stabilna ali bolj labilna spremenljiva. Seveda pa je uporaba nedovoljenih drog v družbi, ki le-teh ne sprejema, v kakršnemkoli primeru težko povsem stabilna, saj je preveč dejavnikov, ki učinkujejo proti uporabi.
6. **Uspešnost in investiranje v konvencionalnem socialnem svetu** je razlikovalo uporabnike, vendar nikakor ne na ta način, da bi bili tisti, ki so uporabljali več drog in bolj pogosto nujno socialno manj uspešni. Verjetno pa je res, da ob dolgotrajnejši intenzivni uporabi drog ne bi mogli ostati tako uspešni, kot so bili sicer. Položaj posameznikov na tej dimenziji sem ugotavljal največkrat na tri načine: s podatki o šolski ali delovni uspešnosti, na podlagi izjav o posameznikovi prihodnosti (željah, pričakovanjih) in oceni realnosti te prihodnosti, ter prek izjav, ki so kazale posameznikovo življenjsko filozofijo. Podatki o družini, prijateljih in partnerjih so se večinoma zdeli manj pomembni, vsaj na taki ravni zbiranja informacij, kot smo jo pri pogovorih lahko dosegli (Kot že omenjeno, so bili podatki o družinah največkrat skopi in ne prav izrazni. To je bila tema, o kateri so intervjuvarji - tudi sami adolescenti - verjetno težko razvili poglobljen pogovor).
7. **Posameznikovo sprejemanje ali odklanjanje lastne uporabe oziroma sprejemanje ali obžalovanje pretekle uporabe.** Ta vidik dejansko pomeni subjektivno stran prejšnje dimenzije, saj predstavlja posameznikovo refleksijo oziroma odnos do lastnega načina življenja. Pri uporabnikih, ki so nekoč uporabljali droge intenzivno in/ali ekstenzivno, v sedanjem času pa so jih prenehali uporabljati ali pa so uporabo močno zmanjšali, sem opazil dve vrsti reakcij: bodisi da so svojo

prejšnjo veliko uporabo obžalovali ali pa so jo sprejemali in poskušali spoznanja (predvsem o samem sebi) iz tistega časa svojega življenja prenesti v sedanje življenje. Tovrstni odnos se je najboljšje videl pri vprašanju, kako bi se vedel v zvezi z drogo, če bi še enkrat živel. "Kasnejše obžalovanje" se je pri uporabnikih, ki so drogo (še) veliko uporabljali, včasih kazalo v občutkih krivde (npr. *Občutek svobode na reju je zelo velik, ker dobro veš, da so vsi isti, taki kot ti - zadrogirani in to je večinska tolažba. Ni tistega slabega občutka ... zato ker so drugi zadeti, tudi jaz ne izpadam posebej in nisem slabši od njih.*), drugič pa kot izrazita protislovnost v njihovih izjavah in ocenah droge: kot nečesa povsem zavržnega in hkrati najboljšega (ali pa v pozivanju, da bi morala družba vendarle že nekaj narediti, da bi preprečila uporabo drog, s hkratnim odklanjanjem vsake družbene intervencije in sploh potrebe po pomoči).

Intervjuvance in njihove načine uporabe bi sedaj lahko razvrščal v različne razrede zgoraj omenjenih sedmih dimenzij. Če bi vsaka dimenzija omogočala razvrščanje uporabnikov v 3 razrede, bi na ta način nastala klasifikacija s - teoretično možnimi - $3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3$ razredi. Dejansko pa dimenzije med seboj niso povsem neodvisne in je bilo mogoče predpostavljati, da se v stvarnosti pojavlja dejansko manjše število razredov klasifikacije. Uporaba drog je razmeroma zelo spremenljiv pojav, še posebej v obdobju adolescence. Zato je verjetno, da se vzorci uporabe drog s časom (uporabe in s starostjo uporabnika) do določene mere stabilizirajo, iz česar bi sledilo, da bodo ugotovljeni vzorci uporabe pri mlajših uporabnikih manj stabilni, pri starejših pa bolj. Zato bi tudi starost/staž uporabnikov lahko bil dodatna, osma dimenzija razvrščanja.

V naslednji fazi tretjega koraka analize sem ponovno pregledal intervjuje in jih uvrstil v ustrezne razrede prej omenjenih sedmih dimenzij. V nadaljevanju opisujem, v katere razrede sem uporabnike dejansko uvrščal.

Ad 1) Glede na **prevladujoče uporabljano drogo** sem uporabnike delil v štiri skupine. Vanje sodijo tisti, za katere je:

- a) temeljna droga alkohol (poleg katere pa uporabljajo še druge, ilegalne droge). Uvrstitev v ta razred je bila težavna zato, ker so skoraj vsi uporabniki uporabljali tudi alkohol. Verjetno je, da jih je velik del uporabljal alkohol večkrat kot nedovoljene droge (torej da so v splošnem uporabili več *doz* alkohola kot drugih drog). Vendar pa sem v ta razred uvrstil samo tiste, ki so alkoholu tudi izrecno dajali prednost in pose-

- bej povedali, da jim je alkohol ljubši kot druge droge, oziroma da ga uporabljajo več.
- b) temeljna (ali edina) droga marihuana. V našem vzorcu so marihuano uporabljali že vsi intervjuvanci, zato jih ta značilnost ne razlikuje. Nekaj pa jih je, ki uporabljajo izključno ali predvsem marihuano, druge droge pa odklanjajo ali uporabijo zelo redko, priložnostno.
 - c) poleg marihuane je značilna uporaba ecstasy-ja, LSD-ja, včasih kokaína in drugih amfetaminov. Te najdemo med uporabniki, ki so na plesni sceni ("rejverji").
 - d) značilna uporaba vseh naštetih drog, zraven pa še heroína, ki ga ne odklanjajo, ga uporabljajo na izteku rejva ali priložnostno drugače.
 - e) značilno malo uporabe vseh (dovoljenih in nedovoljenih) drog. V tej skupini so bili nekateri uporabniki, ki začenjajo eksperimentirati, še pogosteje pa uporabniki, ki tudi po obdobju eksperimentiranja neka-ko niso bili *nagnjeni* k uporabi drog. Običjano to niso bili tisti, ki so imeli kake izkušnje s heroinom, čeprav je bilo kar nekaj uporabnikov, ki so heroin poskusili samo enkrat ali dvakrat. V to skupino sem uvrstil tudi uporabnika, ki je prenehal uporabljati vse droge (razen čaja), ter drugega, ki je samo občasno uporabljal malo alkohola (poleg redne uporabe tobaka in kave).

Ad 2) Glede na **pogostost in vzorec uporabe droge** sem delil uporabnike na štiri skupine. Vanje sodijo tisti, ki uporabljajo droge:

- a) redko/občasno - to je običjano pomenilo na zabavah (ki niso bile vsak dan) ali ob posebnih dogodkih (ko so šli z določeno družbo ven);
- b) bolj redno na določene presledke - npr. ob vikendih, na rejvih, na katere so šli zaradi omejenih finančnih in drugih možnosti enkrat na mesec; ali npr. vsak teden, kadar ni bilo v šoli izpraševalnega ali izpitnega obdobja;
- c) zelo redno v "zmernih" količinah - tipičen primer bi bil dnevna uporaba enega ali dveh jointov, po službi ali po šoli;
- d) v velikih količinah, v različnih kombinacijah in v tipičnih "blokih" - ta razred pomeni kombinacijo zadnjih dveh prejšnjih razredov s povečano uporabo (primer je tridnevna udeležba na rejvih vsak konec tedna, z uporabo večje količine različnih drog, ki mu sledi štiridnevno počivanje in "rehabilitacija").

Ad 3) Glede **odnosa do heroína** (ne glede na priložnostne dvome v zvezi s tem, katere so pravzaprav trde droge) so se naši intervjuvanci precej jasno razdelili v dve skupini.

- a) Eni so uporabo trdih drog (to je predvsem heroína) jasno in precej odločno odklanjali, čeprav so lahko sprejemali ali pa ne t.i. plesne droge, in čeprav so že imeli lastno izkušnjo s heroinom ali pa tudi ne.
- b) Drugi so heroin uporabljali in so mu zato dali določeno (pozitivno) mesto v svojem življenju. Ti praviloma heroína niso zavračali, so se pa vsi zavedali, da nekateri uporabniki heroína "*padejo v črno luknjo*" (Mnogim od teh, bolj izkušenih uporabnikov, se je zdela misel, da bi za slabe posledice krivili neko drogo, v glavnem napačna. Rekli so "**Ijud-je** so tisti, ki droge uporabljajo!"). Večina teh uporabnikov je čutila potrebo po tem, da bi povedali, da - če so že dilali druge droge - heroína niso (ali pa npr. da heroína ne bi nikoli preskrbeli nekemu, ki ga še ni poizkusil). V tej "etični" drži se je kazal poseben odnos do heroína (takšen odnos do neke droge smo med vsemi drogami našli samo v zvezi s heroinom) tudi pri tistih uporabnikih, ki so ga uporabljali. V to skupino sem uvrstil tudi uporabnike, ki so heroin prej *uprabljali* (in ne samo *poizkusili*), vendar so kasneje z uporabo prenehali in trdili, da heroína ne bodo več uporabljali.

Ad 4) Glede na **razvojno fazo in staž uporabe drog** sem ločil štiri vrste uporabnikov. Tiste, ki so:

- a) droge pred kratkim začeli uporabljati oziroma z njimi eksperimentirati. To so bili večinoma mlajši uporabniki, ki so droge uporabljali (še) manj pogosto. Nekateri od njih so z uporabo drog po zelo kratkem času eksperimentiranja tudi že končali. Glede na uporabo različnih vrst drog se je lahko pri nekaterih zgodilo, da so eksperimente z neko drogo (marihuano) že opravili pred nekaj leti (npr. pri 16), sedaj pa so začeli na novo (pri 22 letih) eksperimentirati z ecstasy-jem. To so bili praviloma uporabniki, ki niso nikoli uporabljali veliko drog;
- b) droge uporabljali že dalj časa (npr. več kot eno ali dve leti) in jih mor-
da poizkusili več vrst. Med temi so taki, katerih uporaba drog se je verjetno že stabilizirala, oziroma prešla svoj zenit (ali so celo prenehali uporabljati drogo), in drugi, ki bodo v uporabi drog šli še naprej (npr. ko postanejo toliko starejši, da bodo doživeli še več šolskega neuspeha in se od staršev še bolj osamosvojili);
- c) v obdobju najbolj intenzivne uporabe drog, oziroma "na sceni". Ta izraz je v našem primeru pomenil rejversko sceno, torej vzorec življenja, ki je pomenil ciklično (npr. tedensko ali še pogostejše) obiskovanje rejvov. Ta vzorec je praviloma impliciral uporabo več različnih drog;
- d) bili "na sceni", pa jo zapustili, hkrati pa zmanjšali, prekinili oz. stabi-

lizirali uporabo drog. Med njimi smo našli vsaj eno osebo, ki je po zapustitvi scene prenehala uporabljati vse droge (vključno z dovoljenimi) in več drugih, ki so življenje - po obdobju nekontrolirane uporabe drog - nadaljevali z dolgotrajno, "kontrolirano" uporabo drog.

Ta razdelitev na štiri skupine vsebuje dve skupini "stabiliziranih" oz. "kontroliranih" uporabnikov: ene, ki so že prešli obdobje "divje" uporabe drog, in druge, ki so do razmeroma stabilne uporabe drog prišli kontinuirano, ne da bi jim bilo treba iti skozi obdobje nezmernosti.

Ad 5) Glede na **integriranost uporabe drog v življenje** sem določil naslednje tipične razrede:

- a) uporabniki, katerih uporaba drog pomeni le majhen del življenja, ki poteka nekako vzporedno s konvencionalnim življenjem. Npr. kajenje marihuane v vrstniških družbah ob koncu tedna ali po šoli, ob domnevno ohranjeni šolski in drugačni uspešnosti in morebitnih različnih (to je, ne samo z drogo povezanih) prijateljskih mrežah. To so bili praviloma mlajši eksperimentatorji;
- b) uporabniki, ki živijo pretežno "življenje droge". To je bil "stabiliziran hašišar", ki bo domnevno lahko s takim življenjem nadaljeval še razmeroma dolgo časa, in pa uporabniki na sceni, ki po izkušnjah drugih na (rejverski) sceni ne bodo vzdržali več dolgo;
- c) uporabniki, ki so ob večji ali manjši življenjski (storilnostni) uspešnosti razmeroma redno in stabilno (ali pa tudi zelo redko in v majhnih količinah) uporabljali droge. Za te bi veljala oznaka, da so odkrili način "pametne" uporabe drog, ali da si se z uporabo drog morda celo pomagali k uspešnejšemu življenju. Zanje je bilo značilno dojemanje drog kot "posladka" ali "soli" v kuhinji življenja. To so bili praviloma starejši uporabniki.

Ad 6) Glede na **uspešnost po merilih konvencionalne družbe** bi lahko ločili:

- a) manj uspešne ali neuspešne, in
- b) bolj uspešne ali celo zelo uspešne uporabnike.

V splošnem je bil v našem vzorcu pretežni del uspešnih uporabnikov, velik del pa je bil tudi takih, ki so v življenje investirali razmeroma pozitivna pričakovanja. Ugotavljanje uspešnosti pa je bilo zaradi razmeroma nizke starosti uporabnikov (povprečno okrog 20 let) težko, saj je to starostno obdobje tako, da je v njem še vedno odprtih mnogo poti. (Eden od uporabnikov, ki je droge uporabljal domnevno masovno in nekontrolirano, in je srednje šolo že zgodaj opustil, je prav v času izvajanja te

raziskovalne naloge z veliko pridnostjo izdelal maturo, se vpisal na fakulteto in posvetil skoraj ves svoj čas študiju.)

Ad 7) **Sprejemanje ali odklanjanje/obžalovanje lastne uporabe drog** je bilo značilno (oz. ugotovljivo) predvsem pri tistih uporabnikih, ki so že prešli fazo (večje) uporabe drog in so z uporabo prenehali ali jo stabilizirali na nižji ravni (predvsem 4d, delno 4b). Ti so namreč tudi imeli kaj, kar bi bilo možno obžalovati, oziroma niso več bili v tisti fazi, ko bi si želeli še več istega. Z ozirom na to lahko ločimo tiste, ki:

- d) prejšnjo uporabo droge obžalujejo in bi drogo v "drugem življenju" manj uporabljali ali sploh ne (samo dejstvo, da so se v sedanjem času odločili uporabo droge zmanjšati ali celo prekiniti, ni zadostovalo za uvrstitev uporabnika v ta razred. Značilno je moralo biti bolj **aktivno obžalovanje**, ki je obsegalo skorajda že zanikanje svoje izkušnje in samega sebe kot subjekta (v prejšnjem obdobju),
- e) so se sicer odločili uporabo droge zmanjšati in bolj kontrolirati (kar kaže na kritičen odnos do prejšnje prakse), vendar svojega vedenja ne obžalujejo. Praviloma je bil tak odnos povezan s tem, da so menili, da so od droge marsikaj pozitivnega odnesli, da so se v času uporabe droge nečesa pomembnega naučili, ali pa da droga sama sploh ni bila bistven dejavnik ali značilnost njihovega vedenja.

Glede na to, da so eni uporabo droge povsem opustili, drugi pa samo zmanjšali, bi lahko domnevali, da so obžalovali svojo uporabo droge tisti, ki so jo potem povsem opustili. Vendar takega rezultata nismo dobili. Dejansko sta dve osebi rekli, da je zanju uporaba droge (ki sta jo povsem opustili) pozitivna izkušnja, ki jima bo omogočila, da bosta sedaj lahko pomagali drugim uporabnikom.

Z zgoraj opisano strukturo sedmih dimenzij (ki obsegajo dva, tri ali štiri razrede) je možno določiti tipe uporabnikov oz. razlike med njimi. Tabela 4 kaže, kako sem 43 intervjujev oziroma uporabnikov razvrstil v posamezne razrede sedmih dimenzij. Pri nekaterih intervjujih oziroma uporabnikih/vzorcih uporabe ni bilo na voljo dovolj podatkov za dovolj argumentirano uvrstitev⁵, zato sem jih - pri ustrezni dimenziji - dal v dodatni razred "? - neznano".

Tabela 4: Razvrstitev 43 uporabnikov glede na sedem dimenzij razvrščanja.

⁵ Razvrstitev v tabeli 4 je narejena - tako kot tudi v ostalih tabelah - s pomočjo subjektivne presoje enega klasifikatorja - nosilca raziskovalne naloge. Zato sta seveda njena zanesljivost in veljavnost še upravljivi oziroma pogojni.

DIMENZIJA IN RAZRED	ŠTEVILO UPORABNIKOV
1. dimenzija - temeljna droga:	
a. alkohol	4
b. marihuana	16
c. plesne droge brez heroína	7
d. plesne droge in heroin	3
e. malo/različno	12
? - neznano	1
2. dimenzija - pogostost/vzorec uporabe:	
a. redko/občasno	16
b. redno s presledki	8
c. redno/pogosto	17
d. veliko, v blokih	1
? - neznano	1
3. dimenzija - odnos do heriona:	
a. odklanja	30
b. sprejema	10
? - neznano	3
4. dimenzija - faza razvoja uporabe:	
a. eksperimentiranje	10
b. uporaba	20
c. na sceni	4
d. po sceni	9
5. dimenzija - integriranost droge v običajno življenje:	
a. "droga poleg življenja"	11
b. "življenje je droga"	7
c. "življenje z drogo"	25
6. dimenzija - socialna uspešnost:	
a. razmeroma neuspešni	5
b. razmeroma uspešni	34
? - neznano	4
7. dimenzija - obžalovanje izkušnje:	
a. obžalujejo	2
b. ne obžalujejo	39
? - neznano	2

Opombe k tabeli 4:

- Med uporabniki v skupini 2a sta vsaj dva, ki sta prej uporabljala droge po tipičnem vzorcu ciklične (npr. vsak konec tedna) masovne oz. pretirane uporabe večjega števila drog hkrati, sedaj pa sta prešla na redko ali občasno uporabo drog.
- Med uporabniki v skupini 2c so vsaj trije, ki so prej uporabljali droge po tipičnem vzorcu ciklične (npr. vsak konec tedna) masovne oz. pretirane uporabe večjega števila drog hkrati, sedaj pa so prešli na redno uporabo drog.
- V skupini 4a je nekaj uporabnikov, ki si nabirajo izkušnje z drogami že več let (npr. 3-4) in pri tem poskušajo različne droge. Vendar pa uporaba drog zaradi tega ne raste, niti se ne stabilizira oz. trdno ne integrira v siceršnje življenje; zdelo se mi je, kot da ti uporabniki ohranjajo vzorec kontinuiranega, *počasnega* eksperimentiranja skozi obdobje več let.
- Med štirimi člani skupine 4c sta dva uporabnika, ki sta še "na sceni", vendar imata bodisi namen prenehati, a za to še zbirata moč, bodisi sta se začela že umikati s scene.
- Med uporabniki v skupini 4d je eden, ki pravzaprav ni bil zares "na sceni"; dejansko je po kratkem, srednje intenzivnem obdobju eksperimentiranja odločno spremenil svoj pogled na droge in jih je popolnoma nehal uporabljati. To je eden od dveh uporabnikov, ki uporabo drog obžaluje (čeprav ni videti, da bi se zaradi njihove uporabe njegovo življenje bistveno spremenilo na slabše). V ta razred sem ga uvrstil zato, ker je bil pri njem opazen tolikšen kontrast med obdobjem uporabe droge in obdobjem po njem.
- Za vsaj tri izmed uporabnikov v skupini 5b sem pri uvrstitvi nihal med razredoma b in c. Gre za uporabnike, ki so precej na sceni, vendar se jim že oblikujejo misli o drugačnem življenju (zunaj scene), vendar pri tem ne nameravajo opustiti uporabe drog.
- V tej, največji skupini uporabnikov 5c, ki uporabljajo drogo v življenju na razmeroma stabilen način, ki po njihovem mnenju ne ogroža drugih ciljev v njihovem življenju, jih je bilo vseeno veliko, ki svojega stališča niso mogli javno razglašati. Zato so mnogi morali uporabo droge tako ali drugače prikrivati ali (pred drugimi, npr. starši) zanikati. Zato je zanje značilen vidik, ki je izražen v točki a: droge kot nekaj *vzporednega* z življenjem.

Tabela 4 kaže, da je bila za največ naših intervjuvancev temeljna droga - marihuana, naslednjo največjo skupino pa so tvorili tisti, ki so sicer uporabljali zelo različne droge, vendar v majhni meri. Tu je šlo za dve skupini: za eksperimentatorje ali za "začetek eksperimentiranja" ter za uporabnike, ki tudi v daljšem obdobju (nekaj let) niso prešli na uporabo začetnega eksperimentiranja. Približno četrтина vzorca pa je uporabljala predvsem "šopek" plesnih drog, ki je običajno zajemal ecstasy, LSD, amfetamine, marihuano in še kaj zraven.

Glede pogostosti in vzorca uporabe so prevladovali taki, ki droge uporabljajo redno in pogosto, običajno dnevno ali skoraj dnevno. Druga največja skupina so uporabniki, ki droge uporabljajo občasno, npr. nekajkrat na mesec, predvsem na zabavah ali ob drugih priložnostnih vrstniških družabnih dogodkih. Nekakšno vmesno skupino tvorijo tisti, ki droge uporabljajo redno s presledki, npr. "kakor kdaj, včasih več tednov nič, potem pa nekaj tednov vsak dan".

Najbolj negotovo se mi je zdelo klasificiranje uporabnikov pri 4. in 5. dimenziji. "Eksperimentiranje" in "uporaba" na eni strani, ter "uporaba" in "na sceni", kakor tudi "uporaba" in "po sceni" so težko razločljivi pari vzorcev. Tako sosledje faz sem pravzaprav induktivno predpostavil in nato poskušal nekam vanj uvrstiti posamezne uporabnike in vzorce uporabe. Dejansko je nekaj uporabnikov kazalo drugačne in manj "zakonite" vzorce razvoja uporabe drog.

Pri 5. dimenziji sem razumel in predpostavil prvi dve fazi kot temeljno nestabilni, prehodni fazi. Faza uporabe "droge poleg življenja" je nestabilna, ker so bili ti uporabniki praviloma mlajši in ker je vzdrževanje "dvojnega življenja" (s starši in z vrstniki) - kar je sicer za adolescentno obdobje nekaj značilnega - v bistvu težko. Po drugi strani življenje "na sceni" (fizično, psihično, materialno in še kako) uporabnike hitro izčrpa in jim tudi nudi vedno manj tistega, kar jih je sprva potegnilo v sceno. Zato so na (rejverski) sceni lahko zelo aktivno sodelovali samo določeno obdobje, potem pa se začeli odločati, kako naprej. V tu obravnavani tipologiji je ta "naprej" večinoma pomenil "življenje z drogo" (vendar z bolj zmerno uporabo) ali v zelo redkih primerih (dveh) življenje brez droge.

Tudi ta - "ob večji ali manjši življenjski uspešnosti razmeroma redna in stabilna (ali pa tudi zelo redka in v majhnih količinah) uporaba droge" - domnevno ni stabilna in trajna. Temeljni razvojni vzorec gre bržkone za večino v smeri opuščanja nedovoljenih drog, na kar so kazale izjave in napovedi intervjuvancev o tem, da "droge jemlješ v 'teh letih', potem pa se jim človek odreče". Naš vzorec je zajemal v glavnem osebe

do zgodnjih 20-ih let, ko se ta razvojni vzorec šele začne uveljavljati (ali pa pri nekaterih še ne). Kljub temu, da smo pri večini ugotovili znake takega razvoja, pa smo slišali tudi, da so nekateri znanci intervjuvancev prešli s plesne scene na sceno heroína. Poti razvoja so torej odprte v vse smeri.

Naš pristop in metoda vzorčenja pa očitno nista bila taka, da bi pripegljala do uporabnikov, ki bi bili odvisni od heroína (kar tudi ni bil naš cilj). Našli pa smo dva intervjuvanca, ki sta nekoč bila odvisna od heroína. S tem v zvezi je morda pomembno tudi dejstvo, da - po naših podatkih - niti eden od intervjuvancev še ni bil v nobeni specifični strokovni obravnavi v zvezi z drogami, oziroma da še ni bil "uradno odkrit". Vzpostavili smo torej stik s populacijo, ki je strokovnim ustanovam in programom (še?) neznana.

Ocenjevanje socialne uspešnosti je bilo - tako kot druge dimenzije - vezano na izjave intervjuvancev samih, ne pa morda na kake heteroocene ali "objektivne" podatke. Kot "razmeroma uspešne" smo šteli intervjuvance, ki so obiskovali - za svoja leta ustrezno - šolo (srednjo ali fakulteto) ali bili v redni službi. Dodatno merilo je bilo zadovoljstvo oziroma sprejemanje svojega (šolskega ali delovnega) statusa in omenjanje kakovosti stikov z družino. Vendar je bilo to zadnje merilo malo uporabno, deloma zato, ker intervjuvanci o tem niso prav veliko povedali, deloma pa zato, ker so v nekaj primerih nakazovali težko družinsko situacijo, v kateri bi bilo pravzaprav nenavadno, če bi se z domačimi razumeli. Zato temu kriteriju konec koncev nismo posvečali večje pozornosti.

Meni najbolj zanimiva je bila oseba, ki je bila po vseh merilih očitno nadpovprečno življenjsko uspešna (tu mislim na šolanje, delo (za zaslužek), razumevanje z družino, odnos s partnerjem ter mnoge zunajšolske dejavnosti), hkrati pa povsem naklonjena uporabi najrazličnejših, pravzaprav kar vseh drog. Ona je bila tista, za katero bi morda v največji meri veljala oznaka, da je odkrila način "pametne" uporabe drog, ali da si je z uporabo drog morda celo pomagala k uspešnejšemu življenju. Seveda pa je bila tudi ta oseba (post)adolescent v zgodnjih dvajsetih letih življenja, ki so po mnogočem prehodna leta, v katerih se sicer zastavijo mnogi vzorci kasnejšega življenja, nikakor pa še ne dokončno utrdijo. Podatke o kasnejšem razvoju takih in drugačnih vzorcev in uporabnikov bi lahko pridobivali samo z longitudinalnim (sledilnim) raziskovanjem.

V zvezi s heroinom so vsi intervjuvanci kazali bodisi odklonilen odnos bodisi zavedanje tega, kako te heroin "potegne". Tudi tisti, ki so heroin

(še vedno) uporabljali, so brez izjeme heroin in njegovo moč "spoštovali", pri čemer se je to spoštovanje včasih kazalo v tem, da so izjavili, da je heroin daleč "najboljša" droga. Za velik del uporabnikov (približno 75%), ki so se heroina "pazili" oziroma ga niso imeli namena poskusiti, je bila teza, da uporaba marihuane vodi v uporabo heroina - očitno nesmiselna. Podobno bi lahko trdili za četrto četrtino uporabnikov, ki so heroin sicer uporabljali, vendar so ga uporabljali na način, ki naj bi jih ne peljal v zasvojenost. Kljub temu trditvama pa je res, da sta bila oba uporabnika, ki sta nekoč bila zasvojena s heroinom, presenečena nad svojo zasvojenostjo, ko sta jo "odkrila". Vendar sta se je tudi oba sama rešila, po tem, ko sta se za to trdno odločila in seveda s pomočjo samomedikacije. Sklenili bi lahko, da je previden odnos do heroina ena od zelo temeljnih lastnosti naših intervjuvancev, kar pa ni preprečilo, da se ne bi razmeroma majhen del njih vendarle nekoč "preveč približal" heroinu.

Zelo pomembna dimenzija se mi je zdela "obžalovanje". Odražalo je namreč morebitne motivacije posameznikov za spreminjanje ali ohranjanje, za iskanje pomoči ali bežanje od nje, tudi za vrsto željene pomoči, predvsem pa za posameznikov pogled na to, kaj je imel od uporabe drog pozitivnega in ali bi bilo - gledano z njegovega stališča - življenje sploh mogoče drugače "obrniti" (če bi si to sploh želel). Zame je bila precej presenetljiva ugotovitev, da večina uporabnikov v bistvu svoje uporabe in izkušenj z drogami ne obžaluje - tudi v primeru, če so ugotovili, da je bolje uporabo droge zmanjšati. To stališče je (implicitno) kazalo bodisi nek brezup ("ne bi moglo biti nič drugače, saj ne obstaja nič takega, kar bi mi lahko pomagalo ali mi omogočilo dobiti to izkušnjo brez uporabe droge"), veliko pogostejše in bolj jasno pa je kazalo na to, da je uporabnik od drog marsikaj imel, oziroma da ima občutek, da se je zaradi izkušnje z drogo nečesa pomembnega naučil. Za razmeroma mnoge je izkušnja (tudi čezmerne uporabe) pomenila, da so se naučili drogo uporabljati razmeroma bolj "pametno" in od nje dobiti več z manj slabimi posledicami.

Četrty korak razvoja tipologije uporabe/uporabnikov je izhajal iz spoznanj prejšnjih treh korakov, ki so omogočili osvetliti in ubesediti značilnosti uporabe in razlike med uporabniki. Ta ubeseditve se je kazala v vedno bolj diferenciranih pojmovnih shemah. V zadnjem, četrtem koraku, sem poskusil vse intervjuvane uporabnike razdeliti v bolj preprosto, sintetično shemo osmih razredov, ki - po mojem mnenju - v precejšnji meri nakazuje možne razvojne smeri, točke in križišča, skozi katera so se in se še razvijajo intervjuvani uporabniki drog. Pri tem sem izhajal predvsem iz 4. dimenzije, ki sem jo vzporejal in povezoval v glavnem s 1., 2. in 5. dimenzijo. Na ta način narejeno razvrstitev kaže tabela 5.

Tabela 5: Poskus razvrstitve 43 uporabnikov v razvojno shemo osmih razredov.

Vrsta vzorca/razvojne faze uporabe: poimenovanje faze, začetek uporabe, obseg uporabe in vrsta droge:	Število:
1. Faza eksperimentiranja: zgodaj, malo, predvsem marihuana in še kaj zraven	6
2. Faza podaljšanega eksperimentiranja: pozno, malo, predvsem ecstasy in še kaj zraven	4
3. Stabilna, v življenje integrirana uporaba: malo, marihuana in včasih še kaj	17
4. Stabilna uporaba, ko droga preveva življenje: veliko, predvsem marihuana	3
5. Aktivno na sceni: veliko, ecstasy in vse drugo	2
6. Na sceni, vendar načrtuje (pr)iti ven: še veliko, vendar zmanjšuje, ecstasy in vse drugo	2
7. Prišel iz scene: nič več uporabe droge (kvečjemu dovoljene droge)	2
8. Prišel iz scene, "pametno" uporablja: manj in ob ustreznem času, (marihuana, ali vsega po malem	7
Skupaj	43

Razprava in zaključki

Naše raziskovanje je imelo nekaj značilnosti, ki delno omejujejo pomen (zanesljivost, veljavnost, posplošljivost) rezultatov. Med te omejitve sodijo:

- narava vzorčenja (ki ni bilo naključno),
- razmeroma majhno število intervjuvanih uporabnikov,
- izhajanje zgolj iz samo-ocen (izjav intervjuvancev o samih sebi),
- element samoizbiranja intervjuvancev (sodelovali so prostovoljno) ter
- neizkušenost izpraševalcev (ki za to delo niso bili strokovno polno usposobljeni).

Prednosti raziskave pa sta bili dve:

- izpraševalci so bili intervjuvancem po starosti blizu (nekateri so imeli tudi sami izkušnje z drogami) in so tako lažje dobili avtentične informacije ter
- poglobljeno smo obravnavali skupino uporabnikov drog, ki doslej niso imeli stika z uradnimi ustanovami in so tako predstavljali skupino mla-

dih uporabnikov, ki je gotovo najobsežnejša, hkrati pa o njej vemo le malo.

Nekatera od pomembnih spoznanj raziskave so:

- vzorci uporabe drog se pri posameznih uporabnikih močno razlikujejo in nakazujejo zelo različne življenjske situacije in razvojne faze uporabe;
- večina intervjuvanih uporabnikov drog ima odklonilen odnos do heroína oziroma se zavedajo njegove moči in nevarnosti;
- mnogi uporabniki se zavedajo možnosti manj in bolj "pametne" ali "previdne" uporabe drog, kar pomeni, da sledijo določenim načelom in pravilom pri uporabi drog. Kdo bi sicer lahko nasprotoval tej ugotovitvi, češ da je edina pametna uporaba - neuporaba, vendar smo to tezo postavili ob upoštevanju dejstva, da mladi (prav tako kot stari) uporabljajo droge in da jim tega ne more nihče uspešno preprečiti;
- ustanove za obravnavanje in pomoč nobenega od teh uporabnikov (domnevno) še niso (s)poznale, kar potrjuje spoznanje o majhnem dosegu teh ustanov in daje večjo težo zamislim o nujenju (izveninstitucionalne) pomoči mladim tam, kjer živijo in preživljajo svoj prosti čas;
- v tej starosti že obstaja uporaba droge, ki smo jo poimenovali "stabilno" ali "integrirano", torej je taka, da domnevno pomeni del dolgoročnega vzorca življenja;
- večina intervjuvancev je bila - ob uporabi drog - sicer razmeroma socialno uspešna, kar je verjetno pretežno značilno za uporabnike plesnih drog;
- uporabniki večinoma jemanja drog niso obžalovali, bodisi da so jih (še) uporabljali veliko, bodisi da so z uporabo prenehali ali jo zmanjšali. Izkušnje z drogo so sprejeli v svoje življenje (po lastnem mnenju) na pozitiven način in znali opredeliti tudi pozitivne posledice uporabe drog.

Postopek zbiranja podatkov, razvoja klasifikacije in njenega (teoretskega) utemeljevanja ni sledil samo instrumentalnemu namenu izdelati klasifikacijo in klasificirati, temveč je pomenil refleksijo in razmislek o tem, kaj droge sploh so in kaj mladim pomenijo. Ne predstavljam si, da bi z uvrščanjem mladih v posamezne razrede klasifikacije rešili kake probleme ali na primer znali izbrati najboljši način "obravnavanja" uporabnikov. Razmislek o logiki klasifikacije in klasificiranja, vključno z mnogimi nejasnostmi in negotovostmi v zvezi s klasificiranjem, pa nam

lahko pomaga k temu, da bomo znali stvarnost uporabe drog med mladimi videti bolj jasno, z manj stereotipizirajočim in moralno nasičenim pogledom.

Naše temeljno spoznanje je, da je večina uporabe drog neproblematične in da ne vodi v kake posebne psihične ali socialne probleme. Zato bi bilo treba razmisliti o deproblematiziranju uporabe drog nasploh (kar še posebej velja za marihuano in morda za ecstasy, oz. za eksperimentalno uporabo drog nasploh), hkrati pa razvijati uporabnikom prijazne in sprejemljive oblike pomoči za tiste, ki jih uporaba droge vendarle vodi v odvisnost in druge težave. Pa tudi pri teh bi se morali zavedati, da težave ne izhajajo prvenstveno iz drog, temveč iz njihove osebnosti, socialnega okolja in interakcij med njima.

Pri preprečevalnem delu bi morali izhajati iz izhodišč, ki so mladim blizu, oziroma bi morali s preventivnim delom podpirati take oblike že obstoječega uporabniškega vedenja mladih, ki jih lahko prepoznamo kot (razmeroma) bolj konstruktivne, manj nevarne, in (sub)kulturno bolj sprejemljive. Mlade bi moral informirati in jih usposabljaati za bolj varno, ali pogojno rečeno, bolj "pametno" uporabo drog. To v kar največji meri velja predvsem za tiste, ki droge že uporabljajo ali pa jih najverjetneje bodo. (Ker je težko napovedovati, kdo bo droge uporabljal ali celo kdo jih je že, si za splošno informacijo lahko pomagamo s podatki presečnih reprezentativnih populacijskih raziskav. Ugotovili smo, da je v letu 1998 med ljubljansko 15-letno mladino že uporabilo: marihuano 25,8 %, inhalante 15,6 %, nelegalna pomirjevala ali sedative 10,8 %, ecstasy 7,0 % in heroin 3,6 % srednješolcev (Dekleva, 1998b). Ti odstotki bodo pri 18. letu anketirane populacije domnevno približno dvakrat večji.)

Take zaključke smo razvili na podlagi pogovorov z uporabniki t.i. plesnih drog. Čeprav je bila v našem vzorcu le približno ena tretjina intervjuvancev, ki so že imeli izkušnje s heroinom oz. le dva, ki sta bila nekoč s heroinom zasvojena, pa verjamemo, da zgoraj navedeni zaključki bolj ali manj veljajo za uporabnike vseh drog.

Literatura

Ashton, M. (ur.) (1996), *Annual report on the state of the drugs problems in the European Union*. EMCDDA, Lisbona.

Calafat, A. in drugi (1997),: *Characteristics and social representation of ecstasy in Europe*. IREFREA, Palma de Majorca.

Coffield, F. in Gofton, L. (1994), Mladi in droge. *Mreža drog* št. 3, s. 48-86.

Collin, M. (1997), *Altered state. The story of Ecstasy Culture and Acid House*. Serpent's tail, London.

Dekleva, B. in Fojan, D. (1997), Kvalitativno raziskovanje na področju drog. *Revija za kriminologijo in kriminalistiko*, št. 3, s. 283-300.

Dekleva, B. (1998a), *Metodologija kvalitativnega raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog med mladimi*. Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana..

Dekleva, B. (1998b), *Tobak, alkohol in druge droge med srednješolsko mladino v Ljubljani v letu 1998*. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Demand reduction activities related to "new synthetic drugs": MDMA (ecstasy), other amphetamines and LSD in European Union member states (1997). Neobjavljeno poročilo EMCDDA.

Donoghoe, M.C. (1997), *Amphetamine-type Stimulants*. WHO, Geneva.

Eisner, B. (1997), *Ecstasy - the MDMA story*. Ronin Publishing, Berkeley.

Flaker, V. in drugi (1991), *Droge in nasilje*. Raziskovalno poročilo. Mirovni inštitut, Ljubljana.

Glassner, B. in Loughlin, J. (1990), *Drugs in adolescent worlds*. Macmillan, London.

Griffiths, P. in drugi (1997), *Insights. New trends in synthetic drugs in the European union*. EMCDDA, Luxembourg.

Hartnoll, R. (1993), Temeljni pojmi v epidemiologiji škodljive uporabe drog.V: *Gradiva seminarja o informacijskih sistemih in uporabni epidemiologiji na področju drog*. Ministrstvo za zdravstvo RS in Inštitut za varovanje zdravja RS, Ljubljana.

Meisch, P.: *Les drogues synthétiques de type "ecstasy" au Grand-Douche de Luxembourg*. Centre de prevention des toxicomanies, Luxembourg 1998.

Monitoring illicit drugs and health. (1997) Trimbos-instituut, Utrecht.

Saunders, N. (1993), *E for Ecstasy*. Neals yard, London.

Saunders, N. (1997), *Ecstasy reconsidered*. Samozaložba.

Spruit, I.P. (1997), *Ecstasy in the Netherlands*. Ministry of Health, welfare and sport, Rijswijk.

Synthetic drugs: a new challenge for prevention. (1998) *PEDDRO*, št. 1-2, s. 3.

Gorazd Meško

Povzetek

Gorazd Meško, *delavec na področju pedagoških znanosti, Psiholog, policijsko varnostno tiskar, Koroška 7, 1000 Ljubljana*

Prispevek prikazuje značilnosti kriminalnoproventivnih prizadevanj in kriminalno prevencijo v zahodnih državah. Predstavljeni so modeli in strategije preprečevanja kriminalitete na osebni in skupnostni ravni, ob tem pa tudi značilnosti prevladujoče filozofije preprečevanja kriminalitete (organiziranje državljanov, preprečevanje individualne viktimizacije, pobude za odpravo droge v skupnosti, zveza med oblikovanjem okolja in kriminaliteto, situacijsko preprečevanje kriminalitete, v skupnost usmerjeno policijsko delo ter programi za otroke in družine). Organizirano preprečevanje kriminalitete je del kriminalne politike države, ki naj bi vsebovala v prispevku predstavljena področja in usklajeno delovanje formalnih in neformalnih nadzorovalcev. V prehodnih državah, ki si še niso izoblikovale strategij in politike dejavnega "soočanja" s kriminaliteto, pa so

Strategije preprečevanja kriminalitete v zahodnem svetu

Strategies of crime prevention in the Western world

Gorazd Meško

Povzetek

Gorazd Meško,
doktor socialno-
pedagoških
znanosti, Visoka
policijsko-
varnostna šola,
Kotnikova 8,
1000 Ljubljana.

Prispevek prikazuje značilnosti kriminalnopreventivnih prizadevanj in kriminalno prevencijo v zahodnih državah. Predstavljeni so modeli in strategije preprečevanja kriminalitete na osebni in skupnostni ravni, ob tem pa tudi značilnosti prevladujoče filozofije preprečevanja kriminalitete (organiziranje državljanov, preprečevanje individualne viktimizacije, pobude za odpravo droge v skupnosti, zveza med oblikovanjem okolja in kriminaliteto, situacijsko preprečevanje kriminalitete, v skupnost usmerjeno policijsko delo ter programi za otroke in družino). Organizirano preprečevanje kriminalitete je del kriminalne politike države, ki naj bi vsebovala v prispevku predstavljena področja in usklajeno delovanje formalnih in neformalnih nadzorovalcev. V prehodnih družbah, ki si še niso izoblikovale strategij in politike dejavnega "soočanja" s kriminaliteto, pa so

primeri uporabni za premislek in morebitno izvajanje v praksi.

Ključne besede: *preprečevanje, kriminaliteta, družba, družina, skupnost, policija, izobraževanje*

Abstract

This article shows the characteristics of crime prevention methods and crime prevention in Western countries. Models and strategies of crime prevention at the personal and community levels are presented. The paper also presents all the characteristics of the leading practices in crime prevention (organising citizens, preventing individual victimisation, initiatives for excluding drugs from the community, the relationship between the environment and crime, prevention of opportunistic crime, community policing and programmes for children and families. Organised crime prevention is part of the state criminal policy which should include the areas presented in this paper and the co-ordinated operation of formal and informal supervisors. In transitional societies, which have not yet managed to form their strategies and policies of actively "confronting" crime, these cases are useful to reflect upon and possibly to implement.

Key words: *prevention, crime, society, family, community, police, education*

Uvod

Marcus Felson (1994), znani ameriški kriminolog in vodilni pisec na področju teorij običajne dejavnosti in razumskega izbora, Rosenbaum, Davis in Lurigio (1998), pisci dela o socialni in situacijski kriminalni prevenciji, Graham in Bennett (1995), ki predstavljata kriminalnopreventivna prizadevanja v zahodni Evropi in severni Ameriki, Grabosky (1996), ki poudarja nezaželene in nepredvidene posledice kriminalne prevencije, poleg ostalega poudarjajo pomen preprečevanja kriminalitete. Želja številnih piscev s področja preprečevanja kriminalitete je bila ugotoviti mesto preprečevanja kriminalitete v kriminalni politiki vsake države. Preprečevati kriminaliteto se "splača" predvsem zaradi velike škode, ki jo ta povzroča, dobičkov z njo, stroškov davkoplačevalcev, čustvenih in tele-

snih "poškodb" žrtev kriminalitete in drugega. Večina avtorjev opozarja, da se zavedajo, kako lahko dela o preprečevanju kriminalitete različno učinkujejo - lahko so uspešna, možno pa je tudi nasprotno, kar je pogosto posledica slabega razumevanja priporočil takšne vrste in prevelikih pričakovanj na kratki rok. Grabosky (1996) je v svojem delu predstavil stopnjevanje, nenamerno napeljevanje oz. zavajanje, nasprotni učinek, etiketiranje, storilčevo izkoriščanje informacij o kriminalnopreventivnih ukrepih, premajhno prizadevanje, premeščanje kriminalitete, ustvarjalno prilagajanje in čezmerno zastraševanje. Avtor poudarja, da so ti učinki pogosto posledica treh dejavnikov: slabega znanja, pomanjkljivega načrtovanja in napak pri izvajanju programov. Poleg tega pa Grabosky ugotavlja, da je za izvedbo preprečevalnih programov treba računati na tri vrste ljudi: na potujoče pridigarje, ki poudarjajo pomen kriminalnopreventivnih prizadevanj; kritike, ki napadajo prizadevanja prvih; in analitike, ki kakovostno ocenjujejo delo prvih in drugih ter predlagajo nove rešitve.

Večina del o preprečevanju kriminalitete izvira iz ameriškega prostora, saj so se Združene države Amerike v zadnjih desetletjih znašle v krizi delovanja kazenskega pravosodja in iščejo pot iz težav, pri čemer računajo tudi na učinkovitost kriminalne prevencije. Uspehi in neuspehi 30-letne vojne proti kriminaliteti v Združenih državah Amerike so pokazali na to, da je mesto kriminalne prevencije v sistemu kriminalne politike nepogrešljivo, saj lahko bistveno zniža stroške delovanja kazenskega pravosodja. V razpravljanje o preprečevanju kriminalitete poleg ostalega sodi tudi vrednotenje cene kriminalitete, viktimizacije, odzivov vlade in skupnosti na kriminaliteto. Pisci največkrat opredeljujejo glavne značilnosti preprečevanja kriminalnosti, situacijske in skupnostne prevencije kriminalitete. Glavne značilnosti, ki jih je mogoče povzeti iz znanih modelov in strategij, so:

- samovarovanje oz. samozaščitno vedenje, ki varuje posameznika pred viktimizacijo,
- varovanje gospodinjstev oz. zaščita premoženja (in članov gospodinjstev) z omejevanjem in oteževanjem dostopa,
- varovanje soseske in manjših območij (enega stanovanjskega bloka ali več).

V osrčju razmišljanja o preprečevanju kriminalitete je temeljno sporočilo, da je treba ljudi (državljanke) mobilizirati in jih opremiti za samozaščitno ravnanje v svojih življenjskih okoljih.

“Filozofija” preprečevanja kriminalitete

Vsaka kriminološka teorija ponuja kriminalnopreventivne ukrepe, seveda če zdravorazumsko sklepamo na razmerje vzrok-posledica. Količkor domnevamo, da bo odprava vzroka vplivala na odpravo prestopniškega vedenja, temu sledimo. To pa se pogosto pokaže kot neučinkovito, saj je interakcija različnih dejavnikov več kot nepredvidljiva.

Temeljna filozofija in domneve o ukrepih, ki naj bi uspešno vplivali na preprečevanje kriminalitete s poudarkom na t.i. formalnih skupnostnih programih za preprečevanje kriminalitete, so v svojem bistvu problematični. Ugotovitve temeljnih teorij o kriminalni prevenciji ponujajo izhodišča za delo, vendar se je pokazalo, da je moč teh teorij omejena (Gilling, 1997), zato si pred izvajanjem preprečevanja kriminalitete načrtovalci postavljajo vprašanje: “Kdo se bo pridružil formalnemu skupnostnemu boju proti kriminaliteti?” Ugotavljajo tudi, kdo so ljudje, ki se udeležujejo v takšnih programih in katere pomembne spremenljivke vplivajo na kakovost takšnih formalnih prizadevanj. Dejavniki, ki vplivajo na to, so znanje o kriminaliteti in demografske značilnosti (poročeni, z otroki, pripadniki srednjega sloja, izobraženi, s stalnim bivališčem, starejši in moški). Glavna ugotovitev glede spola je, da se ženske pogosteje udeležujejo “skupin” oz. dejavnosti, kjer je v ospredju ekspresivnost (druženje), medtem ko je za moške bolj značilna instrumentalnost (doseganje ciljev) (Rosenbaum, Davis in Lurigio, 1998: 25).

Psihološki dejavniki, ki vplivajo na udelestvo, so: sposobnost komuniciranja, zadovoljstvo, sreča, občutek za napovedovanje in kraj izvajanja kontrole. Značilnosti skupnosti so naslednji pomembni dejavnik, ki vpliva na pripravljenost udeleževanja v formalnih skupinah za preprečevanje kriminalitete oz. (samo)varovanje.

Kot najbolj homogene oz. enovite so se pokazale soseske, kjer živi predvsem srednji sloj. Raziskave o strahu pred kriminaliteto ugotavljajo, da se v soseskah, kjer je občutek ogroženosti prebivalcev velik, neformalno odzivajo na kriminaliteto. Za take soseske je značilno tudi nezaupanje v policijo, ljudje negativno ocenjujejo kakovost opravljanja policijskega dela, predvsem pa pogrešajo dostopnost in vidnost policistov.

Prizadevanja za “boj” proti kriminaliteti so bolj značilna za soseske, kjer živijo etnične manjšine in kjer je raven kriminalitete visoka. Ugotovitve različnih študij o znanju, demografskih značilnostih, psiholoških dejavnikih in značilnosti skupnosti, so bile odvisne od časa izvedbe, metodološke zasnovanosti idr. Seveda se v tem oziru pojavi tudi vprašanje o zanesljivosti takšnih ugotovitev.

Razlike med članstvom in dejavno udeležbo ter ravnmi delovanja v skupinah za preprečevanje kriminalitete še niso popolnoma raziskane. Osebni viri, posebej čas in energija posameznikov, razlikujejo med dejavnimi in pasivnimi člani in vplivajo na razsežnost njihovega delovanja. Ti dejavniki lahko vplivajo tudi na predstavljene ugotovitve v zvezi z demografskimi spremenljivkami in pridružitvijo (članstvu) v takšnih skupinah.

Motivi za udeležbo v kriminalnoproventivnih dejavnostih so različni. Pri tem Rosenbaum, Lurigion in Davis (1998: 26) poudarjajo pomen naslednjih spremenljivk, ki zavirajo ali spodbujajo udeležbo:

- prepričanje v koristnost takih prizadevanj,
- zaupanje v formalne pobude,
- iskanje lastne koristi in uveljavitev,
- čas (prezaposlenost),
- zaprtost oz. umaknjenost,
- konfliktne/protislovne obveznosti (vdor v zasebnost, nadzorovanje idr.).

V socialno usmerjenemu preprečevanju kriminalitete ne moremo mimo solidarnosti med člani skupnosti. Motivacijo za prizadevanje k večji varnosti je mogoče razbrati iz naslednjih odgovorov ljudi iz raziskave o razlogih za pridružitvev preprečevalnim programom (prav tam):

- skupnost tega ne zmore (37%),
- da bi preprečili kriminaliteto (12%),
- da bi se počutili bolj varne (7%),
- da bi zaščitili svoje domove (6%),
- da bi se družili (1%).

Pri proučevanju Neighbourhood Watch (sosedski nadzor) programov pa so ugotovili, da so pobude za (samo)organiziranje nastale kot posledica ogroženosti pred kriminaliteto, ki zbuja strah, in zaradi serijskih kaznivih dejanj v soseski. Družbena solidarnost in državljanska odgovornost služita predvsem za vzdrževanje takih pobud, pri tem pa gre bolj za pasivno vlogo kot za aktivno izpostavljanje za vsako ceno.

Razprava o neformalnih posredovanjih za zaustavitev kriminalitete je nujna, saj je treba ugotoviti razsežnost problemov v zvezi z oceno ogroženosti ter odločitvijo državljanov, da se je treba kriminaliteti postaviti po robu. Ob tem "opazovalci" postanejo "dejavni udeleženci" bo-

ja proti kriminaliteti in pogosto pokažejo na neučinkovitost formalnega družbenega nadzorstva in odtujenost policije od lokalne skupnosti ali obratno.

Organiziranje državljanov

Mobilizacija in okrepitev skupnosti sta zelo priljubljeni in predstavljata široko pahljačo prizadevanj za spodbujanje državljanov k udeleževanju v dejavnostih za zmanjševanje težav v skupnosti. Take zamisli vsebujejo delo prostovoljcev, samoregulacijo, skrb za varnejše soseske in opredelitev odgovornosti. Na področju skupnostnega preprečevanja kriminalitete je najbolj pogosto kolektivno odzivanje prostovoljcev za vzdrževanje reda in preprečevanje kriminalitete ter delovanje na določenem območju. Opredelitev skupnosti (Pečar, 1989, 1991) (angl. community) je zelo veliko, zato je v tem oziru primernejši in predstavljljivejši pojem soseska (manjše območje), kjer se ljudje samoorganizirajo v skupine ali mreže za preprečevanje kriminalitete in reševanje drugih problemov. Tako kolektivno dejavnost osvetljujejo skozi prizmo teoretičnih izhodišč:

- **Model družbene dezorganizacije** vsebuje ukrepe za preprečevanje kriminalitete na družbeno dezorganiziranih območjih, o čemer so pisali že predstavniki čikaške (sociološke) kriminološke šole in ugotovitve predstavili s porazdelitvijo kriminalitete v koncentričnih krogih. Park in Burgess sta razvila model, ki upošteva delitev mesta na koncentrične kroge, ki se širijo od centra navzven. Njuna teorija je bila znana tudi kot "teorija koncentričnih krogov." Prvo območje sta imenovala "osrednje poslovno območje", kjer so tovarne in kjer živi majhno število prebivalcev. Naslednje območje je "območje prehoda (tranzicije), ki sta ga imenovala tudi "območje deterioracije". To je območje tik ob osrednjem poslovnem območju in prvo stanovanjsko območje ob centru mesta. Z rastjo mesta se je poslovni del začel širiti in pomikati na območje prehoda. Z večanjem tega območja pa so nastajali novi problemi, saj to ni bilo več območje, na katerem bi ljudje želeli živeti. Območje tranzicije je tako postalo območje, za katero je značilna mešanica poslovnega območja - tovarn in prehodnosti - družin z nizkimi prihodki. Naslednje je "območje delavskih hiš". Na tem območju je okolje lepše in prihodki delavcev so višji od tistih na območju prehoda. Druga območja so bolj urejena, saj tam živijo bogatejši ljudje. Poudarila sta, da se kriminaliteta, tuberkuloza, smrtnost otrok itd. največkrat pojavljajo na prehodnem območju

med poslovnim središčem in območjem, kjer živijo delavci. Svoje delo sta sklenila z ugotovitvami, da je največja zgoščenost prestopništva in kriminalitete na območjih, za katera je značilno: malo prostora, preobljudenost, ekonomska odvisnost, najeti prostori za bivanje in manjšine (etnične, rasne). Obseg kriminalitete se je manjšal od središča proti zunanjim delom mesta.

- **Model socialne podpore** ima za temeljno izhodišče domnevo, da revščina ljudi vpliva na kriminaliteto in da je treba socialno ogroženim pomagati, da bodo lažje preživeli v družbi.
- **Model zmanjševanja možnosti** se kaže predvsem v situacijskih preprečevalnih ukrepih za zmanjšanje kriminalitete, ki so obenem glavna področja ponudbe zasebnovarnostne industrije - ukrepi za oteževanje dostopa, za zmanjševanje dobička in povečanje tveganja s storitvijo kaznivega dejanja. Ta skupina ukrepov sodi v okvir situacijsko-preventivnih ukrepov, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju besedila.)

Zaželeni in nezaželeni učinki patroljiranja državljanov, ki jih imenujejo tudi državljanske straže, so predmet številnih razprav. Ta dejavnost se razlikuje v nekaterih razsežnostih:

- funkcija (varovanje posameznikov, zastraševanje morebitnih storilcev, odkrivanje problematičnih območij)
- območje nadzora (teritorialnost opravljanja nadzora, ki ga opravljajo npr. okoli zgradb, na ulicah v soseski, na javnih prevoznih sredstvih in v študentskih naseljih)
- način opravljanja nadzora (peš, na kolesih, z motornimi vozili)
- način reševanja problemov (državljeni samo poročajo ali pa tudi sami ukrepajo)

Število ljudi, ki patroljirajo v kriminalnopreventivne namene, se je v zadnjih 20 letih znatno povečalo. V Philadelphiji je leta 1980 sodelovalo v tej dejavnosti več kot 150.000 ljudi (Rosenbaum, Davis in Lurigio, 1998: 48).

Nevarnost takega organiziranja, kot to največkrat opozarjajo policisti, je v vigilantizmu in nasilju iz sovraštva. Težko je nadzirati delovanje in razsežnost ukrepov takih skupin. Skrajne oblike se kažejo v prizadevanjih za "čista" okolja, kjer preganjajo žide, ljudi drugih ras, homoseksualce in druge. Vigilantizem je bil v devetnajstem stoletju v pomoč vladi, saj tedaj še ni bilo toliko državnih policistov. Izhajajoč iz podmene o zagotavljanju človekovih pravic pa takšne skupine pomenijo temeljno

grožnjo, lahko delujejo provokativno, v najslabšem primeru pa onstran zakona. Rasizem in predsodki so trdno zasidrani v takšnih skupinah (prav tam).

Vloga medijev pri preprečevanju kriminalitete

Moči medijev za doseganje najširših slojev prebivalstva, oblikovanje zavesti o družbenih problemih ter spodbujanje prosocialnega vedenja otrok in mladine so se zavedali v mnogih kriminalnopreventivnih programih. Na tak način so spodbujali državljane k udejstvovanju v preventivnih dejavnosti in pomoči policiji. Kljub prizadevanjem, so se pokazale neskladnosti v ugotovitvah raziskav, ki so preučevale vpliv medijev. Pokazala se je tudi nekonsistentnost v zavedanju, stališčih in vedenju. Ocene medijskih kampanj so pokazale, da je bil od vseh dosedanjih ameriških programov najuspešnejši McGruffow nacionalni program. V tem programu so načrtno uporabili komercialne reklame in načrtovali strategije, pripravili so sporočila za več vrst javnosti, izvedli so uskladitev med mediji (TV, radio, časopisi, revije), uporabili zabavne like, ki prenašajo informacije (learning by fun), prizadevali so si za pokroviteljstvo uglednih organizacij, povezovali so se z lokalno skupnostjo in si prizadevali za podporo in udejstvovanje lokalnih skupin.

Program "Crime Stoppers" je bil zelo učinkovit pri odkrivanju storilcev kaznivih dejanj. Denarne nagrade, anonimni klici in dramatične obsojbe so pokazali na ranljivost prizadevanj in številne kritike tožilcev, skupin za človekove pravice in drugih, ki so postavljali pod vprašaj ceno "tiralic" in dolgoročno ceno takega početja za družbo. Pojavilo pa se je tudi veliko lažnih klicev in lažno pričanje proti osumljencem kaznivih dejanj.

Časopisi s protikriminalno vsebino so tudi zelo priljubljeni. Državljeni berejo tovrstne novice in pričakujejo nadaljnje izhajanje takšnih časopisov. Učinek vsebin v teh časopisih na zmanjšanje strahu, zaznavo in vedenje ljudi, je precej nedoločen. Osebna dostava in soavtorstvo prispevkov z lokalno policijo se je pokazalo kot najbolj zaželeno. Seveda pa na to vpliva tudi izobrazbena raven prebivalcev in druge značilnosti soseske.

Preprečevanje individualne viktimizacije

Varovanje pred lastno viktimizacijo in vedenje za zmanjšanje tveganja je pomembno kriminalnopreventivno prizadevanje. Različni avtorji

ponujajo široko paleto možnosti za obvladovanje in ukrepanje v skupnosti, kjer obstaja veliko tveganje za viktimizacijo. Uporabni so rezultati predvsem viktimoloških študij o dejavnikih, ki vplivajo na viktimizacijo in odzivanje žrtev, predvsem pa so pomembne študije o prispevku žrtve oz. o interakciji pri storitvi kaznivega dejanja. Na bankah in poštah obstajajo celo navodila o ravnanju udeleženih v ropih. Odsvetujejo osebno izpostavljanje, priporočajo pa opazovanje storilcev, da bi kasneje s takšnimi informacijami lahko pomagali policiji. Ugotovitve viktimologov pa kažejo tudi na dejavno vlogo žrtev v medosebnem nasilju, kjer je težko potegniti ločnico med prispevkom žrtve in dejanjem storilca. Tukaj imamo v mislih t.i. aktivne provokatorje, ki kasneje postanejo žrtve.

Številni pisci govorijo o samoobrambi pred posiljevalcem, o usposabljanju za samoobrambno vedenje in usposabljanju za rokovanje z orožjem. Poleg tega polemizirajo o vplivu nošenja orožja na kriminaliteto, na lastno varnost in zaščito na ulici. Ta vprašanja so v ameriških razmerah bistveno drugačne narave kot pri nas, saj ima v Združenih državah Amerike vsak državljan pravico nositi orožje za zaščito lastnega življenja.

Pobude za odpravo droge v skupnosti

Analiza več del o preprečevanju kriminalitete kaže, da so v zvezi z drogo najbolj značilni naslednji ukrepi:

- **“čistilne akcije”** z namenom preganjanja preprodajalcev droge (takšne akcije pogosto povzročijo obračune in maščevanje preprodajalcev droge, saj s tako dejavnostjo posegajo v dobičkanost njihove dejavnosti.);
- **anonimno prijavljanje in nadzorstveni programi** (gre za sporočanje policiji o navzočnosti preprodajalcev droge v določenih okoljih);
- **dosledno izvrševanje zakonov** (poudarjeno je dosledno izvajanje zakonov s področja javnega reda in miru, nadzora obratovalnih časov lokalov ter zaznavanje in preganjanje motečih oblik prestopniškega vedenja);
- **sprememba urbanega okolja** (s pregraditvami, dograditvami in različnimi drugimi spremembami okolja naj bi predstavili probleme drugam; novonastale razmere in povečan nadzor naj bi vplivali na umik nezaželenih oblik vedenja);
- **zapiranje prostorov**, kjer se pojavlja droga (gre za zelo represiven

ukrep policije, ki ima namen čistiti in odpraviti t.i. kriminalna žarišča, povezana z drogo; ukrep najprej vsebuje opozorila lastnikom lokalov, kjer prodajajo drogo, z denarnimi kaznimi, prepovedjo obratovanja, zasega premoženja, objektov idr.)

Zadnji ukrep se je pokazal kot vprašljiv, saj so akcije policistov učinkovale tako, da je bilo veliko nedolžnih ljudi aretiranih skupaj z zasvojenici in preprodajalci ter so pri tem preprodajalci droge utrpeli najmanjšo škodo.

Na tem področju je še najmanj ustreznih raziskovalnih rezultatov. Premeščanje, ki je značilno za situacijsko prevencijo, se pokaže v tem oziru kot najbolj pogost pojav. Ljudje v soseskah si namreč prizadevajo, da zlo - drogo - preženejo nekam drugam, čim dlje stran.

Preprečevanje kriminalitete s pomočjo oblikovanja okolja

Modeli za zmanjšanje možnosti kriminalitete z oblikovanjem (načrtovanjem) in s spreminjanjem okolja izhajajo iz naslednjih hipotez:

- fizično okolje lahko preprečuje kriminaliteto z zmanjšanjem/odpravo možnosti za kriminalno delovanje ali to z ovirami v okolju oteži;
- fizično okolje lahko zmanjša možnosti za skrivanje ali pobeg storilcev;
- fizično okolje lahko spremeni vedenje ljudi tako, da so bolj pozorni in tako bolje opazujejo, zastrašujejo in tudi prijemajo storilce;
- fizično okolje je lahko oblikovano ali ga uporabljajo ljudje tako, da zmanjšajo kriminaliteto z nadzorom, pojavljanjem na ulici, socialnimi interakcijami in povezanostjo med prebivalci v skupnosti.

Preprečevanje kriminalitete z načrtovanjem okolja vsebuje naslednje ukrepe: nadzor dostopa, nadzorovanje, pomožne dejavnosti in krepitev motivacije. Za izvedbo teh ukrepov je treba odgovoriti na naslednja vprašanja: Koliko je območje dostopno? Kako vidne, privlačne ali ranljive so možne "tarče"? Kako je mogoče koga videti ali ga opaziti? Kaj bi ljudje naredili, če nekoga opazijo? Ali obstaja hitra pot za pobeg, če nekdo stori kaznivo dejanje?

Narava in učinki takih strategij so, z vidika učinkovitosti, potrebni temeljitega premisleka, saj je pri načrtovanju treba oceniti načine oteževanja dostopa do možnih ciljev storilcem kaznivih dejanj. Sem štejejo: vgradnje alarmnih naprav, varnostnih kamer, označevanje premože-

nja idr. Pomemben dejavnik je tudi nadzor dostopa, npr. položaj ulice, ceste, promet, uporaba javnih površin, pešci idr. Nezanemarljiva pa sta tudi krepitev nadzora na zemljiščih (zasebno varovanje določenih območij domnevno vpliva tudi na občutek varnosti v neposredni bližini, četudi tam izvajajo varovanje - to bi lahko poimenovali tudi mrežo varovanja - če so seveda izvajalci na nek način povezani med seboj oz. vedo, da oboji izvajajo podobno dejavnost) in javna razsvetljava. Sem sodi tudi razprava o "branjenemu prostoru" (defensible space). Gilling razpravlja o tem pri predstavitvi teorij, ki jih imenuje kriminalnopreventivne in manj samo kriminološke teorije. Poudarja pomen načrtovanja urbanih okolij, pomen t.i. "branjivega prostora" (defensible space), ki se navezuje tudi na načrtovanje okolja in s tem večjega nadzora med ljudmi. Takšen pristop se kaže v štirih značilnostih: teritorialnosti, maksimizaciji naravnega nadzorstva, načrtovanju nestigmatizirajočega okolja in načrtovanju varnih urbanih okolij. Vse to pomembno vpliva na socialne interakcije in s tem tudi na zmanjšanje možnosti kriminalitete, pri čemer avtor ugotavlja, da prostor ni branjen (defended), ampak ima značilnosti, da brani ljudi (defensible) pred odklonskostjo s tem, da se poveča nadzor. Naslednja teorija je teorija (environmental criminology), ki ugotavlja, da so v okolju navzoče ekološke določilnice, ki pogojujejo kriminaliteto. V kriminalni prevenciji je mogoče sodelovati z oblikovanjem življenjskega okolja. Temeljno premiso tega pristopa je moč razbrati iz naslednje trditve (s.56): "Kraji, kjer se pojavlja kriminaliteta, značilnosti krajev, poti, ki pripeljejo storilce in žrtve skupaj na ta mesta in zaznavanje takšnih krajev, so pomembna področja, ki jih je treba raziskovati."

Situacijsko preprečevanje kriminalitete

Najbolj razširjena oblika preprečevanja kriminalitete v zvezi z zasebnovarnostno industrijo je situacijska prevencija, ki vsebuje ukrepe za odvratanje možnih storilcev od kaznivih dejanj in se nanaša predvsem na preprečevanje premoženjskih kaznivih dejanj.

Graham in Bennett (1995: 47) predstavljata naslednje ukrepe:

1. Ukrepi, ki vplivajo na to, da mora storilec vložiti več truda v storitev kaznivega dejanja:

- otežitev dostopa k cilju s fizičnimi ovirami ali samim mestom npr. hrambe predmeta;
- nadzor, ki zajema ukrepe za omejevanje dostopa na določena ob-

močja, kot npr. v stanovanjska naselja ali nakupovalne centre;

- odvrčanje storilcev, ki vsebuje usmerjanje možnih storilcev od njihovih ciljev ali k sprejemljivejšim izhodom;
- nadziranje krajev, kjer je lažje storiti dejanje.

2. Ukrepi, ki povečujejo tveganje pri izvrševanju kaznivega dejanja:

- formalni nadzor (policija - preventivne patrulje, kontrola vozil, zasebna varnostna industrija);
- nadzor, ki ga izvajajo zaposleni (trgovci, učitelji, vozniki, prevozniki, skrbniki v naseljih-hišniki, kamere idr.);
- naravno nadzorstvo (mimoidoči, simbolične ovire okolju, ki omogoča največ možnosti za naravno prevencijo, več "oči" na ulici, boljša osvetlitev ulic).

3. Ukrepi, ki zmanjšujejo dobiček z izvrševanjem kaznivega dejanja:

- odstranjevanje ciljev (odstranitev naprav za igre na srečo z javnih prostorov, način oddaje dnevnega izkupička v banko idr.);
- označevanje premoženja (koles, avtomobilskih delov, nakita, goveda, gravure, barvne kapsule v kasetah za prenos denarja);
- neizpostavljanje (dragega nakita ni priporočljivo nositi v revnih soseskah, ni priporočljivo nositi čekov in čekovne kartice skupaj, kot tudi ne več bančnih ali kreditnih kartic).
- pravila vedenja (ravnanje z denarjem, preverjanje dokumentov pri finančnem poslovanju, dvigu denarja idr.).

Za izvajanje situacijske prevencije ne zadostuje le eden izmed navedenih ukrepov, temveč je treba kombinirati le-te glede na specifičnost situacije, saj je učinek preventivne dejavnosti mogoče tako "povečati" (Graham, Bennett, 1995: 67) .

Situacijska prevencija vsebuje sporočilo o večji samozaščitni odgovornosti občanov (in lokalnih skupnosti) za lastno premoženje, še zlasti pa je zaostrena odgovornost poslovnih subjektov (posameznikov in podjetij), katerih gospodarska (v dobiček usmerjena) dejavnost je povezana z raznolikimi možnostmi za izvršitev kaznivega dejanja. Taka ureditev varnostne politike seveda ni neproblematična, saj je očitno, da posameznikov družbenoekonomski položaj pomembno vpliva na njegove možnosti samozaščitnega ravnanja in varovanja lastnega premoženja. Poleg tega pa ne gre zanemariti možnosti, da se bodo kriminalne dejavnosti preselile z bolj na manj varovana območja in/ali področja (podoben ugovor bi lahko naslovili tudi na zgolj represivno politiko, ki temelji

npr. na selektivnem onemogočanju - nastane namreč nevarnost, da uje tega oz. zaprtega storilca nadomesti drugi, ki je še na prostosti). Kriminalnopolitična doktrina o onemogočanju vsebuje zahtevo, da je treba iz vzorca znanih storilcev izločiti najbolj nevarne (z največjo ponovitveno verjetnostjo) in jih onemogočiti s strogim nadzorovanjem v kazenskem zavodu. Takšna razmišljanja izhajajo iz domneve, da je določena omejena skupina storilcev, kot npr. osebe s kriminalno kariero, povratniki, odgovorna za veliko število kaznivih dejanj (Kanduč, 1995: 159).

Avtorji del o kriminalni prevenciji navajajo tudi izkušnje pri preprečevanju ropov na poštah, avtobusih, poskuse zmanjševanja vandalizma na javnih prevoznih sredstvih in preprečevanje ponavljajočih se viktimizacij.

Ob tem se samo po sebi postavlja vprašanje, ali je situacijska prevenција etična in kateri so destruktivni in razdirajoči učinki takih prizadevanj na skupnost. Ljudje, ki si lahko privoščijo alarmne naprave, video nadzor in druge "nadstandardne" storitve, se počutijo bolj varne in postanejo neobčutljivi za probleme tistih članov skupnosti, ki si takšnih uslug ne morejo privoščiti. Vprašamo se tudi, kako vpliva že znani učinek premeščanja kriminalitete. Ta dva učinka ustvarjata še večje razlikovanje in razslojevanje prebivalstva. Torej lahko rečemo: "Kolikor plačaš, toliko varnosti dobiš."

V skupnost usmerjeno policijsko delo

V skupnost usmerjeno policijsko delo in soustvarjanje varnosti v soseski ali lokalni skupnosti sta pomembni nalogi policije in lokalne skupnosti. V skupnost usmerjeno policijsko delo je v zadnjem času zelo moderno po vsem svetu. Poleg tega pa srečamo številne opredelitve v skupnost usmerjenega policijskega dela, ki so v svojem bistvu protislovne in so hkrati "posvečene" in "preklete". V skupnost usmerjeno policijsko delo ocenjujejo policisti in tudi državljani različno. Nekateri policisti (manjšina) mu pripisujejo pozitivno vlogo, drugi pa zavračajo tak koncept, saj nima nič skupnega s "pravim policijskim delom". Pri državljanih se odzivi razlikujejo - od tega, da ocenjujejo tako delo kot državljanom prijazno z večjo mero dostopnosti in vidnosti, pa do druge skrajnosti, ki se kaže v pretirani prizanesljivosti policistov do tistih, ki naj bi jih policisti obvladovali in kaznovali.

Pozitivna stran pojma "v skupnost usmerjeno policijsko delo" se kaže v tem, da se lahko vsakdo poistoveti s skupnostjo (kdo pa nasprotuje

skupnosti, materi, slogi idr?). To omogoča tudi inovativnost in možnosti za spremembe. Slabo luč na to pa mečejo zloraba koncepta in predvsem "tipanje" policije, da bi ugotovila vzdušje v skupnosti ter ozki interesi policijskih šefov, da bi v imenu napisanih programov dosegali druge cilje in nadaljevali s klasičnim policijskim delom.

Ideja o v skupnost usmerjenem policijskem delu dviga pričakovanja javnosti in ustvarja vtis, da, kakorkoli že, izvajanje "skupnostnega policinga" vpliva ne samo na zmanjšanje kriminalitete, temveč tudi rešuje številne druge težave v mestnih soseskah (Rosenbaum, Davis in Lurigio, 1998: 175).

Pri tem ima policija nekaj temeljnih nalog (prav tam: 176):

- širše opredeljevanje policijskega dela,
- spremembe v prednostnih nalogah,
- usmerjanje na ugotavljanje kršitev reda in kakovosti življenja v soseskah,
- preskok na deljeno odločanje skupaj z državljani,
- manjše poudarjanje birokracije v korist rezultatov,
- usmerjanje k reševanju problemov in preprečevanje namesto "gasilskega" odzivanja,
- spoznanje, da ima skupnost pomembno vlogo pri reševanju problemov v soseskah,
- rekonstrukcija in reorganizacija policije in nagrajevanje novih oblik policijskega dela.

Najpomembnejše pri v skupnost usmerjenem policijskem delu je partnerstvo med policijo in skupnostjo, ki pa je pogosto vprašljivo zaradi stališč policistov o "pravem" policijskem delu. Glavna vloga skupnosti v tem sodelovanju je pravzaprav gradnja skupnostne zavesti, reševanje sporov, odprava nereda in zagotavljanje partnerstva s policijo. Vse to je bilo v preteklih desetletjih na preizkušnji, pri čemer se je pokazalo, da še vedno ni mogoče izvesti popolne ocene in da ostajajo še številna vprašanja, na katera ni mogoče natančno in enoznačno odgovoriti.

Razmišljati bi bilo treba tudi o policijski organizaciji, ki ne bi smela biti le kozmetično prilagojena (v imenu v skupnost usmerjenega policijskega dela), temveč terja resnične spremembe, ki bi odpravile številne predsodke o manjvrednem policijskem delu. V okviru tega pojasnjujejo tudi označevanje v skupnost usmerjenega policijskega dela kot nečesa manjvrednega, kar bi bilo treba spremeniti, saj nosi s seboj preveč ko-

notativnih značilnosti (za nekatere policijske šefe je v skupnost usmerjeno policijsko delo brez prave - policijske - substance). Drugi ugotavljajo, da je trend v skupnost usmerjenega policijskega dela že mimo, tretji pa zagovarjajo stališče, da je tako delo namenjeno le delu z javnostmi in opravičevanju nedela policistov.

Policijski kritiki v skupnost usmerjenega policijskega dela ugotavljajo, da je tako policijsko delo, ki temelji predvsem na doseganju soglasja med policijo in skupnostjo, lahko vir dodatnih konfliktov. Nagibajo k uporabi pojmov "v probleme usmerjeno policijsko delo" ali "v reševanje problemov usmerjeno policijsko delo." Pri "v probleme usmerjenem policijskem delu" gre za opredelitev problemov, ukrepanje, ocenjevanje učinkov in dodatno ukrepanje, če je to potrebno. Izkušnje z v skupnost usmerjenim policijskim delom namreč kažejo, da je težko doseči soglasje z dokaj neopredeljeno populacijo z različnimi interesi. V skupnosti obstajajo namreč tudi skupine s takšnimi interesi, ki so konfliktne z naravo policijskega dela, pogosto pa se zgodi, da je z določenimi manjšinami nemogoče doseči soglasje.

To ima seveda za posledico že dolgo znane slabe odnose med policiisti in skupnostmi z visoko ravniyo kriminalitete, kjer največkrat živijo predstavniki različnih etničnih manjšin.

Taktika policijskega dela, ki jo imenujemo "ničelna prizanesljivost" (zero tolerance) je v nasprotju z idejo o sodelovanju policije s skupnostjo in obratno. Ta taktika izhaja iz t.i. teorije razbitih oken, ki ponuja opravičilo za pozornost (dejavnost) policistov na določenih območjih, kjer zunanji videz okolja kaže na nered, neurejenost. To vodi k sklepu, da se na takšnih območjih zadržujejo potencialni storilci kaznivih dejanj. Tak odziv policije je tudi posledica odzivov javnosti, da je policija pri obravnavanju resnih - ogrožujočih oblik kriminalitete, preveč prizanesljiva. V skupnost usmerjeno policijsko delo se je tako pokazalo uspešno kot strategija za preprečevanje kriminalitete v skupnosti in reševanje različnih konfliktov. Navedel bi citat J. McNamare, ki govori o učinkih ničelne prizanesljivosti, katerega del navajamo v nadaljevanju (Rosenbaum, Davis in Lurigio, 1998: 195):

.... "V letih, ko sem bil policijski šef, sem zaznal pri policistih številne oblike odklonskega vedenja, kar se je kazalo na različne prefinjene načine in je imelo različne vzroke. Ocena kakovosti življenja in ukrepanje policistov je bilo pogosto odvisno od njih samih....

...Policisti so v soseskah, kjer živijo manjšine, pogosteje priprli, za-

sliševali in nadlegovali ljudi brez posebnega razloga. Če se je mlad moški skliceval na svoje pravice, so mu izprašili hlače. Število policistov, ki so uporabili strelno orožje, je bilo veliko. Neprestano je bilo treba poudarjati, da so policisti poslanci miru, da služijo skupnosti - ne pa vojaki v vojni proti kriminaliteti in drogam."

Vzdušje v organizaciji in vodenje policistov je velikega pomena za vedenje (delo) policistov v skupnosti. Organizacija določi sprejemljivo vedenje, še več, policisti, ki so nagnjeni k uporabi sile, bodo brez nadzorstva uresničili svoja nagnjenja. Če pojmujeemo v skupnost usmerjeno policijsko delo kot strategijo ničelne prizanesljivosti z najvišjo diskrecijsko pravico policistov, z malo nadzora, s slabo usposobljenostjo, lahko seveda pričakujemo nove težave, ki bodo sodelovanje skupnosti in policije potisnile še za nekaj stopnic nižje.

Programi za otroke in družino

Skupnost je mogoče okrepiti s programi za otroke in družino, ugotavljajo prenekateri pisci programov za pomoč mladim in družini. Pri tem je v ospredju model socialne prevencije, ki vsebuje pomoč družinam, mladim staršem, staršem s težavami, tečaje za starše(vstvo), predšolske programe, skrb za dom in ohranjanje družine. Skupnost naj bi zagotavljala pomoč ljudem, ki živijo v najbolj dezorganiziranih soseskah, kot sta to leta 1951 ugotovila že Shaw in McKay v omenjeni čikaški študiji. Socialna služba ima v teh prizadevanjih velik pomen, pri čemer je treba razmišljati tudi o ukrepih odvrčanja mladih storilcev kaznivih dejanj od kazenskega postopka.

Različni programi za mlade in društva imajo pomembno nadzorstveno vlogo. Predstavili bi nekaj pobud za preprečevanje kriminalitete v skupnosti, kjer so snovalci programov in izvajalci vključevali tudi pomoč otrokom in družinam.

Najbolj znani so programi: (1) "Ločevanje semena od plevela" (seed and weed). Istoimenski program je vseboval "odstranitev plevela" (nasilni prestopniki, preprodajalci droge) in "nasaditev zdravega semena" v soseskah (dejavnosti za stabilizacijo razmer). (2) Naslednji program je bil skupnostni program, ki je vseboval (sprejemljiv) nadzor in mobilizacijo skupnosti za odpravo nasilniške kriminalitete. Temeljlil je na usklajenosti med agencijami na različnih ravneh. (3) Znan je tudi program "Skupnosti, ki skrbijo", namenjen otrokom in mladostnikom z rizičnim vedenjem. Program obsega sodelovanje vseh dejavnikov iz socialne mreže obravnavanega mladega človeka s težavami, da bi bila pomoč čim učin-

kovitejša. Hawkins in sodelavci izvajajo ta program v Seattlu, Združene države Amerike. Ocenjujejo ga kot zelo učinkovito prizadevanje za delo z rizičnimi mladostniki. Pri tem ugotavljajo, da na odklonskost mladih bistveno vplivajo: dostopnost drog, dostopnost orožja, zakoni, ki so prizanesljivi do drog, orožja in kriminalitete, medijsko prikazovanje nasilja, prehodnost in preseljevanje, nenavezanost na sosesko in družbena dezorganizacija ter skrajna ekonomska prikrajšanost (Meško, 1996: 81-87).

Za kakovostno preventivno delo v skupnosti je treba zagotoviti tudi ustrezne ljudi in jih izobraževati in usposablјati. V slovenskih razmerah verjetno to najbolj omogočata oddelka za socialno pedagogiko na Pedagoški fakulteti in na Visoki šoli za socialno delo, nedvomno pa namenјajo veliko pozornosti temu področju tudi na Visoki policijsko-varnostni šoli v Ljubljani.

Sklepne misli

Proaktivno delovanje in odzivanje državlјanov na kriminaliteto in mo-teče pojave v skupnosti se kaže v ukrepih, ki naj bi prispevali k bistveno bolj varnim življenjskim okoljem. Poleg tega pa je pomembno tudi to, da morajo biti državlјani sami bolj osveščeni glede samovarovanja in prispevati k večji varnosti v skupnosti oz. soseski in ne le gledati na policijo kot edino institucijo, ki se ukvarja s kriminaliteto. Pojmovanje pasivne vloge opazovalcev, ki od države veliko pričakujejo in le malo storijo za lastno varnost, se kaže tudi v možnih konfliktih s policisti in očitkih o neučinkovitosti policije. Preprečevanje kriminalitete v skupnosti pa zahteva povezanost vseh pomembnih nadzorstvenih dejavnikov in osveščenost državlјanov o možnih lastnih prispevkih za zmanjšanje viktimizacije, to pa se prične že s pomočjo družinam, programi za otroke in starše ter z neformalnim nadzorstvom ter organizacijo skupnosti. Ta prispevek predstavlja tudi izhodišče za analizo slovenskih razmer na področju preprečevanja kriminalitete in ugotavljanje možnosti za uporabo izkušenј tujih prizadevanј na slovenskih tleh.

Literatura

- BARDACH, E., KAGAN, R. (1982): *Going by the Book: The Problem of Regulatory Unreasonableness*, Philadelphia, Temple University Press.
- BARR, R., PEASE, K. (1990): Crime Placement, Displacement and Deflection, v Tonry, M. in Morris, (ur.), *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 12, University Chicago Press, Chicago.

CASTELLANI, P. (1982): Closing Institutions in New York State: Implementation and Management Lessons, *Journal of Policy Analysis and management*, 4, s.593-611.

CHAN, S. (1979): The Intelligence of Stupidity: Understanding Failures in Strategic Warning, *American Political Science Review*, 1, s.171-180.

CLARKE, R.V.G. (1992): *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, New York, Harrow and Heston.

ECK, J.E., SPELMAN, W. (1987): Who ya gonna call? The Police as Problem Busters, *Crime and Delinquency*, 1, s.31-52.

EKBLOM, P.(1988): *Getting the Best out of Crime Analysis*, Crime Prevention Unit Paper No. 10, London, Home Office Crime Prevention Unit.

FARRINGTON, D.(1994): Human Development and Criminal Careers, v Maguire, M., Morgan, in Reiner, R.: *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, Clarendon Presss, s.511-584.

FELSON, M. (1994): *Crime and Everyday Life, Insights and Implication for Society*, London, Pine Forges Press, 169 s.

GRABOSKY, P.N. (1996): Unintended Consequences of Crime Prevention, v: Homel, R., Monsey (ur), *The Politics and Practice of Situational Crime Prevention*, s. 25-56.

GRAHAM, J., BENNETT, T.(1995): *Crime Prevention Strategies in Europe and North America*, Helsinki, European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI), 138 s.

HOMEL, R. (1990): The Politics and Practice of Situational Crime Prevention, *Crime Prevention Studies*, Vol. 5, Criminal Justice Press, Monsey.

HOUGH, M., CLARKE, R.V.G., MAYHEW, P.(1980): Introduction, v: Clarke, R.G.V., Mayhew, P. (ur.): *Designing Out Crime*, London, 1980.

KANDUČ, Z. (1995): Oris možnih preventivnih in represivnih kriminalnopolitičnih ukrepov v okviru formalnih in neformalnih nadzorovalnih mehanizmov, v *Oris teoretične paradigme za razumevanje in vrednotenje kriminalne politike*, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, s.144-167.

KANDUČ, Z. (1996): Pragmatična razsežnost kaznovanja in družbena pogojenost kriminalnih pojavov, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana, 1, s.25-39.

MARX, G.T. (1981): Ironies of Social Control: Authorities as Contributors to Deviance Through Escalation, Nonenforcement and Covert Facilitation, *Social Problems*, 28, 3, s.221-246.

MARX, G.T. (1988): *Undercover: Police Surveillance in America*, University of California Press, Berkeley.

MEŠKO, G.: Nekatere nezaželene posledice kriminalne prevencije, *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, letnik XI., Visoka policijsko-Varnostna šola, Ljubljana, 1996, s.264-275.

MEŠKO, G. (1996): Nekatere strategije kriminalne prevencije, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 4, Ljubljana, s.241-254.

MEŠKO, G. (1996): V tveganje usmerjeno preprečevanje odklonskosti v mladostništvu, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana, 1, s.81-87.

MIKULAN, M. (1995): *Policijska preventiva*, Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve, 115s.

NAIR, G., DITTON, J., PHILLIPS, S. (1995): Environmental Improvements and Fear of Crime: The Sad Case of the "Pond" Area in Glasgow, *British Journal of Criminology*, 33, No4, s.555-561.

O'MALLEY, P. (1992): Risk, Power and Crime Prevention, *Economy and Society*, 3, s.252-275.

PEČAR, J. (1988): *Formalno nadzorstvo*, Delavska enotnost, Ljubljana.

PEČAR, J. (1991): *Neformalno nadzorstvo*, Didakta, Radovljica.

REPETTO, T. (1976): Crime Prevention and the Displacement Phenomenon, *Crime and Delinquency*, Vol. 22, s.166-177.

ROSENBAUM, D.P., LURIGIO, A.J., DAVIS, R.C. (1998): *The Prevention of Crime- Social and Situational Strategies*, west/Wadsworth, Belmont, 256s.

SHERMAN, L., COHN, E. (1992): The Impact of Research on Legal Policy: The Minneapolis Domestic Violence Experiment, *Law and Society Review*, 23, s.117-144.

SIEBER, S. (1991): *Fatal Remedies: The Ironies of Social Intervention*, Plenum Press, New York.

SUSTEIN, C. (1990): Paradoxes of the Regulatory State, *University of Chicago Law Review*, 57, s.407-441.

VAN DIJK, J.J., MAYHEW, P. IN KILLIAS, M. (1990): *Experiences of Crime Across the World: Key Findings from the 1989 International Crime Survey*, Deventer, Kluwer.

Vzgojni zavod Preddvor: iz zavoda v stanovanjske skupine

The child care establishment “Preddvor”: from institution to housing association

Srečo Burkelc

Povzetek

Srečo Burkelc, dipl. psih., Vzgojni zavod Preddvor, Dvorski trg 6, 4205 Preddvor. Slovenski strokovnjaki na področju zavodske vzgoje so na podlagi teoretičnih izhodišč in tujih izkušenj izdelali celovit program prenove vzgojnih zavodov v Sloveniji. Uvaja-nje sprememb je kljub navidez racionalnemu pristopu zelo občutljiv proces. Nosilec, največkrat ravnatelj, je soočen s strahovi in odpori delavcev in okolja. Zato je za izvedbo sprememb potrebno izdelati metodologijo, ki vsebuje ele-mente empatije, medsebojnega prilagajanja in racionalne-ga pristopa. Ker spremembe potekajo na različnih ravneh in v različnih stopnjah, se njihova utemeljenost preverja tako, da se ugotovi predlagatelja in motiv, podporo v ok-

viru sistema moči, izvedljivost, smotrnost in pomembnost. Vzgojni zavod Preddvor je s svojo vsebinsko in prostorsko preobrazbo, selitvijo v manjše stanovanjske enote v okolici Kranja, pričel leta 1992. Proces še ni končan, čeprav je bil konec predviden v dveh letih. Prispevek na osnovi upoštevanja različnih dejavnikov išče odgovor na vprašanje, ali je bila odločitev za uvedbo organizacijskih in vsebinskih sprememb Vzgojnega zavoda Preddvor umestna.

Ključne besede: vzgojni zavod, procesa prenove, ravnatelj, stanovanjske skupine

Abstract

On the basis of theoretical starting points and foreign experiences the experts in the field of youth care and education have developed integral programme for the modernisation of Slovenian residential institutions. The introduction of changes is a very subtle process, despite an apparent rational approach. The agent of the change, almost always the headteacher, is confronted with the fear and resistance of the staff and the community. The realisation of changes requires the development of a method which combines the elements of empathy, mutual accommodation and a rational approach. Because changes happen at different levels and to different degrees, their relevance can be analysed by determining the proponent and motive, the availability of support in the framework of the institutional system, its feasibility, suitability and significance. In 1992 a move to smaller residential housing units by the residential care institution "Preddvor" set in motion a process of transforming its internal layout and accommodation. This process is still not complete, although it was originally scheduled to take two years. The article searches the answers to the question of appropriateness of the decision to start this process.

Key words: residential care institution, process of change, headteacher, group homes

1. Uvod

Slovenski vzgojni zavodi so se v zadnjem desetletju korenito spremenili. Strokovnjaki na področju vzgoje in izobraževanja v Sloveniji so

na podlagi novih teoretičnih spoznanj, modelov povzetih iz tujine, predvsem iz Nizozemske, Avstrije in Nemčije, izdelali celovit program pre-nove vzgojnih zavodov. Glavno vodilo je bilo, razbiti velike ustanove, ki so otroke že s svojim obstojem stigmatizirale v "zavodske", omogočiti otrokom čim boljše vključitev v okolje in kulturnejše bivanje. Najpomembnejša načela so tako bila:

- zmanjšati stigmatizacijo,
- povečati integracijo,
- načelo normalizacije.

Vzgojni zavod Preddvor je pričel s svojo vsebinsko in prostorsko pre-obrazbo, selitvijo v manjše stanovanjske enote v okolici Kranja, leta 1992. Ta postopek še ni končan, čeprav je bil konec predviden v dveh letih. Zato se samo od sebe ponuja vprašanje: *Ali je bila odločitev za uvedbo organizacijskih in vsebinskih sprememb v Vzgojnem zavodu Preddvor umestna?*

2. Teoretična izhodišča

Spodbuda za spremembe se lahko oblikuje zunaj ali znotraj neke usta-nove. Ne glede na vir pa ima nekatere skupne dejavnike:

1. Posamezniki imajo v začetku različne občutke v zvezi s spremembo.
2. Na začetku še ni jasno, kako bodo stvari izgledale, ko bo sprememba izpeljana.
3. Ob spremembah je treba upoštevati politiko ustanove.
4. Pojavijo se številne notranje posledice spremembe.
5. Ustanova ni ločena od okolja in rezultati bodo morda vplivali tudi nanjo.
6. Sprememba je kompleksna ali vsaj ni enosmerna.
7. Sprememba lahko naleti na vrsto ovir.
8. Spremembo je mogoče izpeljati na več načinov.
9. Lahko pride do nesoglasij.

Uvajanje sprememb je kljub navidez racionalnemu pristopu, zelo občutljiv proces. Nosilec, največkrat ravnatelj, se sooča s strahovi in odpori delavcev in okolja. Strah pred spremembo lahko izvira iz izgube ozi-roma podreditve osebnega cilja skupnemu. V končni fazi se lahko proces spreminjanja na neki stopnji ustavi ravno zaradi čustvenega dejanja nekega posameznika. Zato je za izvajanje sprememb potrebno izdelati

metodologijo, ki vsebuje elemente empatije, medsebojnega prilagajanja in racionalnega pristopa. Spremembe potekajo na različnih ravneh in na različnih stopnjah. Ravni so lahko sledeče:

1. filozofija,
2. načelo,
3. zasnova,
4. strategija,
5. oblika,
6. akcija.

Stopnje sistematičnega pristopa:

1. Poprejšnja *diagnoza* ali "pregledovanje terena", ki vodi k odločitvi, da se s spre-membo prične. (Kje smo? Je sprememba smiselna? Bo skoraj gotovo uspeša?).
2. Opredeljevanje *prihodnosti*. (Kam želimo? Kaj se bo zgodilo, če se ne spremeni nič?).
3. Značilnosti *sedanjosti*. (Kje bomo začeli?).
4. Opredeljevanje *vrzeli* med sedanjostjo in prihodnostjo, ki omogoči način, kako jo premostiti. (Kako in kdo naj jo izpelje?).
5. Izpeljava *prehoda* od sedanjega do prihodnjega. (Kdo naj kaj stori? Kako doseči pripadnost? Kako napredujemo?).
6. *Vrednotenje* in nadziranje spremembe. (Kaj smo storili?).

Utemeljenost predlagane spremembe se ugotavlja s tem, da se ugotovi predlagatelja in motiv. Pozornost velja nameniti priljubljenim spremembam, podpori, ki jo je deležna v okviru sistema moči. Je izvedljiva? Je tako pomembna, da jo velja uvesti? Če vse to govori v prid spremembi, je treba vedeti, kaj bo prinesla, oziroma kaj želimo doseči in to potem primerjati s sedanjostjo. Ali je tisto, kar se doseže s spremembo, toliko boljše, da je vredno napora? Kaj se zgodi, če se nič ne zgodi?

Vsa ta vprašanja morajo razložiti osrednje poslanstvo organizacije in v katerih pogojih ga je mogoče lažje in boljše izvajati.

Če vsi ti dejavniki govorijo v prid spremembi, potem je modro poskusiti pomoč zunaj organizacije, najti simpatizerje in predvideti motive tistih, ki ji niso naklonjeni. Vendar še taka podpora okolja, politike in strokovnjakov ne pomaga, če znotraj organizacije ni dovolj strokovno usposobljenih ljudi, ki bi v novih pogojih lahko dobro delali. Praviloma je tako, da se je pametneje usmeriti na tiste, ki so vsaj načelno za spre-

membe, kot pa trošiti energijo za tiste, ki odklanjajo vse. Če je potrebno, velja tiste, ki so "za", dodatno usposobiti. Bistveno vprašanje pa je, ali ima nosilec (ravnatelj) menedžerske lastnosti, potrebne pri uvajanju sprememb?

"Dobri menedžerji se razlikujejo od slabih po tem, da so sposobni ustvariti in upravljati tako prihodnost, kakršno si želimo."

(Harvey-Jones, 1988)

3. Podatki in informacije

Uporabljena instrumenta za oceno sta :

2. Vrednotenje ključnih stopenj postopka uvajanja sprememb;
3. Analiza dejavnikov za in proti spremembam.

Viri podatkov in informacij pa so:

- Razgovori s člani komisije za prenovo zavodov.
- Študija Inštituta za kriminologijo o stanovanjskih skupinah v Sloveniji.
- Seminar Normalizacija v izvedbi Inštituta za kriminologijo in Študijske skupine Društva defektologov Slovenije, sekcije MVO.
- Ankete izvedene med delavci VZP.
- Analize zapisnikov pedagoških konferenc strokovnih delavcev VZP.

4. Predstavitev in analiza podatkov

Umestitev informacij in podatkov v izhodišča, ki se morajo upoštevati pri uvajanju sprememb, prikazujejo ta postopek za Vzgojni zavod Predvor na nasleden način:

Ravni načrtovanja

Filozofija: Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v splošne šole.

Načelo: Integracije, normalizacije in posledično preprečevanja stigmatizacije.

Zasnova: Vzgojni proces naj poteka v manjših objektih, najbolje v stanovanjskih soseskah, blokih in to v obliki, ki je še najbolj podobna družinam.

Strategija: Organizacijska in vsebinska sprememba ne smeta povzročiti presežka delavcev. Izvajanje vzgojnoizobraževalnega procesa po spremembi je treba zagotoviti najprej z razpoložljivimi delavci. Tista mesta, ki jih ne popolnimo na ta način, pa na novo sistematizirati in razpisati.

Oblika: V delovno skupino naj bi pritegnili čim več zaposlenih in vključili Komisijo za prenovu vzgojnih zavodov, mladinskih domov in prevzgojnega zavoda v Sloveniji.

Akcija: Ne velja porušiti že veljavnih ciljev vzgoje in izobraževanja in opustiti naj bi le tiste, ki osnovnih načel ne zagotavljajo.

Ocenjevanje, merjenje in vrednotenje ključnih stopenj postopka

Diagnoza terena, utemeljenost predlagane spremembe

Stanje pred spremembo: neprimerni in nenamenski prostori za bivanje in delo - star grad, nasičenost zavodskih otrok v osnovni šoli Predvor, preveliko število otrok s posebnimi potrebami v vasi (namesto, da bi bili v vas vključeni, izstopajo že samo s tem, kar jih je toliko).

Predlogi s strani različnih subjektov:	Vsebina predlogov:
Strokovnjakov	posodobitev vzgojnega procesa
Delavcev	posodobitev pogojev dela
Staršev	humanejši bivalni pogoji
Šol	manj otrok v eni šoli
Okolja	manj zavodskih otrok v vasi

Analiza te stopnje govori v prid uvedbi spremembe!

Opredeljevanje prihodnosti

Z uvedbo spremembe bomo v celoti zagotovili uresničitev strategije zavoda k integraciji in normalizaciji vzgojnoizobraževalnega procesa. Če pa se ne lotimo prenove, lahko postanemo zadnji člen v verigi zavodov. Posledica bo ta, da centri za socialno delo v tako institucijo ne bodo nameščali otrok. Lahko se zgodi, da bomo sprejemali le otroke z najtežjimi motnjami vedenja in osebnosti. Tega pa naš koncept in usposobljenost ne predvidevata. Uspehi dela bodo minimalni, kar deluje depimirujoče in vodi v stagnacijo zaposlenih.

Analiza te stopnje govori v prid uvedbe spremembe !

Značilnosti sedanosti

V prid reorganizaciji je dotrajano poslopje, v katerem se zavod nahaja in zagotovilo države, da sredstva so. Pametneje pa jih je nameniti za nakup ali gradnjo manjših objektov, ne le za prenovitev obstoječega objekta, in hkrati s tem doseči vsebinsko in prostorsko prenovo. Obstaja le pomislek, da bomo v Sloveniji prvi s tako obliko - brez referenčnega modela.

Analiza te stopnje narekuje previdnost in odvrča od sprememe le zato, ker je atraktivna!

Vrzeli med sedanostjo in prihodnostjo

V pripravo koncepta in izdelave vizije mora biti vključenih čim več delavcev. Sestaviti je treba tudi skupine vzgojiteljev, izbrati posameznike, ki bodo vodili delo v skupinah in neposredno komunicirali z ravnateljem. Ti bodo - kasneje kot vodje stanovanjskih skupin - tvorili *kolegij ravnatelja*. Za spodbudo je treba pridobiti člane Komisije za prenovo zavodov v Sloveniji. Manjši odpor je mogoče predvideti znotraj organizacije (strahovi zaradi porušene hierarhije in statusa, pridobljenega v starem sistemu). Tudi strah pred izgubo delovnega mesta je realen, vendar je koncept nove oblike zasnovan tako, da nihče dela ne izgubi in da se morebitni viški delavcev uredijo z upokojitvijo.

Analiza te stopnje narekuje previdnost in posluh za posameznika in krepitev občutka pripadnosti! (Pomislek! Ali je res prednost obdržati star kader, ki ni vaje novih oblik dela? Ali pa je mogoče bolje zaposliti mlade, ki niso obremenjeni z "zavodskim" načinom razmišljanja?).

Izpeljava prehoda

Celotna prenova bo potekala postopoma. Najprej se bo selila skupina srednješolskih gojencev, ki poznajo staro obliko življenja v stanovanjski skupini pri zavodu. Zanje bo prehod najmanj boleč in tudi vzgojiteljem delo v stanovanjski skupini ni tuje. Po enem letu pa bi se selile še ostale skupine, upoštevajoč izkušnje prve. Te si bomo izmenjevali enkrat na mesec na *Zboru pedagoških delavcev*. Namenjeni pa so tudi identifikaciji in krepitevi občutka pripadnosti.

Analiza te stopnje govori v prid uvedbe spremembe !

Vrednotenje

Obstoječe stanje je treba sproti analizirati in na izkušnjah prve skupine uravnavati koncept. Ravnatelj bo podajal povratne informacije.

Ob upoštevanju pomembnosti povratne informacije, analiza te stopnje govori v prid uvedbi spremembe!

Slika 1: Analiza dejavnikov za in proti spremembam s pomočjo polj silnic

	SPODBUDE	OVIRE
Okolje (Preddvor)	→	→
OŠ Preddvor	→	→
starši	→	→
+gojenci	→	→
bodoče okolje	←	→
pedagoški delavci	→	→
nepedagoški delavci	→	→
ravnatelj	→	→
ministrstvo	→	→
posamezni strokovnjaki	→	→
komisija za prenovo	→	→
aktiv ravnateljev	→	→

Razumljive ovire so pomisleki ravnateljev drugih zavodov, saj naj bi spreminjanje klasičnih vzgojnih zavodov v stanovanjske skupine v končni fazi lahko pomenilo, da vzgojnih zavodov ne bo več, oziroma da obstoječi ne bodo mogli pokriti potreb. Pomisleki tehničnih delavcev izvirajo iz strahu pred izgubo službe. Zadržanost ravnatelja je upravičena, saj ob siceršnjih zagotovitvah ministrstva, da sredstva so, pričakuje težave ravno pri denarju. Bodoče okolje pa se boji "mini zavoda" pred vrati. Ostale silnice potrjujejo odločitev za spremembo.

Analiza celotne tabele govori v prid spremembi!

5. Zaključki in priporočila

Iz rezultatov je razvidno, da se glavni pomisleki porajajo zaradi strahu pred neznanim, iz odpora ostalih zavodov, dinamike med delavci,

zaradi vrzeli pri usposobljenosti kadra. Zadnje je mogoče rešiti na tri načine:

- s permanentnim izpopolnjevanjem na področju normalizacije in integracije (*slabost*: odpor posameznikov do izobraževanja, *prednost*: izkušnje);
- z zamenjavo delavcev (*slabost*: pomanjkanje izkušenj, *prednost*: neobremenjenost z institucionalnim načinom razmišljanja);
- s kombinacijo obeh (*slabost*: nevarnost povzemanja institucionalnega načina dela starejših, prevelika vnema pri spremembah, *prednost*: združevanje svežih idej in izkušenj).

Obstaja tudi nevarnost odtujitve kolektiva in s tem izguba identifikacije. Delo v skupnosti stanovanjskih skupin je treba organizirati tako, da bodo vsi zaposleni čutili pripadnost zavodu, ne le posameznim stanovanjskim skupinam. Zoper odpor bodočega okolja pa je najboljše osveščanje.

V celoti lahko zaključimo, da je odločitev za spremembo Vzgojnega zavoda Preddvor bila utemeljena.

Darja Klasino

Povzetek

Darja Klasino,
dipl. soc. ped.
Mladinski dom
Maribor
Letzajna 1,
2000 Maribor

Mladinski dom Tone Kozel Maribor je organizacija, ki združuje štiri stanovanjske skupine, namenjene obravnavi otrok in mladostnikov obeh spolov, starih od osem do osemnajst let, ki zaradi čustvene, socialne in vzgojne ogratenosti potrebujejo posebno obliko vzgoje in usposabljanja. Stanovanjske skupine mladinskega doma Tone Kozel so člen v verigi različnih oblik institucionalnega dela z otroki in mladostniki. Bistveni cilj vzgoje v naših stanovanjskih skupinah je vzgoja k samostojnosti. Delo v stanovanjskih skupinah poteka po naslednjih načelih: 1. načelo družinske vzgoje, 2. načelo specifične pedagoške pomoči, terapevtske naravnosti in povezanosti z drugimi strokovnimi ustanovami, 3. načelo integriranosti v okolje.

Ključne besede: stanovanjske skupine, vzgojno delo, integriranost v okolje

Stanovanjske skupine Mladinskega doma Maribor

The housing association “Mladinski dom Maribor”

Darja Klasinc

Povzetek

Darja Klasinc,
dipl. soc. ped.
Mladinski dom
Maribor,
Letonjeva 5,
2000 Maribor.

Mladinski dom Tone Kozel Maribor je organizacija, ki združuje štiri stanovanjske skupine, namenjene obravnavi otrok in mladostnikov obeh spolov, starih od osem do osemnajst let, ki zaradi čustvene, socialne in vzgojne ogroženosti potrebujejo posebno obliko vzgoje in usposabljanja. Stanovanjske skupine mladinskega doma Tone Kozel so člen v verigi različnih oblik institucionalnega dela z otroki in mladostniki. Bistveni cilj vzgoje v naših stanovanjskih skupinah je vzgoja k samostojnosti. Delo v stanovanjskih skupinah poteka po naslednjih načelih: 1. načelo družinske vzgoje, 2. načelo specifične pedagoške pomoči, terapevtske naravnosti in povezanosti z drugimi strokovnimi ustanovami, 3. načelo integriranosti v okolje

Ključne besede: stanovanjske skupine, vzgojno delo, integriranost v okolje

Abstract

"Mladinski dom Maribor" is an organisation which unites four housing groups with the joint purpose of caring for children and adolescents of both sexes, aged between eight and eighteen years, who, because of emotional, social and educational difficulties, need a special form of education and care. The "Mladinski dom Maribor" housing associations represent a link in the chain of various forms of institutional work with children and adolescents. The fundamental aim of our housing associations is independence through education. Work in the associations is run on the following principles: 1. the principle of family upbringing, 2. the principle of specific pedagogic help, therapeutic regulation and connection with other professional establishments, 3. the principle of integration into the community.

Key words: group homes, care work, integration into social environment

Načela življenja in dela v stanovanjskih skupinah

Stanovanjske skupine (StS) Mladinskega doma v Mariboru so namenjene otrokom in mladostnikom, starim od 8 - 18 let, deklicam in dečkom, ki so bili vzgojno zanemarjani, zaradi česar imajo popačen odnos do resničnosti, imajo zelo nizko samopodobo, v medsebojnih odnosih pa se ne znajdejo. Pogosto so učno neuspešni. Zaradi svoje drugačnosti so opaženi in zato stigmatizirani, kar jim povzroča težave pri vključevanju v širšo družbo. Naši otroci in mladostniki prihajajo iz pretežno neurejenih ali razpadlih družin, v katerih si starši sami niso uspeli urediti življenja, prav tako pa niso uspeli omogočiti otrokom temeljnih pogojev za njihov osebni razvoj. Naši mladi stanovalci najdejo pri nas neke vrste pomoč, ki jim omogoča, da oblikujejo trden, čustven odnos do vrstnikov in vzgojiteljev, občutijo pripadnost skupini in enakopravnost v njej. Hkrati z bivanjem v StS in ob strokovni pomoči vzgojiteljev pridobivajo na samozavesti in se lažje spopadajo s težavami, s katerimi se vsakodnevno srečujejo. StS so integrirane v urbano okolje, kar pospešuje pozitiven razvoj otroka in mladostnika.

Način organizacije življenja in dela v StS temelji na sodobnih stro-

kovnih spoznanjih in praktičnih izkušnjah doma in v tujini, kar omogoča otrokom v prvi vrsti razvoj k samostojnosti, v stanovanjski skupini krepijo in razvijajo čustvene povezave, ki nastajajo med otroki in vzgojitelji, kot tudi med njimi samimi, premagujejo težave, ki so jih imeli poprej z okoljem, pridobivajo delovne navade in spoznajo vzorec družinskega življenja.

Otroke in mladostnike, s katerimi delamo, obravnavamo kot enkratne posameznike. S svojim delom jih podpiramo, da dosežejo toliko neodvisnosti - resničnega obvladovanja svojega življenja - kolikor je pač zmorejo. Prizadevamo si postopno vzpostaviti situacije, v katerih bodo imeli resnično zasebnost in bodo dosegli spoštovanje in dostojanstvo, kjer lahko vedno bolj odločajo o tem, kaj bodo počeli s svojim življenjem, in kjer lahko delajo napake, ki jih hočejo delati.

Način življenja in dela v stanovanjski skupini je skladen z načeli samoorganizacije. Pomembno je, da se razvija skupnost, ki jo vsi soustvarjajo (tako otroci, mladostniki in tudi vzgojitelji), da imajo skupne cilje in da tudi prevzemajo odgovornost za njihovo uresničitev. Osnovni pogoj za delo je ustrezno vzdušje, ki ga določajo odnosi med vzgojitelji in stanovalci ter odnosi med njimi samimi. Kontakt in odnos sta sredstvi, s katerima se vzdržuje trdnost skupine in preprečuje negativno vedenje.

Delo v StS poteka po naslednjih načelih:

a) Načelo družinske vzgoje

Družinska vzgoja pomeni, da je celotno življenje organizirano podobno kot v družini, torej nudi takšne življenjske situacije, interakcije in pogoje, ki omogočajo stanovalcem občutek pripadnosti in zorenja, pridobivanje izkušenj, kar posledično vodi k samostojnosti.

b) Načelo specifične pedagoške pomoči, terapevtske naravnosti in povezanosti z drugimi strokovnimi ustanovami

Kljub "družinskosti" organizacije življenja v stanovanjski skupini mora biti delo organizirano tako, da zagotavlja temeljno korektivno funkcijo. Dejavnost mora temeljiti na osnovnih spoznanjih socialne pedagogike, psihologije in drugih znanosti, kar pomeni, da je delo zastavljeno interdisciplinarno in omogoča timsko oblikovanje posamezniku prilagojenih programov dela.

c) Načelo integriranosti v okolje

Stanovalci stanovanjske skupine se vključujejo in sodelujejo v re-

dnih izobraževalnih oblikah in prostočasnih dejavnostih. Vse to pa zahteva tesno sodelovanje s šolami, vpetost stanovanjske skupine v zunanje življenje, utrip soseske, kot tudi odprtost stanovanjskih enot do zunanjih sodelavcev - strokovnih delavcev, prostovoljcev, matičnih ali rejniških družin, svojcev in vrstnikov. Cilj socialno-pedagoško-terapevtskega dela je vzgoja k samostojnosti, s čimer otrokom in mladostnikom omogočimo čim bolj normalno življenje in jih želimo pripeljati do tega, da zmorejo sami odločati o lastnem življenju.

Ustvarjeno okolje naj bi stanovalcem omogočalo:

- stabilizirati lastno psihično situacijo
- nadomestiti psihične in socialne primanjkljaje
- spoznati lastne probleme in interese, ter o njih govoriti
- samoodločati in razvijati predstave glede samouresničevanja
- ustvarjalno držo in vedenje, ki omogočata reševanje problemov
- sposobnost navezave odnosov in solidarno ravnanje
- pridobitev izobrazbe in izučitev poklica
- prepoznavanje lastnega položaja in prostora v družbenem okolju
- samostojno vodenje življenja
- učenje v skupini, povezano s prakso
- pridobitev koristnih strategij za razreševanje konfliktov

Tako se razširja sposobnost mladih, da odločajo, soodločajo in ravna samostojno, vzporedno s tem pa se zmanjšuje njihova negativna samopodoba in zapostavljenost.

Vloga vzgojitelja

Osnovo vzgojiteljevega dela v StS predstavlja odnos med odraslimi in mladimi stanovalci. Raznovrstne motnje v odnosih in zvezah iz socializacijske zgodovine, ki praviloma stojijo za simptomi vedenjsko in osebnostno motenih otrok in mladostnikov, narekujejo za temeljno nalogo socialno-pedagoškega dela v StS, da vzgojitelji dolgoročno in trajno vzpostavljajo stik s stanovalci kot nova odnosna oseba, omogočajo psihično reorganizacijo pri otroku/mladostniku v smislu utrditve jaz-a in pridobitev sposobnosti za reševanje obremenjujočih odnosov. Vzgojitelji se vključimo v pedagoški odnos kot celostne osebnosti, z vsemi svojimi pozitivnimi lastnostmi in slabostmi, sposobnostmi in pomanjkljivostmi.

Vsak vzgojitelj je nekaj posebnega, dva si nista enaka. Prav tako je tudi z našimi stanovalci, ki jih sprejemamo kot enkratne posameznike; vsak ima svojo življenjsko zgodbo, svoje predstave o prihodnosti, kakor tudi svoje individualne aktualne težave in probleme. Zaradi naše in njihove neponovljive individualnosti, ima vsak naš stanovalec možnost, da si izbere vzgojitelja, ki mu je najbližji, ki mu najlažje zaupa. To je učenje odnosov, kar omogoča vzpostavitev osebnega stika in bližine, ki se razteza v časovnem obdobju več let. Razen vzpostavljanja stikov je drugo osrednje področje vzgojiteljevega dela ustvarjanje položajev, v katerih je mogoče socialno učenje v skupini enako starih vrstnikov. Stanovalci so dejavno udeleženi pri vseh odločitvah, ki zadevajo skupno življenje v StS. Z njihovo dejavno udeležbo se vzpodbuja in utrjuje razvoj samoorganizacije in samoodgovornosti stanovalcev. Vzgojitelji rešujemo pedagoške probleme na podlagi delovanja skupine. Stanovalci so imeli v svojem otroštvu praviloma pogoste izkušnje, da v skupini niso bili sprejeti in so bili zaradi tega razvrednoteni. Pri njih se kažejo primanjkljaji v konstruktivnem socialnem vedenju, zato dajemo socialni vzgoji v skupini - poleg individualno usmerjenega odnosa dela - posebno mesto. V primerjavi z matično družino je StS nekaj posebnega: tukaj stanovalec nima samo dveh staršev, ampak več "figur" matere in očeta in večje število "bratov in sester". Za stanovalce je skupina kraj, kjer se počutijo "doma". Tukaj začutijo varnost, gotovost, sprejetost in potrditev, sklepajo prijateljstva, doživijo dejanskost, pa tudi različne spore. V skupini lahko stanovalci preizkusijo svoje vedenjske vzorce, se učijo biti solidarni do drugih, se učijo sprejemati druge in jih spoštovati. Za naše mlade stanovalce je skupno življenje v skupini stalen socialno-učni proces. Na podlagi povratnih informacij članov skupine in vzgojiteljev lahko stanovalci svoje vedenjske vzorce spreminjajo, se prilagodijo skupinskim normam ali pa se od njih distancirajo.

Organizacija gospodinjstva

Organizacija gospodinjstva poteka po načelu samoorganizacije stanovalcev ob pomoči vzgojiteljev. Zaželena je največja možna samostojnost. Vzgojitelji sodelujemo po potrebi - z vzpodbudami, pojasnili in aktivnim vključevanjem z namenom, da vzbudimo potrebo po teh vsakodnevni opravih, odkrivamo smotrnost ter z demonstracijo olajšamo učenje.

Vsak dan hodimo v trgovino, med tednom si sami pripravljamo zajtr-

ke in večerje, kosila nam vozijo iz Dijaškega doma; med vikendi, prazniki in počitnicami si tudi kosila kuhamo sami. V kuhanju vidimo veliko prednost. "Prinešena" hrana je tuja, neokusna, medtem ko skupno kuhanje pomeni domačnost, je nekaj, kar je narejeno po želji in okusu. Večkrat pa se otroci s kuhanjem pustijo tudi malo "pocartati" od nas vzgojiteljev, ko jim skuhamo in postrežemo kosilo, ki si ga zaželi in kot bi ga naj dobili v pravi družini. Razen kuhanja skrbimo tudi za čiščenje bivalnih prostorov in okolice hiše, peremo in likamo, sami se lotimo tudi manjših popravil. Ravnamo se po dogovorih, upoštevamo možnosti posameznika. Tako naša skupina dejansko spominja na družinsko okolje z odraščajočimi otroki. Zaradi načina organizacije življenja v skupini se vsakodnevna opravila prepletajo s terapevtskim delom in vse to vzpodbuja in krepi medsebojne odnose. Vzgojitelj je v skupini osnovni oblikovalec vzgoje, na stanovalce deluje s svojo osebnostjo in strokovnostjo. Vzgojitelj, prav tako kot starši, nudi stanovalcem občutek varnosti, pripadnosti in sprejetosti. Postane otrokov zaupnik. Stanovalec mora ponujeno varnost in sprejetost občutiti kljub temu, da so njegova dejanja v skupini občasno moteča in nekonstruktivna. Več ko je v skupini priznanj, podpore in zaupanja, tem boljši so medosebni odnosi in s tem vzdušje v njej.

Z življenjem, delom, svetovanjem, pomočjo, premagovanjem težav in problemov, želimo našim stanovalcem omogočiti vstop v samostojno vsakodnevno življenje. Vsako slovo je vedno nekoliko otožno, melanholično, polno lepih spominov, čutiti pa je tudi strah: "Ali bom zmogel? Bom uspel?" Vendar pa vsak mladostnik, ki je postal tudi naš prijatelj in mi njegov, ob slovesu ve, da ne bo ostal sam. Še vedno bo lahko prihajal po pomoč in nasvete, saj so se med nami spletle vezi, ki jih ni mogoče pretrgati čez noč. Tako po uspešnem iskanju sobe, po možnosti tudi zaposlitve, poteka tudi tako imenovano naknadno svetovanje. Mladostnike učimo ravnanja z uradi in ustanovami, vzgojitelj je še vedno ključna kontaktna oseba. Pomagamo jim pri vodenju gospodinjstva, še vedno jih učimo ravnanja z denarjem, učimo jih zdravo živeti, pomagamo jim pri težavah, ki nastajajo ob intimnejših odnosih s prvimi partnerji, svetujemo jim pri dejavnem načrtovanju prostega časa. Z odraščanjem in spoznavanjem večjega kroga prijateljev, ki mu pomenijo socialno oporo, mladostnik postopoma ne potrebuje več tako močno svojih vzgojiteljev, saj si pričenja ustvarjati že tudi trdne partnerske zveze. Takrat se svetovanja zmanjšujejo, ostajajo pa prijateljstva.

Namesto zaključka še misli mladostnikov o življenju v naši skupini Mladinskega doma:

Nikomur med nami ni bilo lahko, ko smo bili odtrgani staršem in iz različnih razlogov zaupani ustanovi, v kateri nam starše nadomeščajo za to usposobljeni ljudje - naši vzgojitelji. Vsak izmed nas ima svojo zgodbo. Veliko lažje, kot opisati svojo preteklost, je bilo spoznati vrstnike, vzgojitelje in se privaditi novemu načinu življenja. Kdor je to sprejel, se prilagodil, živi v novem okolju veliko lepše, mirneje in mu je preteklost res samo bled spomin, ki pa kljub temu še vedno boli. Naš Mladinski dom v Mariboru nam nudi dobre življenjske pogoje in s pomočjo vzgojiteljev uresničujemo svoje želje in dosegamo cilje; mi in tudi vsi, ki z nami živijo in delajo, pa si želimo, da si vsak izmed nas izbere pravo pot v življenje takrat, ko se bomo poslovili in sami zaživel nekje na svojem.

Delo naših vzgojiteljev je vse prej kot preprosto. Biti morajo enaki do nas vseh, prevzemajo vso odgovornost za nas, nas vzgajajo in nam dajejo to, za kar smo bili prikrajšani - občutek varnosti, sprejetosti, ljubezni in toplino staršev, kar nam velikokrat največ pomeni. Mi, stanovalci te ustanove, tukaj preživljamo del svoje mladosti, skupaj odraščamo in se srečujemo z življenjem, ki ga bomo dokončno spoznali šele, ko bomo zaživel vsak po svoje. Za nas je ta dom v bistvu prelovnica med življenjem s starši in kasnejšim samostojnim življenjem. Zato je vsako slovo od našega mladinskega doma toliko težje, čeprav vemo, da nam tudi kasneje njegova vrata ne bodo nikoli zaprta in da smo vedno dobrodošli. Vsi skupaj pa se najbrž marsikdaj premalo zavedamo, koliko otrok še živi v neurejenih družinskih razmerah, koliko otrok še čaka na sprejem v takšne ustanove, ki bi jih moralo biti še več.

Ime mi je ... Prihajam iz Radenec. Doma sem delal neumno in razne vragolije. Tako je prišel čas, ko sem zaradi problemov doma moral v Mladinski dom Maribor. Prvi vtis sem dobil že ob ogledu doma. Izgledalo je zelo urejeno in vsi so

bili tako prijazni. Moj prihod v dom je bil težaven, saj me niso vsi sprejeli takšnega, kot sem. To je pomenilo, da sem se moral dosti spremeniti in pri tem mi je največ pomagala moja vzgojiteljica Darja. Ob tem trenutku se zahvaljujem vsem vzgojiteljem enote. V našo enoto sem se zelo v redu vživel in ne bi želel iti iz nje, ker bi to pomenilo zame veliko izgubo in spremembo, kajti izgubil bi vzgojitelje naše enote in tudi svoje vrstnike, s katerimi živim, za katere pa mi ni vseeno.

In za zaključek še pesem naše deklice, ki je pri nas preživela kar deset let:

*Bil si še majhen, tako majhen, da ti
je iz hlač visela plenica,
ko ti je mamo nadomestila tovarišica.
Bil si premajhen, da bi mogel razumeti,
kaj sploh pomeni beseda: ŽIVETI.
A z leti si rasel, se igral in učil,
večkrat sam s sabo si se boril.
Še pred kratkim negotov je bil tvoj korak,
pa si se ustavil in gledal v zrak.
A vse si premagal, glej, danes si zmagal!
Ponosno stojiš, ničesar v življenju se več
ne bojiš.
Zdaj sam znaš živeti in moraš oditi,
še druge je treba živeti naučiti.
Za tem še vsem drugim uspeh zaželiš,
z roko zamahneš in se poslovliš.*

Delo s prostovoljci v stanovanjski skupini Mladinskega doma v Mariboru

Voluntary work in the "Mladinski dom Maribor" housing association

Bojana Krepek

Povzetek

Bojana Krepek,
prof. def.,
Mladinski dom
Maribor,
Letonjeva 5,
2000 Maribor.

V stanovanjski skupini v Mariboru teče delo s prostovoljci že sedem let. Sodelujem z Drugo gimnazijo v Mariboru in z Gimnazijo Ptuj. Delo s prostovoljci je organizirano z dveh strani: s strani mentorja šole, na katero je vključen prostovoljec, in mentorja ustanove, na kateri poteka prostovoljno socialno delo. V prvem delu prispevek podaja nekaj izkušenj mentorice prostovoljcev in vzgojiteljice v stanovanjski skupini za mladostnike z MVO, ter razmišlja o problemih, ki se pojavljajo tako pri prostovoljcih kot pri mladostnikih v stanovanjski skupini. V drugem delu so predstavljene izkušnje ene izmed mladostnic ter njene prostovoljke.

Ključne besede: prostovoljno delo, stanovanjska skupina, mentorstvo

Abstract

A volunteer programme at the housing association in Maribor has been in operation for seven years already. I cooperate with Grammar School No. 2 in Maribor and the Ptuj Grammar School. Work with volunteers is organised from two sides: that of the mentor at the school which the volunteer attends and that of the mentor in the institution where the voluntary work takes place. The first part of the article presents some of my experiences while working as a mentor to voluntary workers and as a care worker at the housing association for adolescents with behavioural and personality disorders. These experiences are complemented by a consideration of the problems experienced both by volunteers and by adolescents at the association. The second part presents the experiences of one of the adolescents and her voluntary worker.

Key words: group home, voluntary work, mentorship

Cilji prostovoljnega dela!

Prostovoljci pomagajo pri zadovoljevanju potreb in teženj, ki jih posameznik ne more zadovoljiti sam in so lahko psihološke, duševne ali drugačne narave. Prostovoljci se pogosto izkažejo kot prožne, spontane, prilagodljive in občutljive osebe, kar jim daje posebne prednosti pri ugotavljanju novih potreb, preizkušanju novih pristopov in iskanju drugačnih poti pri reševanju problemov. Poleg zastavljenih ciljev lahko mladostniki s pomočjo prostovoljcev zadovoljujejo tudi drugačne potrebe.

Prostovoljec pomaga mladostniku pri učenju, mu pomaga pri zornju in socializaciji, pri navezovanju socialnih stikov, pri soočanju s posameznikom, ki prihaja iz drugačnega okolja, pri reševanju kompleksov, pri reševanju težav zaradi stigme in drugo.

Od zastavljenih ciljev in vodenja dejavnosti prostovoljnega dela so odvisni rezultati te dejavnosti. Zdi se mi primerneje gledati na prostovoljca kot na možnega prijatelja, mladostnika, vrstnika iz drugačnega okolja, kot na morebitno učno pomoč. Udeleženos prostovoljca vrstnika v vzgojno-izobraževalnem programu samo po sebi še ne zagotavlja koristnega učenja in dobrih izkušenj.

Prostovoljno delo mora biti tehtno in učinkovito vodeno in usmerja-

no. Osebe, ki opravljajo prostovoljno delo, morajo delovati nepristransko in držati se morajo osnovnega človeškega etičnega merila vzajemnega spoštovanja in sprejemanja osebnosti takšne, kakršna je.

Prostovoljno delo je izraz pomembnih človekovih vrednot. Kot tako ga je treba vzpodbujati in negovati, tako s strani odjemalcev, kot s strani oseb, ki nudijo pomoč. Zato je treba namenjati pozornost ne le ugodnostim, ampak tudi obveznostim, ki iz tega izhajajo. Le na tak način se lahko tovrstna pomoč oblikuje in koristi tako mladostniku kot prostovoljcu.

Kdo so stanovalci Stanovanjske skupine Mladinskega doma v Koprski ulici?

Stanovanjska skupina v Koprski ulici je ena od štirih stanovanjskih skupin Mladinskega doma v Mariboru.

V tej stanovanjski skupini živijo mladostniki, fantje in dekleta, ki so vključeni v programe srednjega izobraževanja različnih srednjih šol, ki jih obiskujejo v mestu, skupaj z dijaki, ki obiskujejo to isto šolo, vendar prihajajo iz drugačnega okolja. Mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini, ne morejo - iz najrazličnejših razlogov - živeti v svojih družinah, saj bi tako življenje lahko ogrozilo njihov razvoj.

Vzgojitelji, ki v teh stanovanjskih skupinah delamo in zanje skrbimo, se trudimo, da stanovanjska skupina skupaj s vzgojitelji, sostanovalci in prostovoljci postane nova nadomestna družina.

Kdo so naši prostovoljci in kako jih pridobimo?

V naši skupini imamo prostovoljce, ki prihajajo iz Druge gimnazije v Mariboru in iz Gimnazije v Ptuj. Prostovoljce vodimo in usmerjamo z dveh strani, mentor iz njihove šole in jaz, kot mentor v stanovanjski skupini, kjer prostovoljno delo poteka.

Na pikniku oziroma pripravljenem sestanku, srečanju, ki ga pripravi šola, predstavim dijakom, ki jih naša dejavnost zanima, ustanovo in dejavnost, ki jo izvajamo, pogovorimo se o mladostnikih, ki potrebujejo pomoč, o tem, katero vrsto pomoči potrebujejo, jih opozorimo na težave, na katere lahko naletijo v skupini v odnosu mladostnik-prostovoljec, jim povemo, kako bomo takšne ali drugačne težave reševali, kdo je tista oseba, ki bo pomagala pri reševanju teh težav, ga vodila in usmerjala.

Poskušam odgovoriti na vsa vprašanja in dileme, ki jih odpirajo, in jim omogočim, da se seznanijo s tehnikami in metodami za lažjo komunikacijo in vzpostavitev stikov.

Po takšnem srečanju se dogovorimo za spoznavni večer, kjer se srečamo skupaj z mladostniki skupine. Pred srečanjem v skupini se z mladostniki pogovorimo, kako bomo pripravili prvo srečanje.

Vsa ta priprava se prične izvajati takrat, ko mladostniki skupine izrazijo potrebo po druženju, po učni pomoči, ko posameznik pokliče prostovoljca, s katerim je sodeloval že preteklo leto, ko skupina ali posameznik izrazi potrebo po sodelovanju in druženju.

Kako obdržati prostovoljca?

Če pomislimo, kako težko nam je bilo, ko smo prvič stopili pred skupino, ki nam je bila nepoznana, čeprav smo vedeli kar nekaj o njej, kako smo iskali primerne besede, kako so nas vsi gledali in opazovali, kako smo se počutili nebogljeni in iskali s pogledom osebo, ki nam bo pomagala prebroditi začetne težave! Kako smo prvič nekako prebrodili težave in kako se tudi naslednji dan nismo počutili sigurno, ko smo stopili v to isto skupino!

Mislim, da se tako počuti prostovoljec, ko pride v skupino, kjer se vsi med seboj poznajo, ki so med seboj prijatelji, hiša, v katero stopi pa je njihov dom, njihova intima.

Prepričana sem, da takrat potrebuje pomoč, vodenje in usmerjanje, da premosti začetne težave. Od tega je tudi odvisno, ali bo prostovoljec še prišel, ali bo vzpostavljen prvi stik, ki bo vodil do odnosa. Šele ko je vzpostavljen stik med prostovoljcem in mladostnikom oziroma skupino, se dejavnost lahko prične. Če je kontakt dober, če je sprejetost čutiti iz obeh smeri, potem je delo lažje, kakovostnejše, obstaja možnost vplivanja, lažje se rešujejo nastali konflikti in obstaja možnost dobrega sodelovanja.

Velika težava pri opravljanju dela prostovoljca je občasen neuspeh v smislu otrokovega neuspeha. Odgovornost prostovoljca, na primer tistega, ki nudi učno pomoč, je do mladostnika velika, mladostnikov neuspeh v šoli šteje prostovoljec kot lasten neuspeh. Kot mentor mu lahko le deloma zmanjšam oziroma omilim občutke krivde, lahko le vplivam na njegova priakovanja, tako da razočaranje ne bo preveliko. Zdi se mi, da bi prostovoljec potreboval supervizijsko pomoč.

Zakaj se prostovoljec odloči za prostovoljno delo?

Ustrezno organizirano in vodeno prostovoljno delo je lahko izredno zanimivo in poučno za mladega človeka. Spoznava drugačno življenje od lastnega, hkrati pa tudi lastno osebnost, lastne sposobnosti, se krepi, dobi občutek sprejetosti, vrednosti, krepi samozavest... Ima možnosti da pozitivno spremeni svoj odnos do družine, do šole, do vrstnikov, do družbe, do prihodnosti...

Istočasno spoznava delovanje ustanove te vrste, se seznanja z ljudmi, ki to delo opravljajo, spremlja razvoj posameznika, spoznava dobre in slabe strani življenja v ustanovi itd.

Zaključek

Naj zaključim: pravica do druženja, prijateljstva in pomoči je človekova temeljna pravica, tako temeljna, kot je pravica do hrane.

Predstavitev

Katja, obiskuje četrti letnik Gimnazije v Ptuj in je prostovoljka v Stanovanjski skupini že četrto leto.

Mojca je stanovalka v Stanovanjski skupini, obiskuje tretji letnik srednje Tekstilne šole. Katja ji pomaga pri učenju in je njena prijateljica.

Kaj misli o prostovoljnem delu v skupini, prostovoljka Katja?

V stanovanjski skupini delam že četrto leto. Delo in druženje z vrstniki, ki živijo v tej skupini mi je všeč. Kot prostovoljka sem pričela delati najprej iz radovednosti in z obutkom, da sem koristna in potrebna, ter da lahko komu pomagam. Starši me podpirajo in nikoli nisem imela občutka, da mislijo, da bi se v tej skupini lahko naučila kaj slabega. Starši to ustanovo poznajo, saj jih je Bojana povabila, da si jo ogledajo. Želeli so vedeti, kam zahajam in s kom se družim.

Ko se spomnim prvega prihoda v to hišo, me je bilo strah. Mnogo truda sem vložila, da so me stanovalci sprejeli. Spomnim se, da so me preizkušali na različne načine. Dogovorila sem se, da pridem, pa je moral mladostnik oditi na izhod in ga ni bilo v hiši kot sva bila dogovorjena. Spomnim se prihoda v hišo, ko se nihče ni želel z menoj pogovarjati in sem dve uri gledala televizijo. Bila sem zelo nesrečna.

Poiskala sem pomoč pri Bojani, ki mi je naštela kar nekaj možnosti, kako se naj vključim v skupino. Nikoli si nisem mislila, da lahko nekoga spoznam ob pomivanju posode in likanju prtov.

Ko sem te in drugačne težave premagala in me niso več ob prihodu čudno gledali, sem se počutila mnogo boljše. Ne bom pozabila, kako dobro sem se počutila, ko me je dekle, s katerim sem delala dve leti, prvič poklicala in me prosila za pomoč pri matematiki in to zunaj dogovorjenega dneva. Želim si misliti, da je tako želela sama, ne da ji je tako svetovala Bojana ali kateri drugi vzgojitelj.

Ta deklica je odpuščena že dve leti. Najino znanstvo se je razvijalo in postali sva dobri prijateljici. Še vedno se druživa, prihaja tudi k meni domov. Tako sem bila ponosna nase, da me je poklicala, ko je imela težave in da sva jih skupaj reševali.

Mojco poznam vsa leta, odkar prihajam v skupino. Čutila sem, da me opazuje, a šele letos sva uspeli vzpostaviti stik. Do mene je bila nezaupljiva. Najin odnos se je spremenil in rada se družim z njo. Kadar nimava drugega dela, klepetava o najrazličnejših temah. Mojca je zanimiv sogovornik. Tudi sama dobim od Mojce nasvet, kako se lotiti problema. Všeč mi je tudi, kadar mi pove, da lahko določene zadeve gledam z druge strani. Mislim, da sem v Mojci našla še eno prijateljico.

Za zaključek bi želela povedati, da razmišljam o tem, da bi tudi sama opravljala delo z ljudmi in se odločam za vpis na socialno pedagogiko ali pravo. Naslednje leto ne bom več mogla opravljati dela prostovoljke, zaradi študija. Izkušnje in prijateljstva, ki sem jih pridobila v tej ustanovi, pa mi bodo ostala. Izkušnje v spominu, prijateljstva pa v življenju.

Kaj misli o prostovoljcih in Katji Mojca, stanovalka stanovanjske skupine!

Prvo leto svojega šolanja na srednji šoli nisem bila uspešna. Bojana pravi, da zaradi pomanjkanja samozaupanja oziroma zaupanja v sebe in svoje sposobnosti. Prostovolj-

cev, ki so prihajali v hišo nisem marala, saj so bili uspešni, živeli so doma pri svojih starših, jaz pa nisem imela nič od tega. Resnično sem bolj opazovala in odklanjala pomoč, ki mi je bila ponujena. Le redko sem poiskala pomoč pri prostovoljcu, pa še to tako mimogrede, da se ne bi preveč videlo, da sem jaz tista, ki nekoga potrebujem. Katjo sem opazovala dolgo časa, vedela za prijateljstvo s Suzano, saj je Suzana tudi moja prijateljica in mi je bilo to prijateljstvo všeč. Nisem pa se upala približati. Katja mi je všeč in se zadnje čase dosti druživa, uči in klepetava. Opazila sem, da je Katja tako dekle, kot sem jaz, kljub temu, da živi v družini, kar jaz zaenkrat še ne morem.

Opomba: vsebino obeh pogovorov je zapisala Bojana Krepek.

Mojca Čepin

Povzetek

Mojca Čepin, Prvi begunski vrtič v Sloveniji je nastal iz potrebe po bolj organizirani in strokovno uspešni izobraževalni dejavnosti za otroke begunskih družin, kakor tudi zaradi premagovanja jezikovnih težav ob vstopu v slovensko šolo. Specifično begunske družine in njenih otrok je avtorica spoznala kot vzgojiteljica v skupini pa tudi v izstopnem sodelovanju z družinami. Poudarjena so predvsi programi, ki so se zlasti močno izpostavile rušno v priložnosti begunskega vrtca. Priporoček zaključuje ugotovitev, da je bilo po letu in pol zaznati izrazito zmanjšanje agresivnega vedenja otrok, kar se je izražalo tako fizično kot tudi verbalno, močno povečanje njihove pozornosti in koncentracije pri izvajanju vzgojnih dejavnosti ter velik napredek v pasivnem in aktivnem razumevanju slovenskega jezika, kar je otrokom bistveno zmanjšalo težave ob vstopu v šolo.

Ključne besede: begunski vrtič, družina

Abstract

This article describes the first nursery school for refugees in Slovenia. It was opened in response to the need for better

Sorosov begunski vrtec v Ljubljani

Soros refugee nursery school in Ljubljana

Mojca Čepon

Povzetek

Mojca Čepon,
prof. def. za
MVO in dom.
ped., Zavod za
usposabljanje
Janez Levec,
Karlovska 18,
1000 Ljubljana.

Prvi begunski vrtec v Sloveniji je nastal iz potrebe po bolj organizirani in strokovni vzgojno-izobraževalni dejavnosti za otroke begunskih družin, kakor tudi zaradi premagovanja jezikovnih težav ob vstopu v slovensko šolo. Specifiko begunske družine in njenih otrok je avtorica spoznala kot vzgojiteljica v skupini pa tudi v tesnejšem sodelovanju z družinami. Poudarjene so prednosti programa, ki so se zlasti močno izpostavile ravno v primeru begunskega vrtca. Prispevek zaključuje ugotovitve, da je bilo po letu in pol zaznati izrazito zmanjšanje agresivnega vedenja otrok, kar se je izražalo tako fizično kot tudi verbalno, močno povečanje njihove pozornosti in koncentracije pri izvajanju vzgojnih dejavnosti ter velik napredek v pasivnem in aktivnem razumevanju slovenskega jezika, kar je otrokom bistveno zmanjšalo težave ob vstopu v šolo.

Ključne besede: begunec, vrtec, družina

Abstract

This article describes the first nursery school for refugees in Slovenia. It was opened in response to the need for better

organisation and more expertise in educational activities for children from refugee families. An additional factor was the language difficulties these children experience on entering a Slovenian school. The article presents the specifics of refugee families and their children, as comprehended by the author through her group work as an educator and also through close co-operation with the families. The final section of this contribution concludes that within the eighteen month duration of the programme a substantial reduction in aggressive behaviour, both physical and verbal, could be noticed, as well as a large increase in the attention span and concentration of the children while performing educational activities. Also noticeable was a substantial improvement in the active and passive understanding of the Slovene language which has greatly reduced the difficulties experienced on enrolling in school.

Key words: *refugees, nursery school, family*

Uvod

Največje število beguncev v Sloveniji, okoli 70.000, je bilo konec leta 1992 oziroma v začetku leta 1993. Nastanjeni so bili v več begunskih centrih po Sloveniji, ki so nastali iz nekdanjih vojašnic, samskih domov in drugih opuščenih objektov, pa tudi v zasebnih stanovanjih.

Že takrat se je pojavila potreba po nadaljevanju šolanja šoloobveznih otrok in po organizaciji dejavnosti tudi za predšolske otroke. Na pobudo Društva za razvijanje prostovoljnih in preventivnih dejavnosti, s pomočjo prostovoljcev, različnih humanitarnih organizacij in dobro izobraženih ljudi iz begunskih centrov, ki se večinoma z vzgojo in izobraževanjem sicer še niso ukvarjali, so pa govorili svoj matični bosanski jezik in bili deležni posebnega izobraževanja za učitelje, ki ga je večinoma organizirala Slovenska fondacija, so najprej organizirali šolo in vrtec kar v begunskih centrih. Prvi tak vrtec je tako nastal že avgusta 1992. Tako imenovana "bosanska osnovna šola", je bila vse do leta 1995/96 v begunskih centrih ali v posebnih šolah, kjer je pouk potekal izključno v bosanskem jeziku.

Potreba po drugačnem – "pravem" vrtcu se je porodila predvsem

zaradi želje po boljši organiziranosti in strokovnosti vrtca ter zahtev staršev, da bi se njihovi otroci naučili slovenskega jezika, kar je bilo zelo pomembno za nadaljnje in vedno pogostejše vključevanje v slovensko šolo.

V okviru Zavoda za odprto družbo in programa Korak za korakom, ki poteka v 19 državah vzhodne in srednje Evrope (med drugim tudi v rednih vrtcih v Sloveniji), v državah nekdanje Sovjetske Zveze ter v nekaterih ameriških državah, je tako prišlo do pobude po vključitvi begunskih otrok v projekt, ki je sicer usmerjen na področje vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in tistih v prvih razredih šolanja.

Prednost vključevanja v vrtec, ki deluje po programu Korak za korakom, imajo prav otroci, ki so kakorkoli ogroženi v svojem razvoju. To so otroci z motnjami v razvoju, otroci z enim roditeljem, otroci iz socialno in ekonomsko ogroženih družin, Romi, kakor tudi otroci begunskih družin.

Prvotno je bila predlagana vključitev begunskih otrok v redne oddelke vrtca, ki so že delovali po programu, vendar pa je bila udeležena druga možnost in ustanovljena nova skupina s samostojno begunsko populacijo, ki je bila vključena v eno izmed enot rednega vrtca.

Delo v begunskem vrtcu

V sodelovanju z VVO Ljubljana-Center smo 19. januarja 1996 začeli z uvajanjem programa za otroke iz Begunskega centra Vič in Šmartinska v Ljubljani. Prostore smo uredili v organizacijski enoti na Povšetovi, kjer tudi sicer poteka redno vzgojno-izobraževalno delo s starostno mešano skupino otrok po programu Korak za korakom.

Odziv staršev je bil velik, saj je bilo vključenih nekaj več kot 40 otrok, starih od 3 do 7 let. Med njimi sta bila vključena tudi dva romska otroka in nekaj otrok družin iz Prehodnega doma za tujce.

Program je potekal v dveh skupinah, pri čemer smo si še posebej želeli vključiti šoloobvezne otroke, in sicer v starostno enotno skupino, kjer je potekala priprava na šolo po temeljni zamisli programa Korak za korakom. Druga skupina je bila starostno mešana in so jo sestavljali otroci v starosti od 3 do 5 let. Zaradi organizacije skupinskega prevoza otrok s kombijem in zagotavljanja dveh rednih obrokov hrane obema skupinama, je prva skupina pričela s programom ob 8,30 in končala ob 12,30. uri, druga pa je pričela ob 12,30 in končala ob 15,30. uri.

Tudi ureditev prostorov, izbira in izobraževanje osebja, organizacija vzgojno-izobraževalnih dejavnosti, oprema in vzgojna sredstva ter vključevanje strokovnih sodelavcev, je bilo usklajeno s temeljno zamisljo programa.

Sama sem bila približno leto in pol zaposlena kot slovensko govoreča vzgojiteljica v begunskem vrtcu, kjer sem imela pri delu v oddelku in v tesnem sodelovanju s starši, kar je vključevalo tudi večkratne obiske na njihovem domu - v begunskem centru, možnost bolje spoznati njihov življenjski položaj in kulturne značilnosti. Prav pestrost programa, njegova specifičnost, delo z drugačnimi ljudmi in poudarek na sodelovanju z družinami so bile ključne točke, ki so me pritegnile k delu v tem vrtcu.

Zaradi možnosti uspešnega uresničevanja programa in zaradi potrebe po spoznanju njegove specifik, smo bili vsi člani vzgojnega osebja specialno usposobljeni za delo v oddelku. Usposabljanje je potekalo že pred začetkom programa v obliki strnjenega seminarja in prakse v rednih oddelkih, ki so že od septembra 1995 delovali po tem programu, kasneje pa v obliki krajših delavnic in tudi na daljših, tridnevnih seminarjih.

Redni tedenski timski sestanki so bili namenjeni reševanju tekoče problematike, evalvacije doseženih ciljev in hkrati načrtovanja nadaljnjih dejavnosti, ki so bile večinoma sestavni del obsežnejših in dolgotrajnejših projektov.

V povezavi s tem smo otrokom tudi omogočili spoznavanje in integracijo z okoljem, v katerem živijo in ga zaradi svojega specifičnega položaja in marginalnosti večinoma niso imeli možnosti spoznati v takšni meri kot njihovi slovenski sovrstniki. Tako smo bili redni obiskovalci knjižnice, tržnice, zdravstvenih ustanov, gledališča, hodili smo po nakupih v trgovino, ogledali pa smo si tudi pošto, banko, gasilce in podobno.

Bistvenega pomena in tudi prednost programa Korak za korakom v begunskem vrtcu je bil, po mojem mnenju, dvojezični potek programa, pri čemer sta ena vzgojiteljica in njena pomočnica komunicirali v njihovem materinem jeziku, druga vzgojiteljica in njena pomočnica pa v slovenskem jeziku. Tako je bilo otrokom omogočeno posredno, skozi igro in s tem na prijeten način spoznavati in se učiti slovenskega jezika, hkrati pa smo jim tako pomagali ohranjati njihovo nacionalno integriteto.

Integracija otrok in možnost komunikacije v slovenskem jeziku sta bili med drugim zagotovljeni tudi z ustaljenimi skupnimi dejavnostmi z redno skupino. Eden glavnih ciljev teh dejavnosti je bil spoznavanje drugačnosti in vzpostavljanje mednacionalne strpnosti, kar smo zaznali kot nujno iz odziva staršev redne skupine otrok, ki so bili pred tem seznanjeni in so se tudi sicer strinjali z uvedbo skupine begunskih otrok v njihovem vrtcu. Tem dejavnostim ustrezno so bili opremljeni tudi skupni prostori.

Bistvenega pomena je imela, posebno za begunsko populacijo otrok, tudi drugačna organiziranost vzgojnega dela, kjer so imeli otroci sami možnost izbirati med več različnimi igralnimi kotički, po katerih so se vedno dogajale najrazličnejše dejavnosti. Na tak način so si otroci pridobivali izkušnje, v igri in s pestro ponudbo najrazličnejšega materiala so bili ustvarjalni, domiselni in iznajdljivi, hkrati pa smo jih ob sproti nastalih problemih izzvali k iskanju ustreznih rešitev.

Samostojna izbira dejavnosti, ki je bila sicer že dobro organizirana s strani vzgojiteljic, mnogokrat pa je nastala prav na pobudo otrok, je bistveni element programa. Temelji na prepričanju, da se že majhni otroci lahko samo na tak način učijo samostojnega izbiranja in razumevanja posledic svojega ravnanja, kar jih kasneje vodi v samostojnost pri odločanju in odgovornosti za svoje odločitve.

Posebno priljubljeni so bili kotički, kjer so imeli otroci na voljo različne vrste naravnega materiala, kot so voda, sneg, pesek, ipd. ter kotički z mehкими površinami. V vsakem kotičku se je lahko igralo od štiri do šest otrok. Na tak način so se otroci porazdelili v manjše skupine in občutek gneče se je bistveno zmanjšal, kar je bilo še posebno pomembno prav za begunske otroke.

Prikrajšani za svoj prostor so namreč živeli v prenatrpanih sobah, kjer se je v začetku navadno stiskalo tudi po več družin in jim tako onemogočalo zasebnost. Bili so priča vsemu, kar se je že dogajalo - v sobi ali zunaj nje.

Tudi kasneje, ko so družine že živele ločeno po sobah, je bil občutek gneče še vedno zelo močan. Otroci so v vrtcu vsak dan poročali o dogodkih pri sosedih, od katerih jih je ločil le meter širok hodnik. Izvedeli smo o posredovanjih policije v pretepih med njihovimi starši, o lovcih, ki so jim ubili psa, ko se je zatekel v njihovo barako itd.

Prav občutek gneče ter pomanjkanje zasebnosti pa je gotovo eden

glavnih vzrokov naraščanja agresivnosti pri ljudeh in s tem tudi pri otrocih, kar je bilo v našem oddelku v začetku zelo močno občutno.

Bistvenega pomena je bilo tudi večje število vzgojnega osebja v oddelku, kar je omogočalo bolj individualno delo v skupini. Na ta način smo se lahko posvetili posamezniku, ob boljšem poznavanju otroka pa smo lahko zanj načrtovali dejavnosti na področjih, kjer je bilo to potrebno. Otroci so bili deležni večje pozornosti vzgojiteljice ali njene pomočnice, ki si je lahko vzela čas za posameznika, ga vzpodbujala pri dejavnostih, mu pomagala usmeriti pozornost in mu bila tudi fizično blizu. Na ta način so otroci imeli veliko različnih priložnosti za komunikacijo. Bistvenega pomena je tudi dejstvo, da je imela vzgojiteljica ali njena pomočnica prav zaradi možnosti, da je bolje spoznala otroka, tudi možnost bolje in hitreje zaznavati njegovo čustveno stanje, na ta način pa opaziti tudi stresno obnašanje, ki se mu je lahko takoj posvetila z izbiro dejavnosti, za katere je menila, da bi pri določenem otroku lahko zmanjšale stres.

Vsak otrok je imel tako možnost, da si je pogosto pridobil pozornost vzgojitelja in s tem odraslega, ki ga je spremljal in spodbujal v razvoju, s tem pa krepil njegovo samopodobo in samozavest.

Spoznavanje begunske družine - razumevanje specifične populacije

Posebnost programa Korak za korakom je tudi v večjem sodelovanju s starši in dejavnejšem vključevanju družine v življenje vrtca.

Družina je pomemben dejavnik pri razvoju otrokove osebnosti. Veliko vlogo prevzema pri oblikovanju njegovega vedenja, sprejemanja norm in vrednot, kakor tudi načina izražanja samega sebe in sposobnosti reševanja vsakodnevnih obremenitev in konfliktov.

Starši kot prvi in najpomembnejši vzgojitelji v otrokovem življenju so tudi tisti, ki naj bi svojega otroka najbolj poznali. Zato je za uspešno vzgojo, ki naj bi upoštevala otroka kot enkratno osebnost z vsemi potrebami in posebnostmi, nujno tesno sodelovanje med vrtcem in družino. Le obojestransko spremljanje razvoja otroka in skupno načrtovane vzgojnih dejavnosti omogočata njegov optimalen razvoj.

Priznati moram, da sem bila v začetku dela z begunskimi otroki nekoliko presenečena. Ob njihovih pogostih "fizičnih obračunih", ki so nujno zahtevali moje posredovanje, ob izredno glasnem govorjenju

in neprestanih kletvicah, ki jih ti otroci razumejo neposredno in zelo osebno, sem se mnogokrat počutila nemočno, izčrpano, v glavi pa sem brskala za znanjem, ki naj bi ga uporabila v takšnih situacijah, a je mnogokrat izpuhtelo v neznano.

Zato so mi prav pogosti obiski na domu, sodelovanje z družinami, spoznavanje njihovih zakonitosti in posebnosti, kot tudi okolja in njihove življenske situacije, pomagali bolje razumeti specifičnost begunske populacije, s tem pa tudi pogostejše razdiralne agresivnosti ali nasilnosti v mojem oddelku.

Vpliv vojne so ti otroci večinoma začutili posredno, saj jih je bila približno polovica rojena v Sloveniji, ostali pa so pribežali še zelo majhni in se svoje matične domovine skoraj ne spominjajo. Ob materi, s katero so večinoma pribežali, so začutili strah in zaskrbljenost, občutili so njeno žalost in otopelost, ki jih je mnogokrat prikrajšala za čustveno naklonjenost in igro.

Čeprav so bile v zadnjem času družine popolne v približno 80%, saj je večina otrok živela z obema roditeljema, je ostal lik očeta medel. Le-ti so bili namreč zaposleni v gradbenih podjetjih, kjer jim je narava dela narekovala delo od jutra do večera, ali pa so si našli delo v tujini in je bila njihova odsotnost še očitnejša.

Podoba zagrenjene matere, ki je bila čustveno tako prezaposlena sama s seboj in s svojim položajem, da otroku ni bila sposobna dajati pravih vzgojnih in čustvenih spodbud, je bila podoba, s katero so se ti otroci srečevali iz dneva v dan. Večkrat sem bila priča pogovorom o grozotah, ki so jih posamezne družine pretrpele med vojno, joku in obtoževanju narodov, ki so po njihovem mnenju krivi za vse to, ob tem pa sem opazovala otroke, ki so s strahom in vprašujoče, nekateri pa že povsem brezbrizno ali otopelo spremljali materino žalost in jok.

Moji obiski na domu ali redna mesečna družinska srečanja staršev v vrtcu, ki naj bi bila posvečena prav otroku oziroma sodelovanju staršev in otrok, so se le redko in za kratek čas dotaknila otroka samega.

Premnogo izdelkov je ostalo neopaženih in preveč vprašanj otroka materi je obviselo v zraku. Pohvale otroka skorajda nisem slišala, kritik je bilo veliko.

Otrok, ki ni dovolj deležen ustreznih pohval in spodbud, ne more razviti svojih naravnih sposobnosti kot bi jih sicer, s tem pa občutka lastne vrednosti. Njegov razvoj poteka mimo staršev in brez ustreznih usmeritev.

Razumljivo je, da otrok v okolju, ki opazi le njegove napake in spodrsrljaje, hkrati pa spregleda ves njegov trud in sploh njega samega, pogreša pozornosti, pohvale in spodbude. Otrok pač nujno potrebuje pozornost in naklonjenost njemu pomembnih oseb. Če je ne more izzvati s smehljajem, pripovedovanjem zanj pomembnega dogodka ali z risbico, ki jo želi pokloniti dragi osebi, bo kaj hitro opazil, da postanejo starši vendarle pozorni nanj takrat, ko naredi nekaj, česar ne odobravajo. Vsaj takrat ga opazijo. Takšen način odzivanja lahko kmalu postane njegov način iskanja pozornosti, ki jo tako potrebuje. Otrok dobesedno zahteva pozornost in storil bi vse, da bi bil opažen.

Ta vzorec so otroci prenašali tudi v vrtec. Vajeni, da si pridobijo pozornost drugih le tako, da naredijo nekaj, česar okolje ne odobrava, nesamozavestni in nezaupljivi, so z agresivnim vedenjem iskali svoje mesto v skupini otrok, ki so jih sicer dobro poznali.

K temu je do neke mere gotovo pripomoglo tudi novo okolje, nov položaj, drugačen jezik in novi obrazi nas, vzgojiteljev. Marsikdo izmed njih je do tedaj poznal le okolico begunskega centra, zato je moralo biti vse to za otroke zelo ogrožujoče, saj so mnogi med njimi iskali rešitev tudi v različnih oblikah regresije.

Res je, da so slabe življenjske razmere družine in slabi socialni pogoji večkrat vzrok osebnostnih motenj, slabega odnosa do dela pri odraslih članih družine in podobnega. To v večji meri povzroča odklonilen odnos do širšega okolja, kar pa lahko stopnjuje tudi drugačna narodnost oziroma kulturna raznolikost, in to je močno občutiti tudi med begunsko populacijo.

Opazne so bile razprtije med starši, ki so otrokom in hkrati tudi nam prepovedovali, da bi se družili med seboj. Prav tako so otroci tudi zelo dobro vedeli, kateri narodnosti kdo pripada. Koliko žaljivk in udarcev je bila deležna deklica, po narodnosti Hrvatica, čeprav je tako kot vsi drugi pribežala iz Bosne! Koliko časa smo porabili, da otroci niso več opazili križa na zamreženih oknih otroških risbic, ki jim je kot znak krščanstva predstavljal nekaj slabega! In pri tem, ko smo se iz dneva v dan ukvarjali s kletvicami, ki jih ni bilo konca, so nam mame dokazovale, kako je pri Bosancih to nekaj povsem običajnega in da takšnega načina izražanja pač ni mogoče spremeniti, saj so ga neprestano uporabljale tudi same.

Prav tako je bila pri otrocih močno izražena delitev na spol. Kasneje so se sicer tudi dečki igrali v koticu za dom in družino ali v frizer-

skem koticu, kot deklice. V začetku pa smo se s tem vprašanjem ukvarjali celo pri pospravljanju sobe, ki je po njihovem mnenju žensko delo. Tudi starše nam je nekako uspelo prepričati, da so za zdaj vsi le otroci in da jih pri izbiri igralne dejavnosti nikakor ne bomo omejevali.

Fondacija, ki je sicer pokrivala vse izdatke begunskega vrtca, je namenila precejšnjo vsoto denarja tudi za njihovega zobozdravnika. Gre za področje, ki je bilo do takrat še neurejeno vendar nujno potrebno. Vsak torek smo tako z otroki obiskovali Stomatološko kliniko in ker gre tu za precej občutljivo situacijo, posebno še, ker je bila večina izmed njih takrat pri zobozdravniku prvič, smo staršem svetovali, naj tudi sami spremljajo otroke in jim s tem nudijo čustveno podporo. Na naš predlog se večina izmed njih ni nikoli odzvala. Večkrat se je celo zgodilo, da so otroci kar nekaj dni tožili, da jih boli zob, vendar so starši vztrajali, da počakajo do torka, ko smo zobozdravnika obiskovali z vrtcem, čeprav bi jih sami ravno tako lahko brezplačno odpeljali že prej.

Naravnost presenetljivo pri tem je dejstvo, kako močne so bile zahteve prav teh staršev do nas, vzgojiteljev, in do vrtca sploh. Razočarani nad spoznanjem, da se otrok v roku, ki so si ga sami zadali (dva ali tri mesece po vstopu v vrtec) še ni naučil brati, pisati in komunicirati v slovenskem jeziku, nekateri niso želeli videti napredka otroka na drugih področjih, kar je bil pravzaprav predpogoj nadaljnega opismenjevanja. Prav zaradi tega so nekateri izmed njih otroka celo izpisali iz vrtca.

Presenetilo me je tudi dejstvo, da se je kljub težnjam po osvajanju in obvladovanju akademskih znanj v vrtcu vendarle redko zgodilo, da bi kdo izmed staršev vprašal po napredku otroka ali pokazal zanimanje za njegov razvoj.

Posledice takšne pasivnosti staršev je bilo moč opaziti tudi pri posameznih otrocih.

Spominjam se dečka, ki je vrtec obiskoval zelo rad, vendar mama jutraj ni vstala in ga prebudila, da bi tako lahko pravočasno ujel kombi. Zato je prosil deklico iz vrtca, da mu je potrkala na vrata in ga prebudila. Deček se je uredil in oblekel sam. Pozimi je prišel večkrat brez nogavic ali pa samo v trenirki, brez spodnje majice ali puloverja.

Zanimivo je bilo, kako hitro so se že tako majhni otroci znašli v prevzemanju različnih vlog in v prilagajanju le-teh različnim situaci-

jam. Po približno pol leta v vrtcu, ko smo jih ob postavljanju jasnih in doslednih pravil v skupini, ki smo jih pred tem oblikovali skupaj z otroki, skušali preusmeriti k bolj sprejemljivim načinom obnašanja, z različnimi dejavnostmi pa poudarjali kolegialnost in medsebojno sodelovanje, skoraj ni bilo več slišati kletvic ali zasmehovanja zaradi nacionalnih razlik. Tudi fizični izpadi agresivnosti so postali zelo redki. Zato pa se je vse to še vedno v veliki meri dogajalo tako v kombiju, s katerim so se otroci pripeljali v vrtec ali se vračali domov, kot v begunskem centru samem. V povezavi s tem je bilo moč opaziti celo "bullying", saj so nekateri otroci ustrahovali druge z grožnjami s pretepanjem, ko naj bi se vrnili domov.

Sodelovanje z družinami je bistvenega pomena

Sodelovanje staršev, še posebno pri reševanju takšnih in podobnih situacij, bi bilo seveda nujno potrebno. Posebne oblike sodelovanja, ki so sicer čisto običajen sestavni del programa, so bile v našem primeru potrebne preprosto zato, ker smo imeli zaradi skupinskega organiziranja prevoza otrok v vrtec in iz njega zelo malo stikov s starši.

Dejavnosti so bile staršem ponujene v obliki različnega sodelovanja ali prostovoljnega dela v oddelku.

Tako so bili vabljeni:

- k dejavnemu sodelovanju z vrtcem, kjer so imeli možnost igrati se s svojim otrokom, ga opazovati pri igri in vključitvi v skupino;
- kot prostovoljci so se lahko vsak dan vključevali v naše dejavnosti ali v načrtovanje le-teh;
- organizirali smo skupinske dejavnosti za starše, ko smo pripravljali novoletno zabavo in obdarovanje za otroke in jih povabili k sodelovanju, ko smo opremljali in bogatili naše kotičke;
- pripravili smo srečanja na temo ali problematiko, ki so jo starši izrazili kot potrebno in po potrebi povabili tudi strokovnjake;
- vsak mesec so se starši lahko pridružili igralnim uricam in prijetnemu klepetu ob kavi;
- povabili smo jih k praznovanju rojstnega dne njihovega otroka;
- omogočili smo jim izposojlo igrač ali literature za starše in otroke;
- skušali smo obeležiti vse pomembne slovenske in bosanske prazni-

ke, pri čemer smo želeli upoštevati spremljajoče običaje in prav v tem pritegniti tudi nje.

Kljub nezaposlenosti mater, smo v primerjavi z rednimi skupinami vendarle vseskozi večinoma opazili precej manjši odziv staršev. Izjemo so predstavljale igralne urice, ki so bile povprečno obiskane 70%, družinske izlete nam je uspelo izpeljati z 80 – 90% udeležbo, interes staršev po sodelovanju pa se je pokazal tudi pri organizaciji zimovanja in letovanja otrok.

Očitna razlika se je pokazala, ko smo jih vzgojiteljice obiskale na njihovih domovih, kjer smo bile vedno težko pričakovane in toplo sprejete.

Starši so kot vzrok slabega obiska dejavnosti, ki smo jih organizirali v vrtcu, navajali oddaljenost begunskega centra od vrtca, kar je zahtevalo vožnjo z mestnim avtobusom, za kar smo jim po potrebi tudi povrnili stroške.

Vendar pa je bilo nekakšno pasivnost v odnosu do vzgoje otrok in do dela vrtca vendarle moč čutiti. Vajeni svoje vloge, zaradi katere so bili toliko časa upravičeni do mnogih življenjskih dobrin, so sprejemali in celo zahtevali marsikaj kot samo po sebi umevno. Tako tudi vrtec, ki je bil brezplačen, in prevoz s kombijem, kjer naj bi skupino približno dvajsetih otrok spremljala vsaj ena mama. Naše prošnje, zahteve in celo podpisi sporazumov s starši, v letu in pol niso naleteli na pozitiven odgovor. Otroci so večinoma prihajali v vrtec sami, voznik pa ni mogel prevzeti odgovornosti za skupino vedno razposajenih otrok. Po njihovem mnenju smo bile tudi za to zadolžene vzgojiteljice in naše pomočnice, ker smo bile za delo v vrtcu pač plačane. Ko se je zgodilo, da so se otroci med vožnjo domov stepili, so nekateri kasneje okrivili vrtec in našo vzgojo, otroci pa so morali ostati doma.

Zaključek

Kljub pomanjkanju instrumentov, ki bi nudili možnost ocenjevanja vrtcev in kakovosti njihovega dela, kot trdi mag. Vonta, smo s kolegicami po letu in pol vendarle lahko opazile pomembne spremembe v oddelkih begunskega vrtca, od katerih naj omenim le najpomembnejše.

- 1) Otroci so lahko brez težav sledili razlagi in navodilom v slovenskem jeziku, medtem ko je bila v začetku dvojezičnost nujna. Tudi sami

so v razgovoru s slovensko govorečim osebjem že uporabljali slovenski jezik, posebno pa so se trudili ob obisku raznih zunanjih institucij.

- 2) Čas usmerjene pozornosti in koncentracije pri izvajanju določene dejavnosti se je bistveno podaljšal. Otroci so se lahko usmerili na sebi primerno nalogo in jo ob vzpodbudah tudi končali, medtem ko so prej le begali od ene dejavnosti k drugi.
- 3) Opaziti je bilo mogoče velik napredek na področju osvajanja socialnih veščin.
- 4) Močno je bil izražen tudi padec tako fizične kot verbalne agresivnosti in mednacionalne nestrpnosti. Otroci drugih narodnosti, ki so bili prej odrinjeni, so se lahko enakovredno vključili v igro. Poudariti moram, da se je prav na tem področju pokazal napredek tudi v odnosu med slovensko in begunsko skupino otrok.
- 5) Čeprav se otroci, ki obiskujejo redne oddelke vrtca, lahko odločijo za program Korak za korakom tudi v prvem razredu osnovne šole, begunski otroci te možnosti nimajo.

Učna uspešnost begunskih otrok, kot kažejo podatki, sicer nekoliko odstopa od slovenskega povprečja. Največ težav je bilo opaziti na področju razumevanja slovenskega jezika in s tem spremljanja učne snovi.

Prav zato so bile zelo vzpodbudne informacije o integraciji otrok, ki so obiskovali naš vrtec in smo jih dobivali od njihovih staršev in znancev iz begunskega centra. Prednost otrok, ki so obiskovali vrtec, se je pokazala predvsem v boljšem razumevanju slovenskega jezika in v povezavi s tem tudi v zmanjšanju težav pri navezovanju stikov ter integraciji v novo okolje sploh.

Za vse nas, ki smo kakorkoli sodelovali pri delovanju begunskega vrtca, pa je gotovo najpomembnejše dejstvo, da so otroci izredno radi obiskovali vrtec. Udeležba je bila v povprečju 80%, kar je zelo visoko, posebno še, če upoštevamo dejstvo, da so bile njihove mame večinoma doma. Vrtec je otrokom očitno nudil dovolj možnosti za izživetje potrebe po igri, ustvarjalnosti in pozornosti. Počutili so se varne, sprejete in ljubljene. In ko so po enomesečnih letnih počitnicah prvi dan spet veseli prišli v vrtec, je ena od deklic vzkliknila: "Joj, kako je naš vrtec lep!"

Literatura

Vonta, T. (1996), Poročilo o delovanju vrtca za otroke begunce v okviru programa Korak za korakom. V: *Begunski vrtci v Sloveniji*, Center za psihosocialno pomoč beguncem, Ljubljana: Slovenska fondacija.

Vonta, T. in Rutar, S. (1997), Kvaliteta dela v vrtcu. V: *Profesionalnost v vrtcu*, Ljubljana: Skupnost VVZ Slovenije.

Vonta, T. (1997), Program korak za korakom. V: *Profesionalnost v vrtcu*, Ljubljana: Skupnost VVZ Slovenije.

Gorazd Meško

Gorazd Meško,
dr. soc. ped.,
Raziskovalni
politijsko
varnostna šola,
Estimke 1,
1000 Ljubljana

Raziskovalni projekt z naslovom "Begunci v Sloveniji: kulturni, sociološki, socialni, ekonomski in politični vidiki" so raziskovalci na Visoki policijsko-varnostni šoli pričeli izvajati leta 1996. Prej kot v letu dni so na 212 straneh zbornika predstavili nekatere temeljne probleme v zvezi z begunci v Sloveniji med letoma 1992 in 1997, kar je lahko podlaga za nadaljevanje raziskovalnega dela. Projekta sta vodila izr. prof. dr. Milan Pagon, dekan Visoke policijsko-varnostne šole, in dr. Anica Kos Mikuš, Slovenska fondacija. V raziskovalni skupini sodelujejo še izr. prof. dr. Peter Umek (VPVŠ), doc. dr. Marjan Malešič (FDV), Vida Milošević Arnold (VŠSD), Vera Slodnjak (Svetovalni center), Jadranka Volk Železnik (ministrstvo za delo), Branko Lobnikar (VPVŠ) in dr. Gorazd Meško (VPVŠ).

Monografija je nastala po posvetu z istoimenskim naslovom. Na posvet, ki je bil jeseni 1997, so bili povabljeni predstavniki vladnih in nevladnih organizacij in drugi, ki so se ukvarjali z begunci v Sloveniji. Odziv obojih je bil kakovosten, saj so s svojimi prispevki osvetlili položaj (predvsem bosanskih) beguncev v Sloveniji po letu 1992.

¹ Pagon, M. in Kos Mikuš, A. (ur.) (1997), *Begunci v Sloveniji (pregled dosedanjih aktivnosti)*, Ljubljana, Politijsko-varnostna šola.

Prikaz zbornika "Begunci v Sloveniji (pregled dosedanjih aktivnosti)"⁷

Gorazd Meško

*Gorazd Meško,
dr. soc. ped.,
Visoka
policijsko
varnostna šola,
Kotnikov 8,
1000 Ljubljana.*

Raziskovalni projekt z naslovom "Begunci v Sloveniji: kulturni, sociološki, socialni, ekonomski in politični vidiki" so raziskovalci na Visoki policijsko-varnostni šoli pričeli izvajati leta 1996. Prej kot v letu dni so na 212 straneh zbornika predstavili nekatere temeljne probleme v zvezi z begunci v Sloveniji med letoma 1992 in 1997, kar je lahko podlaga za nadaljevanje raziskovalnega dela. Projekta sta vodila izr. prof. dr. Milan Pagon, dekan Visoke policijsko-varnostne šole, in dr. Anica Kos Mikuš, Slovenska fundacija. V raziskovalni skupini sodelujejo še izr. prof. dr. Peter Umek (VPVŠ), doc. dr. Marjan Malešič (FDV), Vida Milošević Arnold (VŠSD), Vera Slodnjak (Svetovalni center), Jadranka Volk Železnik (ministrstvo za delo), Branko Lobnikar (VPVŠ) in dr. Gorazd Meško (VPVŠ).

Monografija je nastala po posvetu z istoimenskim naslovom. Na posvet, ki je bil jeseni 1997, so bili povabljeni predstavniki vladnih in nevladnih organizacij in drugi, ki so se ukvarjali z begunci v Sloveniji. Odziv obojih je bil kakovosten, saj so s svojimi prispevki osvetlili položaj (predvsem bosanskih) beguncev v Sloveniji po letu 1992.

⁷ Pagon, M. in Kos Mikuš, A. (ur.) (1998), *Begunci v Sloveniji (pregled dosedanjih aktivnosti)*. Ljubljana, Visoka policijsko varnostna šola.

Po začetku vojne na ozemlju nekdanje Jugoslavije je v Slovenijo prišlo večje število beguncev iz Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Čeprav naj bi bil status beguncev le začasen, pa dosedanje izkušnje tako v primeru jugoslovanske krize kot v svetu kažejo, da se ta lahko raztegne na dolgo časovno obdobje. Pri tem se pojavi vrsta problemov, ki so povezani najprej z nastanitvijo in bivanjem beguncev v določenem okolju, z zagotavljanjem ustreznega življenjskega standarda, z njihovim vključevanjem v okolje, kjer živijo, skupaj z vključevanjem v ekonomsko življenje.

Skoraj vsaka država, ki se srečuje z begunci na svojem ozemlju, rešuje našteje probleme na drugačen način, pri čemer mora najti ravnotežje med varstvom interesov svojih državljanov in svojih ekonomskih interesov na eni strani ter civilizacijsko obvezo, da v duhu ženevske konvencije in splošne deklaracije o človekovih pravicah nudi zatočišče in pogoje za normalno življenje vsem, ki iščejo zatočišče, na drugi strani. Pri iskanju ustreznih odgovorov in rešitev pa se mora država opreti na strokovno utemeljene ugotovitve o obsegu in oblikah "begunskega problema" in na strokovna, mednarodno primerljiva izhodišča za dolgoročnejše reševanje te problematike."

Cilj projekta o beguncih je, da v slovenskih razmerah ugotovi:

- pogoje bivanja in življenjski standard beguncev,
- pogoje ohranjanja in negovanja lastne kulturne tradicije beguncev,
- pogoje izobraževanja begunskih otrok,
- pogoje za delo beguncev,
- probleme, povezane z navzočnostjo beguncev (vpliv beguncev na kriminaliteto in na ostale negativne pojave, npr. na prostitucijo, vpliv beguncev na higienske in zdravstvene razmere v lokalnih skupnostih),
- vpliv bivanja beguncev na odnos ljudi do tujcev in na medetnične odnose v posameznih okoljih (stališča in predstave o beguncih, strah in občutek ogroženosti, doživljanje begunskega problema, ipd.),
- kako so begunci in begunski problem predstavljeni v medijih,
- varovanje človekovih pravic beguncev,
- vpliv statusa begunca na begunce same, kot posameznike in kot sku-

pnost (kako se spreminja njihova samopodoba, kako stresen je njihov trenutni položaj, ipd.),

- kako begunci doživljajo Slovenijo in njene državljane,
- vlogo različnih državnih organov (policije, sodišč itd.) in javnih služb pri reševanju (ali ustvarjanju) begunskega problema,
- kako begunce doživljajo pripadniki državnih organov (policisti, sodniki ipd.) in javnih služb ter narobe,
- kakšno vlogo v zvezi z begunskim problemom imajo domače in tuje nevladne organizacije,
- možnosti za vključevanje (participacijo) beguncev v postopke odločanja v zvezi z reševanjem begunske problematike,
- možnosti in posledice prostovoljne in prisilne repatriacije beguncev,
- kateri ukrepi so potrebni za kulturno, socialno in ekonomsko vključevanje beguncev v okolje,
- kakšen sistem spremljanja in analiziranja begunske problematike potrebujemo,
- kako problem beguncev in njegovo reševanje vpliva na položaj Slovenije v Evropi, v luči Schengenskega sporazuma in prizadevanj Slovenije za vstop v Evropsko skupnost.

Raziskovanje v okviru projekta temelji na:

- analizi dosedanjih teoretičnih spoznanj,
- analizi domačih in tujih dokumentov, predpisov, zakonov ipd., ki urejajo oz. se nanašajo na problematiko beguncev,
- primerjalni analizi begunske problematike in ukrepov v tujih državah,
- proučevanju razmer v okoljih, kjer bivajo begunci,
- proučevanju stališč, vrednot in predstav posameznikov,
- proučevanju stresa in različnih psihosomatskih pojavov med begunci,
- študiju posameznih primerov,
- proučevanju statističnih pokazateljev in njihovih povezav (npr. o gibanju števila beguncev in kriminalitete),
- proučevanju medetničnih odnosov v lokalnih skupnostih.

Projekt bo po eni strani prispeval k razvoju in poglobitvi teoretičnih spoznanj o begunski problematiki, po drugi strani pa bo ponudil izhodišča za ustrezno politiko in ukrepe glede begunskega vprašanja v Sloveniji. Od projekta pričakujemo naslednje praktične rezultate:

- pregled stanja na področju begunske problematike v Sloveniji,
- razvoj sistema kontinuiranega spremljanja in analize begunske problematike,
- predlog ustreznih rešitev in ukrepov za reševanje begunske problematike in za integracijo beguncev v okolje, kjer živijo,
- pripravo strokovnih podlag za odločanje različnih državnih organov v okviru reševanja begunske problematike,
- predstavitev raziskovalnih rezultatov širši domači in tuji javnosti.

Knjiga je sicer razdeljena na tri dele oziroma vsebinske sklope, vendar se mora bralec zavedati, da je ta delitev le pogojna, saj se navedeni sklopi in njihova posamezna poglavja med seboj prepletajo.

Prvi del ima naslov *Organiziran odziv na begunsko problematiko in delo z begunci*. Ta del je najobsežnejši in vsebuje pet poglavij. Prispevki v tem delu se ukvarjajo s tem, kako smo se v Sloveniji odzvali na begunce, kako smo se organizirali, kakšne oblike dela z begunci smo v Sloveniji razvili ter kakšne izkušnje imamo s temi oblikami dela. Prvo poglavje se ukvarja z namestitvijo in oskrbo beguncev, drugo z njihovim izobraževanjem, tretje z zdravstveno oskrbo, četrto s psihosocialno pomočjo in socialnim delom z begunci, peto pa z dejavnostmi drugih organizacij in prostovoljcev.

Drugi del ima naslov *Odziv javnosti in negativni vidiki begunske problematike*. V tem delu, ki ima dve poglavji, je prikazana še druga plat begunske problematike. Medtem ko so v prvem delu knjige predstavljene dejavnosti in izkušnje tistih institucij, organizacij, društev in skupin, ki rešujejo problem beguncev in jim skušajo pomagati, pa se drugi del ukvarja z nečim, čemur bi pogojno lahko rekli "stranski učinki" bivanja beguncev v Sloveniji. Gre za dva pojavi: za mnenje, ki se o beguncih oblikuje v javnosti in za vprašanje kriminalitete beguncev. Oba pojava sta ne le med seboj povezana, pač pa posredno ali neposredno vplivata tudi na prizadevanja in uspešnost tistih institucij, katerih delo je prikazano v prvem delu knjige, in narobe.

Tretji del *Pravni vidiki begunske problematike* obravnava pravno ureditev tega področja v Sloveniji. Ta ureditev ima odločilen vpliv tako na begunce same—saj opredeljuje njihov status, njihove pravice in dolžnosti—kakor tudi na delo institucij, ki se ukvarjajo z begunci. Neredko je prav pravna ureditev tista, ki dejansko določa možnosti, domet, okvire ali celo ovire pri delovanju vseh tistih organizacij in društev, ki se ukvarjajo z begunci in z begunsko problematiko. Medtem ko je za delo teh organizacij značilno ukvarjanje s posamezniki, torej individualizacija pristopa in obravnave, pa je za pravno ureditev značilno iskanje “skupnega imenovalca,” torej predpisov, ki veljajo za vse primere. V praksi zato neredko prihaja do nasprotij ali celo nestrpnosti med pripravljavci predpisov in državnimi organi, zadolženimi za njihovo izvajanje, ter organizacijami in društvi za pomoč in delo z begunci.

Kratka predstavitev prispevkov:

I. del (Organizirani odziv na begunsko problematiko in delo z begunci)

1. poglavje (Namestitvev in oskrba beguncev)

Milica Slokar, vodja državnega programa za namestitvev beguncev, je predstavila prispevek z naslovom “Organizacija namestitve in oskrbe beguncev iz Hrvaške in Bosne in Hercegovine v letih 1991-1992”. Prikazuje ukrepe slovenske vlade za zagotavljanje najnujnejše oskrbe, ki so bili: brezplačna namestitvev in prehrana v prehodnih centrih, nujna medicinska pomoč in pomoč porodnicam ter socialno varstvo in skrbstvo. Aleksandra Hoivik iz prehodnega doma RS za tujce je predstavila prehodni dom za tujce in njegove značilnosti pri nude-nju nastanitvev in oskrbe ter porajajoče se težave pri delu s tujci.

2. poglavje (Izobraževanje beguncev)

Andreja Hočevnar in Majda Urank sta predstavili prispevek z naslovom “Izobraževanje beguncev iz BiH v Republiki Sloveniji,” kjer sta govorili o slovenskih prizadevanjih za šolanje mladih beguncev. Poudarek prispevka je na osnovnošolskem izobraževanju. Anica Mikuš Kos predstavlja šolo za otroke begunce v Sloveniji in njene psihosocialne razsežnosti s poudarkom na doživljanju šole, motečih dejavnikov ter pomenu vloge učiteljev. Razpravlja tudi o šolskih težavah ter zdravilni oz. varovalni vlogi šole. Predstavi tudi mentalno-higien-

sko delovanje v begunski šoli, pomen roditeljskih sestankov in izobraževanja učiteljev.

5. poglavje (Zdravstvena oskrba beguncev)

Anton Jagodic, Danica Ilc in Kazimira Kuljiš Novak so predstavili razsežnosti organiziranja zdravstvene pomoči beguncem in delo zdravstvene komisije. Zdravstvena oskrba beguncev je obsegala: splošno zdravstveno službo z zdravstvenimi storitvami, specialistične zdravstvene storitve, stomatološke storitve, lekarniške storitve, medicinsko-tehnične pripomočke, prevoze z reševalnimi avtomobili in storitve v domovih starejših občanov in vzgojnovarstvenih zavodih.

4. poglavje (Psihosocialna pomoč in socialno delo z begunci)

Anica Mikuš Kos in Sonja Gole Ašanin sta prikazali psihosocialno pomoč beguncem v Sloveniji. Izdelali sta katalog begunskih travm, bede in stisk. Maja Vodopivec je predstavila prispevek o terapiji psihičnih travm pri otrocih - žrtvah vojne. Vera Slodnjak je nanizala psihosocialne značilnosti mladostnikov beguncev. Vida Milošević Arnold se je ukvarjala s socialnim delom z begunci v Sloveniji in opisala izkušnje Visoke šole za socialno delo na tem področju. Jordi Tolrr Mabilon, direktor programa za vrnitev bosanskih beguncev, je predstavil svoj program za vračanje beguncev v domovino.

5. poglavje (Aktivnosti drugih organizacij in prosvoljcev)

Anabelle Roig, uradnica Visokega komsariata za begunce pri ZN, je predstavila poslanstvo in dejavnosti svoje institucije v Sloveniji. Mirko Jelenič je opredelil vlogo Rdečega križa pri reševanju begunske problematike. Lada Zorn je govorila o tujih prostovoljcih in učni pomoči bosanskim beguncem. Nada Kirn Špolar je opisala delovanje nevladne organizacije Sezam, ki skrbi za pomoč na področju potreb in interesov staršev in otrok idr.

II. del (Odziv javnosti in pokazatelji kriminalitete beguncev)

6. poglavje (Odziv javnosti na begunsko problematiko)

Marjan Malešič je nanizal rezultate javnomnenjske raziskave o beguncih v Sloveniji.

7. poglavje (Pokazatelji kriminalitete beguncev)

Gorazd Meško je nanizal rezultate pregleda dogodkov v zvezi z begunci v Sloveniji in strnil razmišljanja o kaznivih dejanjih beguncev. Pričakovana visoka kriminaliteta beguncev se je pokazala kot bistve-

no manjši problem. Izredno majhno število odkritih kaznivih dejanj (84) in osumljencih (160) v petih letih ne kažejo razlogov za zaskrbljenost.

III. del (Pravni vidiki begunske problematike)

8. poglavje (Pravna ureditev statusa oseb, ki iščejo zatočišče)

Viktor Juhant je predstavil pravna določila in mednarodne akte ter usmeritve v zvezi z osebami, ki zaprosijo za politični azil. Dominika Marolt je pisala o novem Zakonu o začasnem zatočišču, Matjaž Dovžan pa je razpravljal o beguncih ter pravni dikciji *"begunci na kraju samem"*. Slednja se nanaša na osebe "brez statusa", ki jih je treba vrniti v domovino. V tem smislu govori o varovanju človekovih pravic in upoštevanju mednarodnih predpisov, katerih podpisnica je tudi Slovenija.

Obravnavana problematika posega tudi na socialnopedagoško področje, zato menim, da je za vsakogar, ki se ukvarja z begunci, ta monografija izhodišče za razgled po področju, ki ga določa pravo, socialno delo, terapija, pomoč, človekoljubnost in drugi, pogosto vnaprej težko določljivi dejavniki.

Kazalo/Contents

Izvirni znanstveni članek	Research/Empirical article
<i>Bojan Dekleva</i>	<i>Bojan Dekleva</i>
Tipologija uporabnikov plesnih drog 5	Typology of dance drugs users
Pregledni znanstveni članek	Theoretical/Comparative article
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Strategije preprečevanja kriminalitete v zahodnem svetu 37	Strategies of crime prevention in the Western world
Strokovni članki	Professional articles
<i>Srečo Burkelc</i>	<i>Srečo Burkelc</i>
Vzgojni zavod Preddvor: iz zavoda v stanovanjske skupine 57	The child care establishment "Preddvor": from institution to housing association
<i>Darja Klasinc</i>	<i>Darja Klasinc</i>
Stanovanjske skupine Mladinskega doma Maribor 67	The housing association "Mladinski dom Maribor"
<i>Bojana Krepek</i>	<i>Bojana Krepek</i>
Delo s prostovoljci v stanovanjski skupini Mladinskega doma v Mariboru 75	Voluntary work in the "Mladinski dom Maribor" housing association
<i>Mojca Čepon</i>	<i>Mojca Čepon</i>
Sorosov begunski vrtec v Ljubljani 83	Soros refugee nursery school in Ljubljana
Prikaz	Review
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Begunci v Sloveniji (pregled dosedanjih aktivnosti) 97	Refugees in Slovenia (a review of activities)